

ВАСИЛЬ ЧАЙЧЕНКО.

ПІД ХМАРИМ НЕБОМ.

ВІРШІ.

Ціна 1 зр. ав.

У ЛЬВОВІ, 1893.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка
під надзором К. Вєднарського.

Книгарня Наукового Товариства імени Шевченка

у Львові, ул. Академічна ч. 8. продає слідуючі книжки:

„Правда“ письмо літер.-політ. рочи. VI., IX., X. і XII. по	2.00	зр.
„Правда“ XI. (1878) 2 томи 1 зр.; XIII. (часть літературна)	—50	„
„Зоря“ письмо літерат.-наукове рочи. VI. (1885) без бібл. Зорі	3.00	„
рочини VIII. (1887) IX. (1888) X. і XI. по 5 зр., а XII.	6.00	„
і XIII. по	6.00	„
Д-р Огоновский. Історія руск. літерат. II. 3 зр., III. часть 1 и 2.	4.00	„
„ „ Studien auf dem Gebiete der ruth. Sprache	1.50	„
Остан Вересай, картина хромолітографічна	—50	„
Михайло Драгоманів. Галицько-руське письменство	—15	„
Куліш. Шекспірові твори перекл. ч. I. (давню 3 зр. тепер)	1.00	„
„ Чорна Рада, повість	—80	„
„ Хуторна посада	—50	„
„ Крашанка	—20	„
Юрій Федькович. Довбуш	—10	„
„ Повісті і оповідання	—20	„
„ Як козам роги виправляють	—10	„
Д. Млака. Руска хата, Буковинський альманах	—60	„
Іван Печуї. Повісті і оповідання	—30	„
„ Світогляд українського народу	—30	„
„ Кайдашева сім'я	—50	„
„ Навіжена, повість	—20	„
„ Над чорним морем	—90	„
„ Хмари, повість	1.50	„
„ Причепя, повість	1.50	„
„ Микола Джера, повість	—80	„
Ф. Заревич. Бондарівна	—10	„
Дрозд. В гостях добре, дома айше (опов.)	—50	„
Евг. Горинський. Орлеанська Діва, перекл. стих.	—35	„
Гуцул і Гуцулка, дві картини олійні по	—50	„
Памяткове число „Зорі“ в юбилей Русаки Дністрової	—50	„
Д-р Ом. Калітовський. Апокрифічна література	—35	„
О. Партицкий. Провідні ідеї в письмах Тар. Шевченка	—35	„
„ Темні місця в слові о полку Ігореві	1.40	„
„ Слово о полку Ігоревім	—80	„
„ Скандинавщина в давній Русі	—20	„
М. Вовчок. Народні оповідання, I. 35 кр., II. 35 кр., III.	—30	„
О. Стодоцький. Етнографія Славянщини	—12	„
О розумнім вихованю дітей	—12	„
М. Цар. Надельмаер, апостол свободи	—10	„
Н. Устиянович. Повісті	—85	„
„ Месть верховиця	—35	„
Байда. Одисеєві плавники	—10	„
„ Одисей ч. I. II.	2.20	„
І. Грабович. Марта Борецька, оповідане історичне	—32	„
Ніл. Grabowicz. Przegoda w pieśniach ludowych polskich i ru kich	—50	„
І. Н. О вихованю. Підручник для жєнщини	—30	„
Іван Франко. Жіноча неволя в руских піснях народних	—35	„
„ Захар Беркут, образ гром. життя Русі в XIII.	1.30	„
„ Доповненє до Правди	1.00	„
„ Наші коляди, студія	—20	„

ВАСИЛЬ ЧАЙЧЕНЮС.

ПІД ХМАРНИМ НЕБОМ.

ВІРШІ.

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка.

У ЛЬВОВІ, 1893.

З друкарні Наукового Тов. імени Шевченка.
під зарядом К. Беднарського.

З друкованих та недрукованих своїх віршів я взяв до цієї книжки те, що здалося мені кращим. Я переглянув потім рукопис. Невесела книжка: журба та сум та часом поривання боротися за яснїщу долю, — ледві блисне иноді щось веселїше. Не повеселить така книжка, хиба засмутить читача!

Та не вкрай винен за це і автор!

Це південне наше небо, що повинно було-б сяти живущим сявном, — дуже воно вже нахмарене. А під хмарним небом не засьїваєш веселої піснї...

Колись засьміється наше небо веселим промінням — хоч, може, й не до нас уже. Тодї инші й сьїви почуютьця. А поки — сьїваютьця такі, які можуть бути під хмарним небом...

Неначе.

Неначе і світ такий гарний здається,
І сонечко з неба блищить,
І пісня дівочая голосно льється,
І весело ліс шопотить,
І дивиться всюди усе так звабливо,
Що тільки-б, здається, радів
Та на світі весело так та щасливо
Без думки та гадки-б ти жив...
Та задумаєш ти, що ті співі дівочі
Не співі — ридання сумні,
Що гаснуть од сліз оті карії очі,
Ізмалку веселі й ясні;
Згадаєш про тих, що у лютій недолі,
Не знаючи щастя живуть,
Що діти їх бігають босі і голі
І хліба голодній ждуть, —
І серце зане, і сам я не знаю,
Як співі — ридання летять...
Коли-ж то ми будемо в нашому краю
Про щастя і волю співать?

1880.

Домовина.

Тяжко смутний край твоєї стою домовини,
Серце німіє у грудях недужих моїх...
Друзе мій любий, мій друже безщасний, єдиний,
За що безславно ти в землю сирую поліг?

Думав ти чесно, мій друже, за правду ти бився,
Вірив, що придуть безщасним щасливії дні...
Де-ж тії мрії? Землею холодною вкрився
Й будеш до віку лежати в холодній труні...

1880.

Д о ю и ?

Минає час, минають люде;
Ми всі ждемо того, що буде,
І кажем всі: давно вже час,
Щоб воля та прийшла й до нас,
А все її нема, не йде,
А час не жде, а час не жде!
А час не жде, а час летить,
І серце змучене болить,
Бо довгий гніт минулих днів
Його украй вже пригнітив,
І тяжко так, що може ми
Гіркими плакали б слізьми,
Як би не гніт сей днів тяжких,
Що нас, за довгий час, усіх
І оделід навіть з мук навчив
Ховать в душі без сліз і слів.
І так на сьвітї живемо,
На плечіх лихо несемо.
І доки будемо так жить —
Ніхто не скаже, — все мовчить.

1881.

* * *

І молилася я, й сподівалася я,
Чи не гляне хоч раз любо доля моя.
І минали літа, дожидала її,
Та даремні були сподівання мої:

Не діждалася я... І минули літа —
В серці пустка німа, я тепер вже не та!
На роботі тяжкій звікувала життя —
Воно марно пішло, все пішло без пуття.
І недоля моя й досі давить мене,
І та праця тяжка стає недужий мій гне,
І вже сліпнуть од сліз очі карі мої,
А все долі нема — не діждалася й!...
Ні родини нема, ні дружини нема,
Сьвіт широкий усім, а міні він — тюрма!

До праці!

Праця єдина з неволі нас вирве:
Нумо до праці, брати!
Годі лякатись! за діло святеє.
Сьміливо будемо йти!
Праця єдина нам шлях уторує,
Довгий той шлях і важкий,
Що аж до щастя і волі прямує:
Нумо до праці мерщій!
Праця не згине між людьми даремне:
Сонце засьвітить колісь, —
Дякою нас тоді люде згадають —
Нум же! до праці берись!
Хоч у неволі й нещасті звікуєм —
Волю онукам дамо!
Ми щоб боротись на сьвіт народились,
Ми щоб робить живемо!
Сьміливо-ж, браття, до праці ставайте!
Час наступає — ходім!
Дяка і шана робітникам щирим,
Сором недбалим усім!

М и н у л е.

Як море широкі степи простяглись,
Їх зсохла трава укриває;
Де шаблі козачі бряжчали колись, —
Отара овеча гуляє.
Кістками засіяний степ полила
Червона кров тут усюди, —
Тут лихо гудяло і воля цвіла,
Ставали до бою тут люде,
До бою за рідну країну святу,
За нашу за стоптану волю,
До бою за нашу народню мету,
За правду й народною долею.
Минуло те все і на їхніх кістках
Унуки будують хатини,
На праці щоденній по вбогих ланах
Забувши про інші години.
Ніхто не згадає про давні дні,
Про нашу минулу славу —
Минуле вмерло і вмерли гучні
Ті згадки про долю криваву
І в купленій нашою кровю землі
Панують пани з глителями, —
Де лицарі дужі колись полягли
Городи їх там з буряками...
І вмерло все, вмерло, а серце болить,
Болить, не втиха і хвилини,
І часом на очі сльоза затремтить
І згадка за згадкою лине.
І сам не бажаю, щоб знову до нас
Вернулося те, що минуло,
А все таки спогад про те не погас,
Що міцно й навіки заснуло.
Хоч спогад той муки є собою несе,
Я кличу його і кохаю,
Немов би, щоб давнєє лихо усе !
Вернулося знову, — бажаю...

Наша доля.

Ні, не радість в житті нам судилась усім,
Ми не щастям на світі вшвались, —
Нас вітало життя тільки горем тяжким,
І ми з мукою, з горем збратались.

Тільки й знаємо ми, що стояти в борні,
Тільки й чуєм прокльон та ридання:
Не засяють вже нам ясно інші дні.
Нам на щастя нема сподівання.

Але-ж в серці у нас невміруща одна
Не згасав надія ніколи:
Не мине без пуття наша мука страшна,
Наша праця під гнітом неволі:

На могилах у тих, що в борні полягли,
Собі щастя збудують онуки
І промовлять: вони не даремне жили, —
Здобули бо нам волю їх муки...

Весна.

Весна красна прийшла с квітками
І сьміючися позира, —
Чого-ж радію я сльозами
І в серці рана знов стара?

І сонце з неба так і сяє,
І пташка весело сьпіва, —
А сум всю душу обгортає,
До долу никне голова...

Ой не никла-б вона долі,
Як би що-хвилини
Я не бачив мук з неволі
У моїй країні!

Ой не нили-б мої груди,
Стомленії з горя,
Як би я не бачив всюди
З сліз пролитих моря!

Оттоді-б була весела.
Весно, ти є квітками,
Як би наші рідні села
Не жили є сльозами!...

1881.

Бурлака.

Ой бурлака молоденький
На чужу чужину
Вийшов слави залучити
А лїг в домовину.

Він з надїями святими
Вийшов рано з дому
І прослалась довга стежка
Йому молодому.

І прослалась довга стежка
Стежка непробита
І колючими тернами
Аж до краю вкрита.

Він пройти її всю думав,
З неї не звернути,
А на віки в домовині
Довелось заснути.

І сховала домовина
Горді поривання
Всі надії молодії,
Всі його бажання.

І не друзі, а чужії
На чужій чужині
Понесли його в дубовій
Вбогій домовині.

Не гукнули самопали,^{*)}
Ані гаківниці,
Як несли його ховати
У новій сьвітлиці,

Не гукнули, як колпсь то,
Голосні гармати,
Як поклали молодого
В новій хаті спати.

Не лунала його слава
Скрізь по Україні
І його забули люде
В темній домовині.

1882.

Б у в а є.

Буває часами — життя проклинаєш
І смерти, як щастя якого, благаєш;
Буває часами — набридне на сьвіті
Нудьгу — нерозвагу с собою носити —
Палкими словами усе проклинаєш,
Заснути на віки, умерти бажаєш..
А иноді тяжко захочетьця жити,
Ввесь сьвіт цей безкрайї обняти — любити, —
Байдуже про лихо, про лютую муку,
Немов їх немає!... І кожному руку
Ти приязно хочеш, як братові, дати
І кожного щиро, як брат, привітати,
Й життя — ще недавно набридле й настиле —
І знов тебе вабить, ізнов тобі миле...

^{*)} Т. Г. Шевченка „Козацька доля“.

Р а н о ю.

Сонце вже сходить на небі високім,
Вбоге село червонить :
Серце, намучене довгою ніччю,
Ніби уже не болить.
Тихо іду я. Повітрям холодним
Дихати лехко мінї!
Серця не дають понурїї думи,
Сни опівнічні страшні.
Сьміливо іду я, і сила нова
Наче збудилась, встає ;
Чую, як тихо тріпоче й радїє
Серце побите моє.
Серденько-серце! до праці нової
Час уставати і нам :
Вийдем без суму і радісно-гордо
Глянем в лице ворогам, —
Щоб не казали, що сили боротись
Більше у нас вже нема,
Щоб не казали вони, що рабами
Нає поробила тюрма!

Шматок хліба.

І холод, і мряка на дворі панує,
А вітер осїнний реве і лютує
Давлюся: під тиньом сердешна дитина,
Хлоп'ятко маненьке — вся в латах свитина —
Іде-шкутьильгав, підходить до хати...
Недавнї ще сльози на личеньку знати,
І видко у очіх голодну муку...
„Христа ради хліба!...“ заляккую руку
Хлоп'я простягав: „Не їв ще нічого...“
Дали у віконце хлоп'ятї сухого
Шматок того хліба... Малими руками
Вхопило шматочок, до його вустами
Припало відразу й пішло по дорозї...
Дмухнув знову вітер і здув його сльози...

У д о в і.

З а їм не ридай, не вбивайся, небого:
Заснув бо тепер він на віки,
Скінчилися болі сконання тяжкого,
Веї муки скінчились великі.

І скоро труна під землею сирою
Сховає ті муки, те горе;
Життя неприхильне, повите журбою
Порвалось... затих, не говоре,

Не чує нічого... Хай діти маленькі
Голодні гіркими сльозами
Ридають, привавши до бідної неньки,
Її обхопивши руками;

Хай кличуть його, татуся свого, діти,
Хай мати над мертвим голосить, —
Він більш не почує: він чув на цім світі
Багато — і вже йому досить!...

Не плач же, небого, по йому гіркими!
Ти краще-б за себе ридала:
Він з муками, з горем розстався тяжкими,
А ти їх ще більше придбала!...

М о г и л а.

Серед степу на просторі
Могила стоїть,
Навкруги трава висока
Хвилює — шумить.

Серед степу та могила
Сумує одна;
Уквічала її рясно
Зелена весна.

Ой кого-ж там поховали,
Хто в їй спочива?
Чия буйна там заснула
Навік голова?

Чи козацький лицарь славний
С широких степів
В бої с Турком, с Татарвою
Життя положив?

Чи то бранець із неволі
Цім степом тїкав
І загинув, а товариш
Його поховав?

Не промовить та могила,
Стоїть нежива,
А круг неї степ широкий,
Зелена трава.

А круг неї степ широкий
Як воля сама.
Лїг, простягшися в простори
І краю нема!...

На полі.

Блиснули вже коси, упали покоси,
Рядками снопи полягали;
Під сонцем пекучим із лихом гнітючим
У полі усї працювали.

Нї піснї, нї слова — затихла розмова:
Вся сила пішла на роботу;
З обличча, як сльози, течуть на покоси
Струмочки гарячого поту.

Вже сонечко нижче і вечір вже ближче —
Нероблють потомлені руки:
Зійди, нічкѳ, тихо, сховай усе лихо,
Вкрий груди, наболяні з муки!

І ніч наступає, пливе - - випливає
І сяє сріблом місяченько..
Вже край і роботі... Забувши турботи,
Сплять батько, і доня, і ненька.

Зірки-ж серед ночі, як Божії очі,
З високого неба сияють
І тихесенько — тихо на людськеє лихо,
На стомлений, люд поглядають...

Зрада.

У садочку опівночі
Крізь густії віти
Тихо з неба високого
Місяченько сьвіте,
У садочку опівночі
Соловей сьпіває;
Молоденький козаченько
Дівча обнімає;
А дівчина як — калина —
Мнетьця сльозою:
„Ой козаче! що ти робиш,
Що робиш зо мною?
Серце моє, мій голубе,
Сизокрилий орле!
А хто-ж мене до серденька
Без тебе пригорне?
Ой с ким же я поговорю
В садку опівночі?
Хто розваже? хто так любо
Гляне в карі очі?“

— „Не плач, не плач, дівчинонько,
Не рви мого серця!
Вернуся ще — все лишенько
Навіки минетьця! —
Не слухає дівчинонька,
Плаче, омліває,
Що коханий чорнобрівий
Її покидає...

У садочку опівночі
Не чуть соловейка —
Зосталася одинока
Дівка молоденька.
Ой поїхав козаченько^{*)}
Із дому на Десну:
Рости, рости, дівчинонько
На другу весну!
Росла, росла дівчинонька
Та й на порі стала;
Ждала, ждала козаченька
Та й годі сказала!
У зеленому садочку
Стоя опівночі,
Виплакала чорнобріва
Свої карі очі.
У зеленому садочку
Листя опадає, —
А од милого і досі
Вісти ще немає.
І зіма прийшла і землю
Снігами покрила, —
Виглядає миленького
Сумуючи мила.
І весна мина і літо
С пишними квітками, —
Мабуть уже козаченько
Спить в холодній ямі!...

*) З народньої пісні.

Та чорнявий не у ямі,
Він вернувся здоровий...
Чом же в садку опівночі
Немає розмови:
Сьвітить знову місяченько,
Соловей сьпіває, —
Чом же там ізнов дівчини
С козаком немає?
Ой вернувся чорнобрівий,
Та забув ті очі,
Що колись він цїлував тут,
Стоя опівночі...

У неділю пораненьку
Дзвонять в церкві дзвони, —
У дівчини молодої
Серденько холоне.
У неділю пораненьку
Козака вінчають,
А дівчину нещасливу
Сльози обливають.
У неділю засьпівали
Весільної люде,
А дівчина не сьпіває
І сьпівать не буде...

1882.

Смутні картини.

У богії ниви, убогії села,
Убогий, обшарпаний люд,
Смутнії картини, смутні невеселі,
А иньших не знайдеш ти тут.

Не став би дивитись, схотїв би забути
Так сили забути нема!
То ріднії села, то ріднії люди,
То наша Вкраїна сама!...

1883.

Де воно?

І тихая хатиночка
В зеленім садку,
Й вродлива дівчинонька
В квітчастім вінку,
І доленька щаслива —
Де зникло усе?
Чом день, по дню минаючи,
Нам лихо несе?
Понурилась хатиночка,
Посохнув садок,
Змарніла вже дівчинонька,
Зів'янув вінок;
А доленьки щасливої
Чи то й не було,
Чи горе те, мов хвилями,
Ї занесло,
В душі журбу посіяло,
Зросило слізьми, —
Й без доленьки, без воленьки
Бідуємо ми...
І тільки нам зосталася
Ще пісня смутна, —
Нагадує про доленьку
Минулу вона;
І в пісні тій надії всі
І муки свої
Ми вилили, сьпіваючи
Щоденно її.
І поки ще сьпіватимем
Ті муки-пісні, —
Не згаснуть нам на краще
Надії ясні!...

Весілля.

Гуляня! Весільної співвають,
Музики тнуть, бряжчать чарки,
В дворі дівчата й парубки
Танець веселий починають,
Пісні озвалися луною,
Весілля весело кипить
І молодий із молодого
Щасливий, радісний сидить.
Веселі скрізь! Усі гуляють, —
Журбу і працю і усе
На мить єдину забувають:
Сей день їм радощі несе!
І тільки день, чи два, а далі —
Для праці за шматок — ізнов
Забудь веселощі й любов,
Працюй ізнов, як працювали!
Роби, тягнися до сконання;
Роби на себе, на дітей, —
І спинить праця та кохання
І сльози вирве із очей!
І будуть так вони, убогі,
Бліді й потомлені упять
Робити мовчки, поки змоги,
І часом долю проклинать.
На віщо-ж це весілля, крики,
Гостей сияїлих цих орда?
Чому не спинятьця музики?
Чого сміється молода?

Хлопцяті.

Такі очі ясні і правдиві
І манесеньке серце — таке
До усього, що добре, прихильне,
До усього, що гарне, — палке!...

Я боюся, боюся, дитино...
Поживеш сьвітовим ти життям, —
Чи-ж здолаєш зостатися й далі
Таким чистим, як був ти хлопям.
Скільки сліз доведетьця побачить!
Скільки мук доведетьця знести!
Бо у нас тілки мертві не плачуть,
А з живими-ж тут житимеш ти!
Ти побачиш, як злото руками
Загортає в роскошах один
І як другий с торбиною ходить,
Як вмірає із голоду він.
Ти побачиш, як брат гризе брата,
Ти побачиш, як шоть люде кров,
Ти побачиш, як топчуть ногами
У багні, у паскудстві любов.
Ти побачиш ще білше, дитино...
Чи здолаєш-же серцем своїм
Ти зостатися чистим без плями
Між багном і паскудством оцим?
Я не знаю, мій любий, мій щирый,
Тілки в мене надії нема:
Сьвіт цей темрява темна і серцю
Неприхильна, сувора тюрма...

Україна.

Заквічали безщасну терновим вінком,
Закували в тяжкі кайдани
І в темницю її під залізним замком
Заховали од сьвіту вони.
І с темниці тії лине пісня смутна, —
У їй горе і мука тяжка...
Чи ви чуєте, браття кохане, вона
Вас до бою ізнов заклика!...

Ніч на озері.

Нічною добою в гаю над водою
Сия білолиций ;
І трави, і квіти сплять, сном оповиті
Не плеще водиця.
І лїс почорнілий стоїть завїмільний,
Затих, не шепоче...
І повно спокою тут скрізь над водою
Тієї півночі...

Один уродливий козак чорнобрівий
Нічною добою
Неначе нудьгує, неначе сумує,
Блука над водою.

А он щось плеснуло, водою хлюпнуло,
І щось випливає —
Он очі зоріють, он коси чорніють,
Водою їх має.

Блиснули із хвилі і груди вже білі
Чудової вроди
Пливе глибонями і плеще руками
В сріблястїї води.

І плеще, й киває, і тихо сьпіває :
„Чого над водою,
Козаче, блукаєш, чого ти шукаєш
Нічною добою ?

„Козаче вродливий, ставний, чорнобрівий,
В зеленому гаю,
Покинь ти ходити, до мене іди ти :
Тебе я кохаю.

„Іди, — обніму я, іди, — пригорну я
На груди на білі!...
Іди, — я кохаю, тебе я бажаю,
Іди, о мій милий !

„Іди, — я кохаю, тебе я бажаю!...“

І кличе, й благає:

Лягла над водою і має косою,

І стан вигинає...

І ллютьця ті сьпиви облесні й звабліві

Все знову та знову.

Він бачить ті очі, ті груди дівочі,

Ту вроду чудову, —

Очима він сяє і серцем палає,

До неї він лине;

Одежу зриває, у воду пірнає,

Пливе до дівчини.

Доплив, — обнімає, її пригортає...

Сплелися руками...

Її він милує, її він цілує

Палкими вустами...

Її він цілує, її він милує...

Сріблястії хвилі

Углиб подалися, ізнову злилися.

Обох їх покрили...

Ізнов над водою все повно спокою

Цієї півночі —

І трави, і квіти сплять в місячнім сьвітї

І лїс не шепоче...

У темряві.

Ми вийшли на працю — не сходило сонце
І досї воно не зійшло,
І досї маленькеє наше віконце
Все темне, як перше було.

Хоч темрява чорна нас всіх покриває
Ми робим і віримо ми,
Що світ невечірній нарешті засяє
І нам серед ночі й пітьми.

Ще є у нас сила, не впали нам руки.
Ми зможемо гордо знести
Неволю тяжкую і лютії муки
І шлях свій до краю пройти.

Хай темрява давить, неволя хай гніте!
Хоч може того ми й не вздрим,
Як згине те все, та уздрять наші діти
Ту волю, що вибором їм!

Вечір.

На землю вже тихий
Скрізь вечір лягає;
З високого неба
Вже місяць сияє;
Затихла і пташка,
І людська розмова;
Мовчать, не шепоче
Зелена діброва.
І в мене на серці
Так тихо все стало,
Немов би те серце
Заснуло і спало...

Бажання.

Нахили своє вушко любенько
І послухай, кохана моя,
Яке зараз ось дивнее диво
На те вушко скажу тобі я:

Аж із ранку й до темної ночі
Не одходить все думка одна
І мене вона мучить невпинно
Не дає і спокою вона!

То бажання палке і велике,
Чи сказати тобі, а чи ні?
Цілувать твої пишні губки
Усе хочеться, зорько, міні!

*

*

*

Тілки раз всього й зустрівся,
Тілки раз єдиний,
В удови на вечерницях
Той козак дівчині.
Завітав він з Запорожжя
С Січи на Вкраїну...
Не згада вона, про віщо
Він у ту хвилину
Їй казав там, як зустрілись,
Як сиділи в парі, —
Тілки все вона дивилась
Йому в очі карі
Й покохала щирим серцем,
А він знов полинув
З України за Пороги,
А її покинув...

За сльозиною сльозина
Личко умиває
Її врода молодая
Марно одцвітає...
З оком вкупі думка лине
У тії країни,
Де гуляє той довішній
Милий той єдиний.

Виглядає, виглядає
З безкрайого поля,
А його усе немає —
Нещаслива доля!

А по тих степах широких
Десь він там гуляє, —
Ой чи згадає-ж дівчину,
Чи вже забуває?
Ой у бучах є Татарвою
Шукаючи слави,
Забува він личко гоже,
Оченьки ласкаві.
Та й забув ті оченята,
Не згадав ніколи
І поліг він одинокий
На широкім полі...

А вона... вона не знала —
Та його все ждала
Та що дня є степів далеких
Пильно виглядала...

Д у б.

Ріс у зеленому лісі дуб велетенський, високий;
Віти розкинувши пишні, рясно-густі і широкі,
Гордо стояв між усіма, стиха шепочучи листом;
Кращий за всіх він здавався силою дужою й хистом;
На світі бурі ніякі зроду-б його не зламали,
Віти-ж, простягшись, од зітру й інші дерева ховали.
А у землі плазувала сила гробацтва гидкого,
Нишком вони і потроху корінь під'їли у його...
От і повяли, посохли цівка й могутні віти,
Листе пожовкле змогла вже буря й маленька оббити:
Пишне убрання розвіяв вітер по світу; зостались
Мертві гілки, де недавно шати зелені пишались...

Під гнітом.

Боже, як тяжко! дихнути несила!
Гніт мов на грудях лежить,
В путах неначе душа заніміла!
Серце намучене — цить!

Бачиш ти море із сліз та із крови,
Бачиш тельців золотих,
Бачиш сьвятії закони любови
Ти під ногами у їх, —

Тільки-ж мовчи! Бо у наші години
Брязкіт од пут, кайданів,
Галас од бійки, де стоптаний гине,
Дужчий од сліз і жалів.

Цить, моє серце! Але усї сльози,
Що накипіли у нас,
Що назбірались на нашій дорозі
В цей, од веїх проклятий час, —

Ти тії сльози заховуй од ока, —
Як же наллешся украй, —
Вилине пісня, як воля широка, —
Їй ти усї їх віддай!

Хай вона с краю до краю гуляє
Повна тих сліз, голосна,
Хай вона серце в людей розриває,
Хай його палить вона?

* * *

Колись було — виходила в садочок зелений
Коханая, єдина дівчина до мене;
Колись було — пригортала, щиро цїлувала,
Оченьками, зіроньками в душу зазірала, —

А тепер садок той любий снігами покритий,
А тепер вже дівчиноньці в його не ходити,
А тепер вже міні милу та й не обнімати,
Оченьками в мою душу їй не зазирати...

1883.

*

*

*

Не гордуй ти життям молодим,
Не журись безнадійно над їм,
Не кажи, що не вмієш робити
Тим, що досі робить не могла;
Не кажи, що не хочеш ти жити,
Що радіючи в яму-б лягла:
Носиш сили в душі молодії, —
Не зрекайся завчасно надії!

І покинь ти даремний свій страх!
Он розлігся широкий твій шлях —
Ні, життя ще твоє не минулось,
Почалося воно, молоде,
Ти недавно до його прочнулась
І воно тебе тільки ще жде:
Сором силу в душі своїй мати
І на працю її не віддати!

На боці 27-му, у рядкові 6-му не стає слова,
— треба так:

Ні, хто щиро уміє любити,

Ні, хто щиро уміє
Може безліч між людьми зробити!

Не гордуй-же життям молодим,
Не сумуй безнадійно над їм
І початки сьвятої надії
Ти зневіррям тяжким не дави,

Вірь у сили своєї молодії
І весела й щаслива живи,
Але-ж мусиш те щастя придбати
На роботі для власної хати!

1884.

* * *

Як Богові вірю тобі,
Коханий єдиний;
Ця віра ніколи мене
Уже не покине;
Не зможуть зламати її
Зневірені люде,
Бо поки кохатиму я,
То й віра та буде.
Тебе-ж, мій єдиний, тоді
Покину кохати,
Як в ямі, в холодній землі
Я буду лежати...

П о в е с н і.

Ось уже теплі проміння зігріли
Землю і сніг ростав уже білий;

От полилися струмки по землі
І обмивають і будують її.

Голі зробилися степ і долина,
Мов народженна недавно дитина;

Сонце-ж ласкаве не спить, не вгава, —
Землю травою потроху вкрива.

Глянув плугатарь — година настала,
Став лаштувати і борони, й рала;

Рано він іде на ниву свою,
Кидає зерно у чорну ріллю

І заволочує він бороною,
Зерно вкриває землею святою.

От і засіяв — година мина,
Хліб уже сходить, рости почина:

Там, де було колись чорне і голе,
Зазеленіло селянське поле.

Глянув плугатарь на поле й зрадів:
„Тільки-б Господь міні хліб позернив,

„То не голодні-б сиділи зимою
Ми з дїтворою своєю малою.

„Боже! як би ти убогим поміг, —
Хоч пожалів би дітей ти малих!“

Він не благає у Бога нічого,
Просить шматка тільки хліба сьвятого,

Щоб не сидіти голодній сімї,
Щоб не дивитись на горе їй.

Хочетьця вбогим вільніше дихнути,
З голоду й холоду пута роскути.

Сїючи зерно у землю з весни,
Вкупі із їм положили вони

В потом крївавим политому полю
Всі їх надії на кращую долю

Й, Бога благаючи, тільки і ждуть,
Долю чи горе поля принесуть.

* * *

Вітер пісню, повну смутку
В чистім полі виє,
А у мене є тії пієні
Серце холодїє;

Як неначе буйний вітер,
Що гуля степами,
Долю нашої Вкраїни
Заміта снігами,

І над нею там висока
Вироста могила,
І ще вищу намітає
Хуртовина біла.

Як неначе... Тільки-ж годї, —
Бо весна ще буде!...
Чом же серце знову плаче,
Чом же сьвітом нуде?

На чужині.

Пливуть по небу хмароньки
В далекїї краї,
Летять із їми думоньки
Щочаснії мої
Туди, де та криниченька
Холодная дзюрчить,
Над нею там вербиченька
Зеленая шумить;
Схилилася вербиченька,
Мов дівчина смутна,
Неначе задивляється
В криниченьку вона;
А там гаї зеленїї

І луки у квітках,
І пісня розлягається
По луках та гаях.
Ой пісня то кохана,
То рідні слова, —
Од їх аж мліє серденько,
Палає голова.
В тій пісні все відбилося,
Що я люблю й любив, —
І слухав би виваючись,
А потім би й зомлів
Під згуки тії рідні
У рідній стороні...
Туди летять ті хмароньки, —
Коли-б туди й мині!...

В ночі на могилі.

Вночі на могилі високій
Стою і дивлюсь навкруги —
Степи тілки мріють широкі
Та здалека темні луги.

І край того степу зникає
В туманових хвилях ясних,
А місяць сріблом обливає
Їх з неба в проміннях своїх.

І серце полинуть бажає
Туди, аж до краю степів,
Туди, де ще воля гуляє,
Де галає людський не гучнів.

Там тілки кістки ті козачі
Та кровію полита земля, —
Здається міні, що неначе
Зміцніла-б там сила моя:

Там волю діди боронили
І там поховали її, —
Я вірю: сьвяті їх могили
Підбілшали-б сили мої...

А зорі на небі сияють,
А місяць так ясно блищить,
Простори в тумані втопають,
Степ, тихо заснувши, лежить.

І мовчки стою на могилі,
Стою і дивлюсь навкруги —
Біліють степи, як біліли,
Чорніють далекі луги...

*

*

*

Нї не плач ти, ридання спиняй,
Хоч і змучилось серце украй, —
Бо с тих сліз тілки руки впадуть,
А нам довга лежить іще путь!
Хай намучене серце болить, —
Занехай ти його у цю мить,
Од усіх свої сльози ховай,
Силу горду з душі викликай
І з веселим обличчам свій стяг
Підійми ти у гору в руках,
Без ваганнів даремних тоді
Ти людей за собою веди,
Але-ж так, щоб ніхто і не знав,
Які муки ти в серці сховав!

Хлібороб.

Я убогий-родивсь і в ті дні,
Як вмірать доведетьця мінї,
Тільки горе та стомлені руки
Та ще серце, зотлілеє з муки
Я зложу у дубовій труні.

Не велике я поле з'орав,
Та за плугом ніколи не спав
Що робив, те робив я до краю
І всю силу, що мав я і маю,
На роботу невпинною клав.

На тім полі каміння було,
Поле все буряном заросло,
Зупинявся мій плуг на тім полі,
Та не кидав робить я ніколи,
А гострив свій леміш, чересло.

У годину, в негоду я там:
Без роботи погано рукам!
Нехай дощ і крізь драну свитину
Січе згорблену працею спину,
А спочинку собі я не дам!

Скільки поту свого я пролив,
Скільки сили я там положив!
Та дарма! бо поорана нива
Нам давала багатїї жнива:
Я не дурно невтомно робив.

Такі жнива зазнав я не раз,
А тепер вже минувся мій час,
Я вже чую: останнєє літо
Бачу я золоте своє жито,
Бачу, ниви широкїї, вас.

Мої діти зберуть урожай...
Усьому наступає свій край,

Він прийшов і мінї: в домовину
Я іду і на віки спочину, —
Мої-ж діти зберуть урожай!

Мої діти — дочки і сини —
Усі в куші зібравшись, вони,
• Як почнуть до обїду сїдати,
Будуть хлїб, що придбав я, ламати
І згадають мене у труні.

І за те, що працюючи зміг
Згодувати і викохати їх,
То про мене в їх згадка не згине
Після мене ще довгі години
Моє діло не вмере серед їх.

Так, я вбогий родивсь, та в ті дні,
Як вмірать доведеться мінї,
То не сором ці стомлені руки
І це серце, зотліле з муки,
Положити в дубовій труні!...

До народу.

Були ті часи, як тобі я до ніг,
Убогий народе, схилявся,
І в думках улюблених чистих моїх
У дні ті щасливії мрії молодих
Мінї божеством ти здавався.

Любив я тебе почуванням палким,
Бажав я на тебе робити
І праці віддався цілим серцем моїм
І тільки для тебе й тобою самим
Хотїв я і на сьвітї жити.

І певна надія у мене була,
Що ти привітаєш, народе,
Ту душу, що тільки тобою й жила,
Що в мріях у сяйво тебе повила,
 І зазнаєм ми братньої згоди.

Але я побачив не те, чого ждав,
І що сподівавсь, що побачу,
Бо той ідеал ти що-дня зневажав,
Який я у мріях собі малював,
 Мав иньший ти звичай і вдачу.

Замість ідеалу я вздрів на селі
З'убожений люд занімілий,
Темнота й незгода у нашій землі,
Здавалося, скрізь панували й жили
 І люд той безщасний гнітили...

Чи я працювати для тебе не вмів,
Чи ти не діймав міні віри,
Та вкупі зо мною ти йти не схотів,
На працю мою ти з невірством глядів
 Мов бачив нещирі заміри.

І поглядом иньшим я глянув тоді
На тебе, народе коханий,
І зникли рожевих тих мрій і сліди,
Неначе од сонечка краплі з води, —
 Ти знову міні був незнаний.

Але-ж я не кидав і далі робить,
Робив, бо якісь надії
На те, що розрада тяжка ся на мить,
Що знову у згоді ми будемо жить,
 Були ще хоч трохи у мрії.

Що білше і важче невтомно робив,
Що білш віддававсь я роботі,
То білше міні все твій образ яснів

І в потї чола я того зрозумів.
Хто сам працювать звик у потї.

Чи той — я спитався — кому засягти
Ти дав і культури, й осьвіти,
Братався с тобою, схотїв принести
Тобі свого сьвітла у темні хати,
Щоб міг ти свій шлях зрозуміти?

Нї! здавна хто сьвітло в руках своїх мав —
Не йшов він до тебе сьвітити,
І той тілки в хату до тебе встунав,
Що заздро на працю твою зазіхав
І вмів тебе тілки гнїтити.

Не дивно-ж, що темрява — доля твоя,
Що, темними йдучи лісами,
Забув навіть власне своє ти імя,
Забув, що істнїє з народів сімя,
Що рівний ти в їй із братами.

Як міг ти, пригнїчений вниз до землі,
Недавній ще раб в своїй хатї
І наймит часами на власній рілї,
Тепер, після всіх, що дурить тебе йшли,
Як друзїв ти міг упізнати?

Я це зрозумів. І вагання, і страх —
Все зникло, і знов до роботи
Іду я, і певний лежить мінї шлях,
Я силу нову почув у руках,
Щоб зло і темноту бороти.

І вже чи дійду до своєї мети,
Чи зламаний вмру серед шляху,
Але не покину до неї іти,
За правду, за волю все зможу знести —
І жити, і вмерти без страху!...

У лісі.

Тихо проходив я лісом; зелене
Листя ряене шепотіло круг мене;
Ірона с калини як жар червоїли,
Квіти с трави різнобарвні гляділи;
Сояшний промінь купався між іми,
Роблячи листя й квітки золотими;
Хмара метеликів жвавих вилася;
Пісня пташина дзвеніла-лилася,
В пісні тій одгуки щастя і долі, —
Кращої пісні не чув я ніколи;
Щастям здавалось тут все оновите...
Серце намучене, лихом прибите,
Мов би затихло, а мука і горе
Наче потопли в безоднєє море,
В море с проміннїв, як злото блискучих,
В море с пісень голосних і сьпівучих,
Радоці душу міні обіймали,
Голову пахоці с квітів спяняли, —
І забажалось тоді міні долі,
Долі пташок тих, пташиної воді,
Долі, коли і гнітючі, й похмурі
Думи не давлють, не шарпають бурі,
Долі безхмарної, долі такої —
Саме як сояшний день цей ясної!
І забажалось... Коли це у гаю
Скрик розітнувся... Відкіль — я не знаю, —
Тільки така в йому мука почувалась!...
Серце у грудях моє стрепенулось.
Пташка, чи що, до шуліки ввіймалась
Й скрикнула так, як з життям розставалась,
Чи то щось иньше, — не знав я нічого!
Серце занило із болю тяжкого:
Знову згадалися муки і горе,
С сліз та із крови згадалося море,
Що розлилося без краю на сьвітї, —
Годї, у мріях про долю, радїти!
Геть с цього лісу! не тут, між квітками, —
Там, між людьми, що повиті сльозами,

Там знайду місце і долю єдину :
Долю робітника без одпочину !...

1885.

М а т и.

І зійшло багато ночі,
Сплять великі і малі,
А каганчик все мигоче
В хаті вбогій на столі,
То на мить мов погасає,
То ізнов заблима він,
Вбогі стіни осяває,
Стіл та лави коло стін.
Вбого, тихо у тій хаті,
Тідки прядка торохтить :
Не ляга ще досї мати,
Син давно спокійно спить.
Сьвітло нноді осьвіте
Щіл, де сон його повив :
Спить хлопя, рядом укрите,
Спить і бачить безліч снів :
Снитьця хлопцеві пахучий
Ліс і луки у квітках
І пташок рої сьпівучі,
Сонце снитьця в небесах,
Снятьця забавки без краю,
Снятьця радіснії дні...
І щасливий усьміх грає
На губах йому в-вісні.
Спить хлопя, щасливе снами,
Прядка-ж тихо торохтить, —
Наболїлими руками
Ледві можучи робить,
Довгу нитку витягає
Вбога мати удова ;
В хворих грудях заниває,
Як під гнітом голова, —

Та не кидає: на сина
Заробляти треба їй...
За годиною година
Иде, усюди супокій;
Каганець самий у хаті
Ледві-ледві миготить...
І пряде бездольна мати,
Син, щасливий снами, спить!

Т е п е р !

Не тоді час до бою нам в полі ставать,
Як вже сонце і сяє, і гріє,
І як сьпіви пташині в повітрі летять,
Як всьміхаютьця дні золоті. —

Не тоді! не тоді! Як лютують вітри,
Як скрізь ніч, всюди хмари похмурі —
Ти тоді уставай, свою зброю бери
І борись серед темряви й бурі!...

ЗРАДНИКЪ.

(Легенда з далекого сходу.)

I.

Було це в південному краї,
Де сонце так пишно сия,
Де гордая пальма пишає,
В роскошах втопає земля;
Де небо блакитне й широкі
Безмежні простори степів, —
В тім краї ще в давній роки

Народ наймогутніший жив.
І славою гучно пишався
Той край у народів сім'ї.
Друг кожен тій славі вклонявся,
А ворог лякав ся її.
Не тим тая слава, що в полі
Козак із народу того
З війни не втікав ще ніколи,
Не кидав ще місця свого;
Не тим тая слава, що з роду
Ніхто ще з усіх ворогів
Того переважить народу
Ніколи й разу не здолів;
Не тим, що над їх парубоцтво
Хоробріш ніде не було;
Не с того, що їхне дівоцтво
Як пишні троянди цвіло, —
Ні, тим така слава велика
Була у народу того,
Що з їх ні один спокон-віку
Не зрадив ще краю свого.
В якій несвіцькій муки
Не кинув би кожного з їх,
Але ні вуста їх, ні руки
Не зрадили-б з роду своїх.
І „зради“ — пекельного слова —
В ті давні колишні дні
Не знала ще їхня мова,
Не знали й не чули вони.

II.

Отож у ті давні години,
Що спомин про їх уже згає,
Жив парубок в їхній країні
І звався той хлопець — Киндара.
Судилось йому виростати
Безрідному серед чужих, —
Давно бо в землі його мати
І батько у бої поліг.

За те був вояцької вроди,
Як сокіл у бої літав;
Не раз і не два у походи
Ходив він і слави придбав.
Хоч ще молодий був літами,
Та в радах уже радував, —
Він голос проміж козаками
За вчинки славетнії мав.
І голови сиві старії
Схилялись до слова його
І бачив себе він у мрії
Гетьманом в народу свого.
І стоячи в радї козацькій,
І дома у хатї своїй,
І линучи в бучі вояцькій,
Не кидав ніколи тих мрій.
І гордая думка буяє:
„Тепер я є старими в рівні, —
Минуть ще години — й у краї
Не буде вже й рівних мінї:
Я бюся — і ворог тікає,
Чи мертвий лягає до ніг;
Я в радї — й ніхто не здолає
Так справ розважать військових.
Той досьвід увесь, що зуміли
Придбать тілки сиві діди,
Не втративши мужньої сили,
Здобув я в мій час молодий.
І чом-же мінї не держати
У дужих руках булаву?
Я краще-б зміг керувати
Тим краєм, в якому живу...“
Та роки минають швидкії, —
Хоч слава його й вироста, —
Та ще не справились надїї,
Далеко бажана мета:
Старий ще гетьман заправляє
І вирвать не дасть булави:
Киндарз лиху думу ховає
В своїй молодій голові...

III.

Ось чутка пішла поміж люди:
Край рідний їх ворога жде;
Збирається військо з'усюди,
Зібралось, — на ворога йде.
Не блискавка небо то крає,
Не в хмарах насуплених грім, —
Гетьман то в похід виступає
І військо славетнеє з їм.
Як хижі орли налетіли,
На ворога впали усі, —
І никнуть ворожій сили,
Як в полі трава од коси.
І, трупом заславши країну,
Од їх уже ворог тіка, —
Боротись змогла до загину
Старого привідці рука!
Над їм іще ворог ніколи
В боях переваги не брав, —
Тепер же в широкому полі
Поліг він і білш не вставав.
І рада зійшлася обрати,
Як звичай дідівський велів,
Гетьмана ізнов, щоб скарати
За батькову смерть ворогів.
„За кров нашу й батька старого
Ходімо, ходімо на їх!
Нам треба гетьмана такого,
Щоб їм він оддячити зміг!“
Киндарз чує всі ці бажання
І дума: „діждався і я!
Справдились мої домагання, —
Моя булава вже, моя!“
І чути йому — вже гукає
Хтось в радї: „Киндарз поведе!“
У серці надія палає,
Він гордий і впевнений жде.
Але між дідами старими
Щось думи були не такі:

Мовчать ще діди, а за ними
Мовчать і усі козаки.
Нарешті старий і похилый
Озвався з між їх дідуган:
„Хоч ворога ми й подоліли,
Та вбитий поліг наш гетьман...
Навіщож нам довго шукати?
Тепер серед нас його син —
Хто-ж білше — за батька скарати
Бажа ворогів, як не він?
Він вдержати шаблю здолає,
Здола боронити свій край, —
Так хай булаву він приймає,
Веде нас до бою нехай!“
Замовк дідуган, і вся рада
Гукнула у голос один:
„Правдива старого порада —
Гетьманом хай буде нам син!“
І ось — молодий, але дужий,
До рук булаву він прийма..
Киндарз — наче зовсім байдужий,
А лютість у серці німа:
„Так ось як мене вшанували
За славу й послугу мою:
Гетьманом ви хлопця обрали,
Я-ж знову у боці стою!
Нехай! я не буду прохати!
Ви бити йдете ворогів, —
Та тільки вам їх не зламати,
Бо я вам іще не простив!
Коли мій шани немає, —
Знайду її в ворога я!
Помститись над вами здолає
Гартована шабля моя!“
Чорніший од чорної хмари,
Що сонце хова серед дня
І грози віщує та кари,
Сідає Киндарз на коня —
І їде. Свій край вже минає,
У землю чужую вступив...

Жене він коня, поспішає
Скоріш до своїх ворогів.
Але-ж не за рідну країну
Тенер іде битися він:
Про помсту він дума єдину,
Голубить замір той один...

IV.

Ізнову війна неупинна,
Ізнову кривавії дні...
З ворожого війська частина
З гетьманом стає до борні,
А друга наблизилась тихо,
Пройшла серед гір та лісів
То, рідній країні на лихо,
Киндарз тее військо цривів.
Прийшли — і палають вже хати
І трупи лежать навкруги —
І батька, й дитину, і мати
Всіх бють без жалю вороги.
Пала увесь край мов у пеклі
І тоще у власній крові...
Все бачить той зрадник запеклий
І дума: „Нарешті і ви
Згадали в час кари і суду,
Кого занехали колись!
Присягсь я, що вам не забуду —
И ви кровю тепер залились!“
Ой то не орел стрепенувшись
Гніздо захищає своє, —
Гетьман молодий повернувшись,
Боронячись, ворога бє.
І ворог не довго держався:
З усіх, що з Киндарзом прийшли,
Ніхто не утік, не сховався, —
Усі там вони полягли.
Над трупами батька і брата,
Над трупом сестер, матерів
Зібралась народня громада

И дізналась, хто зраду вчинив.
Здрігнулися всі: споконвіку
Того не було в їх землі, —
И Киндарза за зраду велику
Прокльоном сьвятим прокляли.

V.

Деж зрадник запеклий? Немає
На полі між трупом його. .
Од карі сховавшись, тікає
Він з рідного краю свого.
Тіка серед темної ночі
Тіка й серед білого дня,
І страшно блищать йому очі,
Присталого бє він коня.
Але-ж од сьвятого прокльону
Не втік він і серед степів:
Бурхаючи, вітер з розгону
У гору його підхопив,
І люта буря ревучи
Киндарза туди понесла,
Де, в сніг загорнувшись блискучий,
Країна вся мертва лягла;
Де вічня зима закувала
Усе в крижані кайдани, —
Туди його буря пригнала
С країни ряеної весни.
Підкинувши в гору що сили,
Його швиргнула вона
На мерзлій скелі похилі, —
Край скель же — безодня без дна.
Й здається йому, що в безодні
Усе він є круч пада крутих
Й за гострій скелі холодні
Хапається в муках страшних.
Не держуть знесилені руки,
Покинула сила його —
І скрикнути хоче він з муки
І скрику не чув свого.

І крига йому усе тіло
Скувала й лягла на вустах,
І серце немов скрижаніло,
І сльози замерзли в очах...
І праведна кара сьвятая!
І скільки-б її ні терпів, —
Кінця їй для його немає
Й не буде во віки віків!...
Ні смерти йому, ні спочину:
Страшніш бо нема над той гріх,
Як зрадити рідну країну,
Продати сьвятиню сьвятих!...

* * *

Під небом сояшним ясним
Поліг коханий мій...
Чом не лягла я вкуші з їм
В труну в землі сирій?

Коханий мій так ліс любив —
Лежалиб вдвох ми там,
Над нами ліс би гомонів,
Пташки сьпівалиб нам.

Веселі вільні пісні
Там потішали-б нас,
Росквітли-б квіти там рясні
В розкішний літній час.

А як зіма туди-б прийшла
І як би гай затих, —
Було-б нам накриття з срібла,
С каміннів дорогих.

Навкруг сніги, вітри шумлять,
А нам, коханий мій,
Було-б не холодно лежать
В труні в землі сирій.

Бо ми обнявшись-б лягли
С коханням у серцях:
Воно палало на землі,
Не згасне й у снігах.

О, чом же, чом я не лягла
С коханим там моїм?
Я мук не знала-б і була
На віки вічні з їм...

ХВОРА.

(На спомин Марусі.)

Мамусю кохана, ти плачеш? бач, — сльози...

О, годі, мамусю моя!

Тепер міні краще: минулись морози,
Квітками вквічалась земля.

Тепер міні краще, не так, як зімою...
Не ниють вже груди мої...

Тут душно у хаті: ходімо зо мною
На луки зелені, в гаї!

Там квіти, травиця... Ми будем ходити...
Я рвати не хочу квіток.

Бо хочетьця жити і їм же на світі
І слухать співочих пташок...

Їм хочетьця жити, як нам іє тобою...

О, житиму довго ще я!...

Ходімо-ж, мамусю, ходімо зо мною, —
Так весело сонце сия!...

Ось я вже й устала... Не хочеш, мамусю?
Ти кажеш, що ніч у гаях?
Та ні, не злякавш мене, не боюся:
Там день, там весна у квітках.

Дивись: і дощу вже ні краплі немає —
Не дощ то в вікно торохтить, —
То гай там шелеснув і пташка єспівав, —
Ось тільки прислухайся, цить!

Ходімо! колись ми були під дубками...
Тоді з нами й Галя була..
Ми ягоди рвали і грались квітками...
Як би вона знову прийшла!

Ми-б знов погулялись, вінки посплітали,
Квітчастіі пишні вінки...
Ох, щось мої груди боліти знов стали
Так дуже!.. Он бачиш: квітки,

Квітки, моя мамо, квітки запашні,
Вся хата в квітках — он дивись...
Чи це вже не хата? поля золоті,
Зелені степи розляглись.

А вище — там небо без берега й краю...
Навіщо мене ти взяла?...
Куди це летю я, тебе покидаю?...
Там сонце горить і пала...

Ой що це? Відразу ніч стала неначе!...
І сонце... вже гасне... ясне...
Нічого не видко, нічого... Хтось плаче...
Ой тяжко!... ой давить мене!...

Останній борець.

Без зневірря, без вагання
Дужий став він до борні,
І були його бажання
Чисті й сміливі в ті дні.

Гордо йшов він серед бою
І боровсь невтомно він —
Під могутною рукою
Ворог згинув не один.

Та багато й коло його
Полягло тоді борців, —
Не злякався він нічого,
Голови не похилив.

Товариство гине й гине
Коло його навкруги,
І невпинно, що хвилини
Прибувають вороги.

Глянув він до тих, що вкупі
З їм за рідний край пішли,
І побачив тільки трупи
На скривавленій землі.

Ні хвилини не вагався
І до себе він сказав:
„Я один з усіх остався,
Але я іще не впав —

„Діло вмре, але зо мною:
Я для його тільки й жив!...“
І могутною рукою
Вдарив він на ворогів.

І поліг він серед бою
У руках з мечем тяжким
І з шанобою німою
Ворог став над неживим.

І загинуло навіки
Діло ріднеє в ті дні,
Але він, боєць великий,
Ліг останній у борні.

Південь на степу.

Супокій навкруг панує,
Непорушно степ лежить;
Тирсу гнучую й густую
Вітерець не ворухить.

Рівний поверх, як на морі...
Страшно-мертвий супокій...
Тільки сонце на просторі
Лле палючий промінь свій.

Що було живе — сховалось,
Не почувеш голосів,
Наче скрізь в степу, — здавалось,
Янголь смертний пролетів...

Н е б о.

Широкее небо
Блакитне й безкрає
Шатром велетенським
На землю спадає

Мов духи надземні
Там хмароньки білі
Блакиття прозоре
Собою покрили.

Широке й глибоке
Небеснеє море
І чисті й безкраї
Єв'ятії простори.

І я розумію
Тепер, в цю хвилину,
Чом злинула воля
Од нас в ту країну.

Подивись!

Подивись: весна устала,
Синіє пишними квітками;
Подивись: веселим птаством
Ожили степи з лісами;
Подивись: в безкраїм небі
Сонце-велетень палає,
Подивись: земнії груди
Хлібороб плугами крає;
Подивись: життя устало,
Дні пишнують золотії;
Подивись — і встань до праці
Повний сили і надії!...

Тільки одна не пишалась.

Літо палюче було. Після довгої спеки
Хмара нарешті вгорі над землею повисла,
Страшно счорніла вона і линула відразу,
Дужим дощем і густим оживляючи землю;
Спершу обмила її, всю зашлену, сохлу,
Далі, все більше та більш проливаючись з неба,
Всюди зібралась вода й потекла течіями...

Хмара давно вже пройшла, а струмки ще звивались
Скрізь і по пісках вони і між зїллям обмитим;
Сонце з за хмари зійшло і на землю блиснуло,
І оджило все немов у сьвятковім убранні:
Дуб довговішній росу уже струсував з листя, —
Перлами тая роса обспалась додолу;
Поруч тремтіла струнька срібнолиста тополя,
Повний нового життя, біля неї пишався
Сон рясноцвітний, а з їм і барвінок хрещатий;
Радісно й ясно трава молодая блищала, —
Все віджило, що була нестерпучая спека звялила,
Радісно дужим усе і блискучим зробилось!
Тільки одна, де струмки дощові каламутні
Буйно пробігли, одна не пишалась там квітка:
— Ніжне коріння вода з його рідного ліжка
Вирвала, біднес, геть, усю землю обмила;
Сумно і мовчки тоді похилилася квітка,
Листям своїм тремтючи в передсмертнім скованні;
Тихо поникла вона і умерла навіки...

Біла бранка.

Там де в морі хвилі грають,
Де горять ясніше дні,
Де вгорі на баштах сяють
Скрізь півмісяці ясні;
Де усе ще споконвіку
В пишні шати повилось;
В тій країні, де без ліку
Сліз невільницьких лилось,
Там у башті що-години
Тужить дівчина смутна
По далекій Україні,
Слізьми миєтьця вона.
Одногучно в мури дужі
Чорне море плюскотить,

А вона самотна туже,
Серце нїє і болить.
В згадці рідна Україна,
В згадці — хата рідна там,
Де зросла вона — дівчина —
На поталу ворогам;
І вишневий сад зелений,
Місяченько над садом,
І в садку тому найперший
Поцілунок с козаком...
Так їй щастя усміхалось!..
Але вдарив грім тяжкий, —
І нічого не зосталось
Од ворожої руки:
Запалала рідна хата
І садок той спопелїв:
Батька вбито, вбито брата,
Мати спить серед мерців.
А той милий? де гуляє?
Чи живий, чи вже нема,
І його уже ховає
Яма чорна і німа.
Ох, не знай, ох, не чує
Й не почує вже вона, —
У неволї вік звікує
І безщасна, і смутна...
А що-вечора, як хвилї
Повиває скрізь туман,
До дівчини йде не милий,
А баша, турецький пан...
Сонце гасне, день минає, —
Не багато ще хвилини,
Як ізнов — вона це знає —
Як ізнову прийде ви
І невже-ж їй і не знати
Знов до щастя воріття
І судилось їй віддати
Бусурменові життя?
Ходить, тужить і нудьгує,
Не втиха журба й на мить,

А за муром — бранка чує
Море Чорнеє шумить.
Без початку і без краю
Розляглося скрізь воно;
В морі поглядом втопає
Бранка, злігши на вікно.
В мури плещуть хвилі-тори,
Одногучно й сумно бють
І в безкрайому просторі
То зникають, то встають.
І довічні, і невпинні
Хвилюватимуть вони
А невільниці-дівчині
Вже не прийдуть кращі дні:
Найсвятійшій бажання,
Сподівання є кращих літ,
Перші радощі є кохання,
Перший милого привіт,
Перші промінні ясні,
Що в житті світили їй,
Цоривання молодії,
Ціле море любих мрій, —
Все, що в серці розцвітало
І хотіло жить тоді,
Безодмовно повмірало
І не вернетьця, й не жди!
Краще-ж згинути, сховатись
У холодних хвилях цих,
Ані-ж ворог той знуцатись
Буде є сліз її гірких!
„Земле рідна! я загину
На чужині — прощавай!
Та любити не покину
Й на тім світі рідний край!..“
На той бік, де Україна,
Повернувшись тоді,
З башти кинулась дівчина
І покрилась у воді,
І її безодне море
В глибині взяло свої, —

Так сховалося од горя
Серце біднее її,
А душа пішла до раю
Тиха, чиста і ясна,
Та свого й на небі краю
Не забула все-ж вона
І як час той наступає,
То проміж зірок ясних,
Наче хмаронька, злітає
Бранка та з небес сьвятих
І над містом, де сконала,
Сяйвом білим сьвітючи,
В рідний край, що так кохала,
Тихо лине у ночі,
То вона оповіщає
Горе Туркам — ворогам
І перемогу обіцяє
Січовим швидким чайкам.

Н у д ь г а.

Холодно, сумно; під хмарами сірими
Небо сховалось усе;
Вітер гуляє полями змокрілими,
Негідь, тумани несе;
Мокрий туман той прослався над селами
І на деревах повис,
Скрізь с крайовидами ти невеселими
Тільки й зострінешся — хоч не дивись!
В полі немає тобі і пташиноньки,
Ані комашки нема —
Все поховала, усе до билиноньки
Осїнь похмура сама.
Глянеш селом хоч — і там сумовиті
Тільки картини одні:

Мокрії хати, дощами обмиті,
Сірі, убогі, смутні.
В літку зелені, тепер похилилися
Жовті і голі садки;
Вулиці довгі калюжами вкрилися;
Тільки старі будяки
Пошід тинами стоять і хитаютьця,
Наче їх хилить журба...
Мертво усюди! І люде ховаютьця!
Іноді пройде хиба
Жінка, нап'явшись двома аж свитинами
(Мабуть корови шука)
Та у дранті ще старці іє торбинами...
Боже! нудьга-ж то яка!
Став би робити, так, наче глузуючи,
Так усе склалось на-сьміх,
Що і робити незмога... Нудьгуючи,
Жди без розваг і утіх!...
Ох, як би знову ти, воле, вернулася,
Подруго днів молодих!
Все-б, що ні мучило душу, забулося,
Все-б я тоді переміг!
Ті, що скували життя, нестерпучі
Пути зламав би, розбив;
Гордо ішов би, забувши некучі
Муки похмурих цих днів!
Та не судилось... Вітри вже холодні
Сумно круг хати гудуть
І безнадійні хвилини самотні
Ніби ще тяжчі стають...

Молоді сльози.

Дівчина гірко дрібними сльозами так плаче...
Личко вродливе рум'яне і пишне дівоче
Радістю звикло, здоров'ям і щастям пишати,
Звикли всі бачить на йому розкішні троянди, —

Чом же тепер се по йому, блискуча й срібляста,
Тихо сльоза за сльозою на груді спадає?
Спершу в дівочому оці засьвітить, замружить,
Око налетьця все повне — й тоді вже відразу
Наче великій перла посиплють, поллютьця
Чисті рясні діамантові сльози блискучі,
Слід покидаючи вохкий на пишному личку.
От вже одна і скотилась і впала, неначе
Зірка, що тихо блищала на небі високім,
Потім скотилась і зникла в безмірнім блакитті.
Чом же ті сльози дрібнії спадають у неї?
Нї, не питайсь ти ніколи про це, бо відмови
Навіть вона, та, що плаче так, дати не зможе;
І не журись тим ніколи: як виллютьця сльози, —
Знову те личко здоровям і щастям засяє
І росцьвітуть знов на йому ті пишні троянди
Після хвилини молодого найпершого горя...

Останній промінь.

Сонце заходить і промінь останній згасає,
Ледві червонючи сумно дерев верховіття...
Так моє щастя зайшло і, як промінь останній,
Темне життя і похмуре на мить осьвітило...

Ворогам.

I.

Ви сподівалися, ждали:
„Ось вони, ось упадуть,
Силу вже їх ми зламали,
Голосу їх вже не чуть!“

Ждали ви змоги — ногами
Всіх нас в пилу затоптать,
Змоги — догани словами
Мертвих борців обсищать.

Все, що зробить ви хотіли,
Ще як боролися ми, —
Все-б ви тоді вже зробили:
Трупи не встануть німі.

Тільки даремно ви ждали:
Падать не думали ми, —
Сил наших ще не зламали
Горе і мука тюрми.

Ні, не умре наше діло,
Діло всіх чесних борців:
Хай умірає се тіло, —
Житиме дух, як і жив!

Хай уміра! й в домовини
Гордість і віру живі
Ми понесем, і сльозини, —
Вірьте, — не вбачите ви!

Ц.

Знаєм, ви ходите криво,
Каверзи — право у вас, —
Бити лежачих не диво
Вам у цей темрявий час.

Зможете вбити ви ззаду
Так, щоб сховатись самим,
І обібрали ви зраду
Здавна знаряддям своїм.

Так, ви багато зробили,
Діти страшної птьми,
Сонце одно негасили
І — помилились самі.

Проти дороги кривої
Чесній просто ідуть,
Каверзи-ж ваші у бої
Тільки на вас упадуть.

Зрадні заміри погані
Геть розлетяться, як дим,
Як перед їми устане
Правда з обличчам ясним.

Хоч і борня що-хвилини
Нам на дорозі стоїть,
Та у їй той тільки гине,
Хто не уміє робить.

III.

А коли й вврем серед бою,
То не на радість і вам,
Бо ведемо за собою
Інших на смерть ворогам.

Там, де ми всі без дихання
В поросі будем лежать, —
Краще життя і братання
Буде колись росцвітать.

Ясно на небі безкраїм
Сонце засьвітить — не вам:
Там, де ми мертві лягаєм, —
Ворог не буде вже там!

Ні, над побитими в бої
Буде там правда витать,
Вкупі з любовю сьвятою
Буде квітки розсипать.

Виростуть пишії квіти
І на могилах у нас:
Хоч і не будемо жити —
Щастя зазнаєм в той час.

Ось де всі наші надії
Віра й надії міцні!
Де-ж ваші муки страшні?
Ми не злякаємось, ні!

Хто-б ні поліг з нас у полі, —
Виграти справу не вам!
Поки-ж — до бою! ніколи
Не подамось ворогам!

Н. Н.

I.

Як очі у тебе зорять!
Дай губоньки пишні мінї, —
Так хочетьця їх цілувать,
Так тягнуть до себе вони!

Тремтиш ти з жаданнів палких...
О, знаю, — впиватимусь я
Коханням з уст пишних твоїх, —
Моя ти, кохана, моя!

II.

Бачиш, ластівки черкають
Крильми низько над водою:
Знаю вже, кохана, знаю —
Жди дощу та ще й з грозою!

Тільки-ж нас той дощ, кохана,
Ані трохи не лякає,
Бо нас той вогонь обсушить,
Що у серці нам палає.

III.

Як я розставався с тобою,
Схиливсь я на грудях твоїх, —
Там серце, розбите журбою,
Як пташка тремтіло у їх.

Ой як воно бетьця і вяне,
Яка йому мука страшна
Тепер, як зосталась кохана
Сама, тільки з смутком вона!...

IV.

Я убрав мою хатину,
Як любила ти вбірать, —
Буде твій портрет, єдина,
Перед мене тут стоять.

Хоч широкий степ безкрай
Проміж нас тепер полїг, —
Перед мене, як живая,
Ти в думках стоїш моїх.

Бачу я тебе й кохаю
В цілім морі любих мрій,
І неначе затихає
Смуток лютій і тяжкий...

V.

Ми під місяшним сянням до схочу
Цїлувались с тобою колись,
І пливли не спиняючись ночі
І тепер запливли вже кудись.

О, бажав би я всі поривання,
Поцілунки, розмови і вас,
Ті солодкі сльози с кохання
Повернути ізнов у цей час.

Та шкода! Ночі темні й похмурі,
Ти далеко, кохана моя,
І під сьпіви скаженої бурі
Одинокій сумую тут я.

VI.

На добра ніч!

Вже багато зійшло цїї ночі,
Дзвін давно вже на північ дзвонив,
І самі заплющаютьця очі,
Мою голову сон похилив.

На добра ніч, голубко кохана,
Одинока в далеких краях!...
Поки сонечко завтра устане,
Ніч с тобою я буду у снах.

VII.

Я кохав тебе без краю,
Але знав єдину мить,
Бо твоє сьвятеє серце
Вже в землі холодній спить.

Знав тебе одну хвилину,
Та забути я не міг
Нї твого кохання, мила,
Нї великих мук твоїх...

VII.

Безсонна ніч.

Тихо... В хатині нї згука...
Як і що дня, — я тут сам...
Стихла неначе вже мука,
Край вже прийшов і сльозам...

Сьвічка ще блима помалу...
Тиша похмура й нїма...
Хоч би скоріше сьвітало, —
Ночі і краю нема!...

Горе вам!

„Горе вам, що сьмієтєся нині: ридати-
мете бо й плакатимете“. Лука, VI, 25.

Намучене серце бажало спочину:
Давно у душі я спокою не чув, —
І в тую журби й сумування хвилину
Я книгу велику сьвяту розгорнув

І в книзі читаю я: „Горе вам буде,
Усім, хто сьмієтєця, радіє в цей час,
Бо сум колєсь тяжко пригнітить вам груди
І плач та ридання обгорне всіх вас!“

Тоді наші сльози і муки великі
В душі наболїлій я благословив,
Бо я зрозумїв, що не згине вовіки
Нї одна с тих слїз, що народ наш пролив.

Бо сум той гнітючий, ті муки та сльози
Нас всіх приведуть до днів иньших ясних,
Таких, коли згинуть навіки морози
І в барвах засяє весна золотих.

А ви, що тепер сьмієтєся, довіку
Не будете знати сподіваних днів:
Ви в темряву всі впадете у велику,
Де плач тільки й скрегїт страшний од зубів.

І праведна буде довішняя кара, —
Сьміялись бо й радість тоді вам була,
Як горя та муки гнітючая хмара
Над людом безщасним лягла!

Серед степів.

І ось я тут, серед степів моїх широких,
Але не ті, не ті уже тепер степи!
Нема вже тут тих трав, роскішних та високих,
Нема просторів тих, і кам'яні стовпи
Маячуть тут самі і зазначають межі
Глитайської навкруг та панської землі,
І де-не-де село, счорніле мов є пожежі
І клаптик край села убогої рідлі..

Минув їх час! Степи похмурії та голі
Лежать, мовчать, — мерці вони тепер сумні;
Минулися вже їм ясні колишні дні
І пишні шати їм не вернутьця в неволі!
І аж як вільний син із вільного народу
Ногою вільною ступне колісь на їх —
Тоді воскреснуть знов, вітаючи свободу
У барвах пишних та ясних.

С О Н.

Я заснув, оповитий журбою,
Золоті обняли мене сні,
І у снах я побачивсь є тобою,
Перша квітко моєї весни.

І усе, що я в долі благаю,
Усе щастя, що довго так ждав,
В ті хвилини кохання без краю
Я є тобою укуші зазнав.

І твої поцілуки гарячі
Так пекли мене в мріях моїх,
Що спалили все серце неначе
І умер я на грудях твоїх.

І мене до холодної ями
Під сніги та мороз понесли...
Ти-ж ридала над трупом сльозами
І ті сльози на труп мій текли.

І так гірко і тяжко ридала,
Що я стерпіти й мертвий не зміг:
До життя знову сила устала
І... прокинувся од снів я моїх.

З Чужини.

Колись вернусь я знов до рідної країни,
Побачу знов поля сьпівочії гаї,
Побачу знов Дніпро одвічний і єдиний,
І рідні степи широкії мої.

І знову я проллю свою сльозу рясную
На землю ту, де я на сьвіт родився й зріс,
І слово рідне знов, о краю мій, почую,
І рідний спів смутний почую я колись.

Та чи побачу-ж я народ не занімілий,
Новим життям нові розбурканії сили
В моїй пригніченій землі, давно німії?

Та чи почую-ж я, чи доживу, мій краю?
Я плачу, я молюсь і мучучись благаю
І думаю: коли-ж? коли, о Боже мій?!

Над Дніпром.

Дніпро реве, тремтить підмита круча...
Дніпро реве і плаче, і квилить!...
Я плачу з їм — сльоза моя пекуча
У хвилі йде і хвилі солонить.

Дніпро реве й реватиме поки віку
І плакати він буде і квилить...
Я зрозумів журбу його велику,
Тії журби несила задавить.

Ох, то журба за тим життям колишнім,
За тим життям, своєю міццю пишним,
Що понад їм буяло тут колись.

Ох, то журба за сестрами чайками,
Що тут давно гуляли с козаками
І запливли навик тепер куднесь!...

Юпання.

Дівчині душно на ліжку у хаті лежати...
Місяць ясний зазирає до неї в віконце,
Срібні проміння лягають з вікна на пів хати;
Десь у садку соловейко щебече-сьпіває;
Десь, дзвенючи у повітрі, почулася пісня...
Все так і вабить скоріше геть с хати на волю,
Думи і мрії розкішні усе навіває:
Дівчині душно на ліжку у хаті лежати...

Ось вона скинула ковдру з дівочого стану,
Встала й, жахаючись матір збудити, тихенько
Вийшла із хати в зелений садок густолистий.
Сьвіжим повітрям дихнуло на неї відразу,
Груди вільніше у двох їй дихати стали.
Нижче садка тиховода прослалася річка,
Дівчина з гірки помалу зійшла аж до неї,
Тихо пройшовши зеленим садком ряноквітним.
Хвилі заснули, лежала ріка нерухомо,
Дзеркало наче, і небо у їй відбивалось
З місяцем, з зорями — в сьвітї два неба істніло.

Дівчина стала край річки тій, роздяглася,
Тихо вона тоді в воду ступила ногою —
Спитує ніжка, чи тепла вода, чи холодна.
Далі, у воду ввійшовши, вона облюснулася
Спершу й хотіла пливти вже і в тую хвилину
Пишним обличчам до сяйва вона повернулася, —
Вдарило сяйво ерібляєте на неї відразу,
Вродою пишно-чудове лице осяйнуло,
Потім і груди високі і білі дівочі,
Груди панянські, ніколи не займані груди,
Та рученята ще білі, малі рученята...
Тільки-ж однак на хвилину те місяць побачив:
Дівчина миттю сховалась в ріці ерібноводій,
Геть попливла вона, в воду плеснувши руками —
Високо бризки прозорі у гору злетіли
І засьвітились, немов діаманти блискучі,
Потім на водяне лоно ізнову упали.

Ось докупалась дівчина і вийшла із річки;
Знов біле тіло чудово блиснуло при сяйві,
Тільки-ж ізнов на хвилину одну, бо сорочка
Скоро його заховала, щоб місяць не бачив, —
Він бо, цікавий, так любить квітки цілувати:
Може (ой сором!) сказати про все отим квітам,
Квіти-ж і вітрові скажуть, своєму коханцю,
Вітер же буйний — то звісний паливода! всеюди
Може про те розповідать, розвіять по світу...

Дівчина вже одяглася; обличча вродливе
Білим своїм рукавом вона втерла й од річки
Знову тоді до своєї пішла до хатини,
Тихо співуючи пісню про вірне кохання.

Отаман Музика.

Гайдамацька легенда. (На позичений сюжет.)

1.

На ринку в містечку
Велика громада
Зійшлася з усюди
Весела і рада.

2.

На ринку в містечку
Стовпи іє петлею;
Страшний гайдамака
Стоїть перед нею.

3.

Того-ж і радіє
Громада велика,
Що згине сьогодні
Отаман Музика.

4.

„Останні хвилини
Тепер доживаю —
Нехай перед смертю
В свистілку заграю.“

5.

З землі до помосту
Драбина велика, —
На нижньому щаблі
Спинився Музика.

6.

Узяв він свистілку
І дме він губами,
Послав дзвінкий голос
Степами-лісами:

7.

Струснулося листя
У темному гаї,
Високая тирса
В степу коливає.

8.

Кат лядський гукає:
„Гей чуєш бо, брате!
Покинь! на тім світі
Час буде дограти!“ —

9.

„Гей поки живу я, —
Ще втну я сьпіванку,
В сьпіванці уславлю
Свою я коханку.“

10.

Ізнов на драбину
Ще вище ступає,
До степу, до гаю
Він голос пускає.

11.

І падало листе
З несвіцького граня,
Здіймалось бурхливе
В річках хвилювання.

12.

Кат знову гукає:
— „Гей чуєш бо, брате!
Кінець вже драбині, —
Нам треба кінчати!“ —

13.

„Нехай же в останнє
Я ще раз заграю —
Що кидаю в світі,
Те все повітаю!“

14.

Заграв тоді знову
Отаман Музика,
І пісня лунає
Могутна і дика, —

15.

Аж чорнії хмари
Сховали пів неба:
— „Гей чуєш?“ — кат знову, —
— Кінчати нам треба!

16.

Даремнеє слово!
Він грає і грає:
Від рік і від моря,
Від степу, від гаю

17.

Вернувся той голос
Чудною луною:
Сто душ гайдамаків
Гукнуло: „до бою!“

18.

„Гей де наш отаман?...
Бий Лядсьтво прокляте,
В петлю того ката
Тягни, пане-брате!“

19.

З Ляхами, з Жидами
Будинки палають;
Ревуть гайдамаки:
„Оттак у нас грають!“

Іван Попович.

(1663.)

I.

У рідному краї
Панує руїна,
Не день і не тиждень
Бідує Вкраїна:
На боці лівому
Іванець панує,
Правий же Тетеря
Для Лядсьтва руйнує..
Тобі, Україно,
В житті самі муки
Здавен готували
Дітей твоїх руки.
Для панської ласки,
Великая Мати,
Тебе починають
Свої роздирати.

II.

І Паволоч місто
Того не минуло:
Тетерине військо
Його обгорнуло;
Посипались кулі,
Ревнули гармати...
Та наше козацтво
Уміє стояти!
У місті полковник
Не дасть у наругу:
Взяв хрест в одну руку,
А шаблю у другу, —
С хрестом та з мушкетом
Не страшно нічого!...
Попом він був спершу
І в Бога сьвятого

І щастя, і волі
Благав Україні
І знов у час лютий
Страшної руїни,
Щоб край боронити,
Узявсь він до зброї:
Він вмів молитись
І вистоятъ в бої.

III.

Ой крикне Тетеря:
„Руйнуйте й палїте!“
Встають тетерянци
На Паволоч бити.
Та зброю Попович
Держить ще руками
І Бога сьвятими
Блага молитвами,
А сам до гетьмана
Листи посилав,
Потуги він просить,
Бо сили немає.
Але-ж Бруховецький
Не дба про те дуже:
Чи згине, то й згине, —
Йому те байдуже!

IV.

Ой ще день минає,
Минає і другий —
Несида боротись,
Немає потуги.
Тетеря лютує:
„Не кину нікого:
Всіх виріжу в містї,
Старого й малого!“
То бачить Попович,
Що згинуть всі люде

І каже до себе:
„Ой пі! так не буде!“

І він до Тетері
Гіңця послає:

„Хай винного кара,
Гетьмане, спіткає:

„Бо сам я тут винен,
Не винні ці люде, —
Нехай же і кара
Мині тільки буде.

„Карай мене люто,
Але-ж — я благаю! —
Але-ж не руйнуй ти
Коханого краю!“

V.

Чогож то зібрались
Ті люде край брами?
Ой тож то Попович
Прощавсь с козаками.

Чого-ж то козацьтво
И міщане ридають? —
В останню дорогу
Його виряжають.

Поміст уже збито
Край муру мійського;
Спокійно зіходить
Попович на його.

Ой глянув Попович
По рідній країні:
„Мій краю коханий,
Мій краю єдиний!

„Ще довго кайдани
Ти будеш носити,
Вмивати муть кровю
Тебе твої діти.

„Та иньша година,
Я вірю, устане:

Загоютьця люті
Криваві рани,
„Впадуть з нас ганебні
Кайдани тяжкії, —
Борітеся-ж, браття,
І вірьте надії!“
Схиливсь на колоду...
Сокира звелася,
Упала — і кровю
Земля напилася...
Умер він безщасний,
Та повний надії
На пильшій, кращі
Години ясній!...

Ю а р а.

Бачиш: блука без спочину в пустині; пекуче
Палить удень його сонце з небес нестерпуче,
Серце у грудіх пече без ушину...
Бач: як забивця він з ніччу, самотний, збратався,
Миті немає такої, щоб він не лякався —
Знай: то він рідную зрадив країну!

Бачиш: гнітять йому серце пекельній муки,
Плаче, зубами скрегоче, ламає він руки,
Смерти собі він блага, відпочину...
Бачиш: він кіхтями груди собі роздирає, —
Серце він вирвати хоче і серця шукає, —
Знай: то він рідную зрадив країну!

Бачиш: блука він і буде блукати ще віки:
Тяжко карають народні прокльони великі, —
Смерти немає йому й відпочину:
Поки стогнатиме рідний наш край у неволі,
Поти не знайде спочинку від лютої долі:
Зрадив бо рідну свою він країну!

Душа горить!

Душа горить і серце мов сьпівав,
За згуком згук хвилюється, дзвенить
І вислову бажаного шукає
І образи встають і хочуть жить.

Душа горить!... Палкі на волю рвутьця
Ті почуття, що вирости у їй,
А він мовчить — уста не ворухнутьця,
Він — брат і царь тій пісні голосній!

Душа горить!... Словами вогняними
Здається-б все він в пісню перелив, —
Чому-ж уста зробилися німими
І сьпів мовчить? Чи вмер уже той сьпів?

Чи слів таких ще люде не зложили,
Щоб розказать, що у душі кипить?
А чи той сьпів сьпівати — в його сили
І не було, й ганебно він мовчить?

Не знає він... А гірші й гірші муки
Усе встають і вислову нема...
І голова схиляється на руки
І серце рве йому нудьга німа...

* * *

Я чую: неначе вітри зашуміли —
То волі дихання усюди:
Скидають кайдани здавен заїмілі,
Неволею гнічені люди.

Де сила і примус топтали ногами
Усяке живе поривання, —
Там поле широке ряєть борцями.
„До праці!“ лунає гукання.

Усе це я з далека бачу і чую,
Навкруг же, у рідному краю,
Я мучучись, тільки покору німую,
Невільницький стогін стріваю.

Вже інші дійшли до свого визвоління,
А ми, як колись, так і нині
Гартуємо мовчки безмірне терпіння,
І тихо, і глухо в країні...

До інших дійшла вже їх черга бажана, —
Неволя у їх уже гине, —
А ти... ти в кайданах і досі, кохана,
Безщасна країно-рабине!

Велика вечеря.

„Чоловік один зробив вечерю велику
і кликав багатьох.“ Лука, XIV. 16.

Вечері великої час вже надходе,
Прийшов, а усі ті, що кликано їх,
Обраніє с тебе, похилий народе,
Забули про неї для клопоту й втіх.

Один відмовляє: „я поле купую:
Не можу я бути, хоча і хотів“,
І другий говорє: „в годину такую
Іти я не можу: воли я купив.“

І третій, веселий, очима сияє
І теж відмовляє: „і я не підю:
У мене весілля тепера гуляє, —
За себе дружину беру молоду.“

Нікого немає! Хоча і багато
Прийти обіцялось, ніхто не схотів, —
Тим інші справляють великеє сьвято —
Збірна збіраниця із вулиць, з шляхів.

О, Боже єдиний! Чи то-ж твоя воля?
І справжні обрані не сядуть у нас,
Й за втіху, за клопот мизерного поля
Усі вже зреклися в останній цей час?...

Останні квіткѣи.

Іще квіткѣи, останні квіткѣи!
Останною нам іскру кида лїто!...
Ваш цвѣт поблїд, посохли пелюстки
І кожну з вас вже холодом прибито.

Повикли всі, о любі квіти, ви
І стоїте, щоб тїлки доцвѣтати,
І вгору знов своєї голови
Не зможете ніколи вже підняти.

І ви тепер не шпінні й не рясні,
Але ще бїлш душі ви дорогїї:
Так виразно ви кажете мїні,
Що бїлш уже не прийдуть днї яснїї...

Прийдуть часи, як і наші холоднїї трупи
Тихо земля, як та мати, покриє й обгорне...
Чи досягнем же своєї мети і, дійшовши
Аж до слїпучого сьвіту од вічної правди
Ми умремо, оповиті проміннями с сьвіту,
Чв і у землю положим серця свої, повні
Смутку і злоби, зневірря тяжкого без мїри,
Не зрозумївши, на віщо жили ми й боролись,
І не дізнавшись, на віщо життя покидаєм?...

Мое щастя.

Хай люде женутьця за втїхами сьвіту,
Женутьця за брязкотом злота дзвінким,
Затоптану душу, багною оповиту,
В останнє затопчуть нехай перед їм.

Хай люде женутьця за владою в сьвітї,
Вганяють за правом велїти страшним,
І хай Рубікони, всі кровю политі
Не страшно для його проходити їм.

Хай люде женутьця за славою в сьвітї
І за фиміямом її запашним
І в йому знаходють нехай, немов діти,
Усе, що бажали, що марилось їм, —

II.

Те право велїти і сяйво від слави,
А з їм і ті гори усї золоті
Віддам я за милої погляд ласкавий,
Віддам за кохання хвилини сьвятї;

Віддам я за милої карїї очі,
За погляд, за усєміх, як щастя ясний,
Віддам за ті райськії місячні ночі
І за поцілунок, як сонце палкий.

Віддам, не жалївши, віддам без вагання:
Без влади, без слави, без втїх золотих —
Я знаю — в хвилини палкого кохання
Я дужчий, щасливіший буду за веїх.

III.

Але-ж і ті очі ясні, що кохаю,
Але-ж і рожеві ті пишні вуста
І те раювання солодке без краю,
Що дасть нам кохання доба золота,

Але-ж я усе це віддам без вагання,
За те, чого краще ніколи не знав,
Що вище од влади, од слави й кохання,
Що раз тільки й мав би, як би я придбав.

І хоч після того не міг би я жити,
І хоч я на мить тільки й бачив би рай,
Але-ж я віддав би усе на цім світі
За змогу умерти за рідний свій край!

Давня казка.

(На позичений сюжет.)

Люде усеї зопсувались, вклонились неправді,
Сїють вони тільки муку, облуду і зраду
І поливають той засїв сльозами та кровю
Бачить те Бог і бере він негрішную душу,
Тихо їй поцілунком цілує безсмертним
І посилав ту душу він з неба на землю.
І прокидається в неї небесная сила,
Сила безсмертного співу... Живе поміж людьми
Тая душа і співає нечувану пісню.
Все у тій пісні відбилось, що в небі високім
Бог передав поцілунком, на землю пославши:
Правда, краса і безмірне та чисте кохання...
Інших пісень не співав, не може співати
Тая душа, що на небі сам Бог поцілує.
Чують ту пісню безсмертну зопсовані люде,
Серце у їх починає тоді одживати
Знов воскресают у йому і віра, й надія,
Віра в красу і у правду, і в чисте кохання...
Шлях свій скінчивши на світі, душа та свята
В небо високе до Бога вертається знову, —
Тільки-ж навек застаються ті співни на світі
І не стихаючи плачуть в серцях найчистіших...

* * *

І згадались міні на чужині
Тії давні, й недавній ночі,
Ті чудово-щасливі хвилини,
Як стулялись вуста із вустами,
Як с кохання палали нам очі
Й ми до купи зливались серцями.

І згадались міні на чужині
Люті муки с страшного ростання,
Як прощалися ми без сльозини,
А небачені сльози давили,
Рвались вибухнуть з грудей ридання,
Що давно вже, давно накипіли.

І згадались міні... **І** сльозами
Я заплакав тепер, як дитина,
Як дитина, смажними вустами
Тебе кликав: прийди, моя мила,
О, прийди, моя вірна, єдина, —
Мене мука з ростання стомила!...

* * *

Ми з нею вчора посварились,
Втекла розсердившись вона, —
Я дожидавсь її даремно:
Тяглася довго ніч без сна.

Я сподівався сліз, докорів
І ждав насуплених я брів
І винну голову покійно
Заздалегідь уже схилив.

Але сьогодні в хату вбігла
Весела знову й чепурна
І, с поцілунком, сьміючися,
На що кинулась вона.

До мене горнучись, тихенько
Прошепотіла: „Любий мій!“
А очі ясно і лукаво
Зорили с під шовкових вій.

Я мучився довго.

Я мучився довго, --- душа вся боліла,
Я ждав і питався: де-ж кращіі дні?
В неволі безкрайї стомилася сила
І змучили душу зневірря страшні.

Я бачив скрізь сльози і лютіі муки,
Я бачив, як темрява все обняла,
Як гинули сили, як падали руки
Серед цього моря неправди і зла.

Я мучивсь і плакав палкими сльозами,
Одмови шукав я, одмови-ж нема!...
Невже-ж ми загинем? невже-ж це над нами
Навік простяглася ніч смертна німа?

Невже, о мій Боже! — всі сльози й благання,
Всі муки, вся праця, що ми понесли,
Всі наші найкращі сьвяті поривання
Нас тільки до смерти тепер довели?

О, ні! я не вірю! Ніколи! ніколи!
Коли маєм вмерти, загинути ми,
Коли не придбаєм ми иньшої долї,
Коли не пробемся на волю с тюрми, —

То правди сьвятої вже білше немає,
Вона не істнїє на сьвітї нїде,
І сьвіт, без підвалин, свій вік доживає
І увесь захитавшись — в руїни впаде!

1886.

Заюоханий.

Смертні безсмертним богам молютьця, знявши долоні
Вгору, і жертви несуть, палють, благаючи ласки.
Кожен благає свого бога йому пособити:
Зевса Кроніда, отця смертним усім і безсмертним;
Чи білоруку ясну Геру, велику богиню;
Чи Аполлона-Стрільця, чи і Атену-Палладу —
Кожен благає свого бога сприяти ласкаво
В ділі йому і несе ситі на жертівник жертви.
Я-ж з Олімпійців одну, тільки одну я благаю,
Тільки одній я молюсь, жертви єдиній приносю:
Жертви усі ці тобі, вроди й кохання богине!
Вчуй-же! сприймай ти мінї, серця богине Кипридо!

1887.

Вона сьпіва.

Вона сьпіва і серця поривання
У згуки ті вона передива,
Горять вогнем з безмірного кохання
Її пісень пекучії слова.

Вона сьпіва, і очі молодії
Ясніш од зорь засяли іє під вій...
О, скільки в їх незломної надії,
О, скільки в їх на щастя любих мрій!

Нехай єшпіва, нехай ті єшпіви ллютьця,
Хай очі ті і сяють, і єсмійутьця
І хай вогонь є кохання в їх горить!

Нехай єшпіва! удруге вже така
Не зацьвіте весна їй золотая,
Яка цьвіте в душі їй у цю мить!

* * *

Пий кубок життя, поки петьця
І пий ти його аж до дна,
Бо прийде той час, не минетьця, —
Що в йому не буде вина.

Кохай, поки серце кохав,
Усе за кохання віддай,
Бо все на цім євїті зникає —
І коханню колєсь буде край.

Працой поки руки не впали,
Одвїчний ори перелїг,
Щоб засїви бїлші зростали
Для внуків далеких твоїх.

Борєсь, поки сила сягає,
Як придуть злигодні днї:
Борня наші сили змїцняє,
Мета єсть і щастя в борнї.

Працой і борєся на євїтї,
Найбїлше-ж люби і кохай
І що-б нї почав ти робити, —
Любовю усе ти вїнчай.

Пий кубок життя, поки петьця,
І пий ти його аж до дна,
Бо прийде той час, — не минетьця
Що в йому не буде вина!

* * *

Вітер віє, плеще хвиля,
Човен хоче потопить —
Ти-ж керуй туди спокійно,
Де твоя мета горить.

Сонце сяє, вабить душу
Усміхаючись земля —
Ти-ж керуй туди спокійно,
Де горить мета твоя.

Професор Пшик.

(Баллада сьогочасня.)

Він професор був великий
І наукою він жив,
Закопавшись у книги,
Працював невтомно він.

І збентежувало тілки
Трохи прізвище його:
Прозивався мій професор,
Прозивавсь кумедно — Пшик...

Тілки-ж згодом і цю справу
Подолів нарешті він:
Нашукав якісь легенди
Й на підставі тих легенд

Так він прізвище кумедне
Вияснив собі, що „пшик
Слово давнє і походить
Від легенд про коваля,

Що, схотівши щось зробити,
Все кував, кував, кував
І нарешті зміг скувати...
Зміг скувати — пшик самий!

Те знайшовши вяснення,
Гордий, він собі сказав,
Що і прізвищем він також
Є цілком націонал.

Вірив він в національне
Українське життя, —
„Тільки-ж спершу відшукати
І дізнатись треба нам

„Про підстави історичні
Українським всім думкам
Показать первопочаток,
Відкіля усе пішло.

„А на це нам треба пильно
Дослідити корінь наш:
Відкіля, з якого ґрунту
Виріс він на божий сьвіт.

„І с часів доісторичних
Треба вислід розпочать,
Пошукати давніх сьвідків
І розглянути усіх;

„Ибн-Фоцлана та Ибн-Даста
Критицизмом я пройму,
Покажу я, що таке
Наш уславлений народ.“

Закопався він у книги
І шукав, шукав, шукав!...
Пролинули довгі роки
І сказав, зітхнувши, Пшик:

„Пильнував я діла добре,
Та впевнився я тепер,
Що нічого ще не можу
Досї певного сказать,

„Бо Ибн-Даст, як то відомо,
Був не наш, але Ораб,
А в Орабів і культура
Не така, як у нас :

„Щоб писання ті орабські
Зрозуміти до пуття, —
Всю орабську культуру
Добре вивчить мушу я.“

І він знов пірнув у книги
Та й ізнов шукав, шукав, —
Пролінули довгі роки,
І сказав зітхнувши Ішик :

„Пильнував і тут я щиро,
Але знову бачу я:
Щоб орабську культуру
Зрозуміти до пуття —

„Вплив культурний од народів,
Що з Орабами жили,
На орабську культуру
Добре вивчить мушу я.“

Та й ізнову закопався
І, почавши там з Жидів,
Всі культури націй с сходу
Довго вчив професор Ішик.

І казав він часом : „Скоро
Я до краю вже дійду,
На підставі тих здобутків
Дух народній покажу.

„Покажу, як мушим жити
І які писать книжки.
Щоб народними зостатись
І розвинуся як слід.“

Так казав блідий і ссохлий,
Так казав професор Пшик;
А тим часом на Україні
Темний, стоптаний народ

Без книжок, без хліба й сьвіту
Низько кланявсь глитаєм
І не знав, що там працює
Рідний наш професор Пшик.

І не знав, та і до віку
Він не знатиме того:
Над культурою Іранців
Вмер професор, бідний Пшик.

Як умер — те невідомо,
Тільки люде брешуть, мов
Задавив його товстючий
Величезний хволіянт.

Д О Ч Ю А.

Оповідання.

I.

Господи! скільки я сліз пролила,
Скільки благала я Бога, —
Тільки вблагати його не змогла...
Вбогим і доля убога!...
Вбогая доле, ох, доле ти зла,
Вдовина доле гіркая!...

Наче та квіточка пишна цввіла
Галя моя молодая:
Карії очі і коси рясні,
Пишний румянець палає...
Думала я, що на старість міні
Щастя Господь посилає.
Тільки-ж убожество темне й сумне,
Думай, як хліб заробити:
День без роботи один помине, —
Будеш голодна сидіти.
Галя що-дня на поденній; саму
Дома мене покидає;
Я на людей собі шию й пряду,
День так за днем поминає.
Трапилось якось — до наших панів
В гості дочка завітала
(Зять недалечко у місті тут жив),
Галя-ж у їх заробляла.
От та дочка її й вздри. Завзялась,
Просить: „Віддай бо, Оксано,
Галю за няньку у місто до нас,
Буде їй там не погано“.
Плату кладуть чималу їй на рік,
Ще й подарунки до плати.
Я не хотіла: „Старий вже мій вік:
Скрутно самій бідувати.“
— Ми що-неділі до тебе її
Будемо з міста пускати —
Наче далеко!... — Голубки мої!
Що міні в світі казати?
Жалко й від себе у місто пустить,
Та і на неї погляну,
Як недостатки, поденна гнітить, —
Плакати гірко я стану.
В неї питаюся — теж і вона..
Щож тут робити? — не знаю!
Тількиж умовила пані!... Одна
Вік свій тепер доживаю.

II.

Ось вона й служить за няньку в панів,
Я-ж собі дома нудюся...
Місяць минув, там і другий проплив, —
Ходить до мене Галюся.
Я їй головоньку змию і дам
Білу сорочку надіти;
Стану питатьця: „Ну, як же, панам,
Доню, не важко служити?
Що? чи не лають, не кривдють? скажи!“
— Ні, міні добре, мамусю... —
„Богові дяка! І ти-ж їм служи,
Чуєш, гарненько, Галюсю!“
— Я не лїнуюсь. Та тяжко, що вас
Тільки в неділю я бачу... —
Сльози у Галі на очіх в той час,
Іноді й я теж заплачу...
Так і тяглося. Аж далі — дивлюсь,
Рідше ходити вже стала:
„Доню! ох, жду я тебе, не діждусь;
Хто й зна коли ти бувала!“
— Мамо, роботи багато у нас:
Гості у пана і в панї,
І пособляти міні на цей час
Треба щоденно Титяні... —
(Звалася так покоївка одна.)
„Щож там за гості?“ — питаю.
Трошки похнюпилась наче вона:
— Брат там, чи що... я не знаю... —

III.

Далі і зовсім не стала ходити —
Місяць я жду-виглядаю,
Серце у мене болить і болить, —
В сьвято сама я чвалаю:
„Доню, ох нудно без тебе міні!“
— Мамо, багато все діла... —
Мовчки зіхну... знову йдуть собі дні —
Ще я до неї ходила —

Бачу я: журитьця Галя, мовчить,
Прийдеш, — червоні очі...
„Доню, чи в тебе щось, може, болить?“
Скажеш, — одмовить не хоче,
Часом же скаже: — Нічого нема,
То вам здається, мамусю... —
А помаріла і схудла сама,
І не пізнавш Галюсю.
Якось я вже в кінець літа прийшла.
Ввійшли в садок, посідали...
Щось вона дуже смутная була...
Тяжко.. Обидві мовчали.
Господи! що міні з нею робить?
Знову питать починаю:
„Доню, скажи, чого серце болить:
Є в тебе горе, я знаю!“
Плачу, дивлюся у віччя їй...
Хоче сказать щось неначе,
Далі відразу — ой Боже ти мій! —
Як зарида, як заплаче!
Так і припала до мене, тремтить,
Сльози гіркі за сльозами...
„Доню! чого ти“ — Ох серце болить!...
Чом не зосталась я з вами?! —
Більше нічого, ні слова міні —
Як я прохала й благала!...
„Ну, перебудеш до місяця дні,* —
Так я тоді їй сказала, —
„Годі тоді вже служити панам,
Цур їй, тій службі проклятій!
Буде удвох знову весело нам,
Знов будеш ти в своїй хаті.“
От я й пішла. Того місяця жду
Серце-ж моє й на хвилину,
Стихнуть не хоче, мов чує біду,
Чує лихую годину...

IV.

Тиждень минув ще... Сидю я сама:
Ось і неділя сьвятая,

Галї до мене й сьогодні нема,
Хоч би сама вже пішла я!
Рипнули двері, іде мов хтось там.
Справді: сусїда Маряна:
„Тїтко, здорові! з недїлею вам!
Я до вас в гостї ще зрана.“
От посїдали, балакаєм ми:
„В містї сьогодні була я...
Ви сидите все самі та самі, —
Чутка-ж пішла там така,
Чутка про Галю про вашу пішла...“
— Що-ж ти про неї почула? —
„Та... щось кума Василина верзла —
Може вона ще й збрехнула...
Кажуть, неначе втекла від панів,
Кажуть ще... я вже й не незнаю —
Довгий язик усього, бач, наплїв...
Чи вже казати до краю?“
— Дочко, кажи! — я прося, а самій
В серці мов щось защемїло.
„Бачите, був там панич молодий,
Ну, то й було у їх діло..
Кажуть про Галю...“ Не слухала я,
В місто що сили побїгла:
„Боже! невже-ж таки Галя моя?...
За що-ж ця кара постигла?...“
Плачу, молюся.. Нарештї прийшла:
„Галя, де Галя?“ питаю.
Кучер старий відмовляв: — Втекла —
„Деж вона?“ — Я вже незнаю. —
Там, де була, скамяніла там я...
Чую, знов кучер говоре:
— Часто дочка цїлувалась твоя —
От їй і склалося горе.
Звісно, дурне й молоде ще воно, —
Ну, а тутешні пронози...
Забавки їм саме там, де давно
Лютьця дівочїї сльози.
Краще було-б доглядати її:
З доглядом лиха немає... —

Плачу, прося розказати мінї.
— Що-ж там? неначе не знає!
Він, бач, поїхав... Боялась вона,
Чи засоромилась дуже:
Ходить понура така і смутна, —
Нам же проте і байдуже...
Далї помітили всі уже ми...
Потім втекла і немає... —
Слухаю я, і словами тими
Серце він все розриває...
Вийшла я з двору, без слїду їду,
В кожне обличча дивлюся:
Господи! може її я знайду,
Стрінетьця може Галюся!
Тільки-ж дарма! Місто прїрва така:
Що проковтне — не вертає...
За що-ж, ох, за що ця доля тяжка
Так тебе, доню, карає?
Тільки-ж не нам це відомо — Йому,
Богу, Христові сьвятому...
Тиждень блукала я в місті тому
І повернулась до дому.
Тяжко було, як сама я ішла,
Тяжко! Уже я й не плачу —
Так, наче в яму вона вже лягла
Й білш я її не побачу...

V.

Та довелось побачить ще раз..
Ніч була темна осїння;
Час непогожий, смутний був той час —
Сльота, вітрів голосїння:
Я одинока сидю і болить
Змучене серце... І чую
Як немов хтось у вікно торохтить —
Хто-ж це в негоду такую?
„Хто там?“ питаюсь. Одмови нема.
Стукнуло ще раз — і тихо.
Вийшла я с хати тоді вже сама:

„Хто це?“ — Я мамо... — Ох, лихо!
Галя! вона це, Галюся моя!
В хату її ухопила
І заридала над нею тут я,
Як обняла — заніміла...
— Я, — каже, — мамо, вмирати прийшла...
Хочетьця, мамо, лежати
В ріднім селі, де родилась, росла,
І біля рідної хати... —
„Донечко! що ти?“ покрикнула я,
Глянула потім на неї:
Смерть це сама, а не Галя моя, —
Мови нема вже моєї...

VI.

Ох, я знайшла і уздріла її...
Правди вона не сховала:
Все своє горе, всі муки свої
Галя міні розказала:
„Тяжко, мамусю, кохати-любить...
Як полюбила — не знаю:
Тільки почула я: серце горить,
Гарний міні він без краю!...
Чесне дівоцтво скаляла... Йому
Все віддала я.. Я знала,
Що він одурить... Не згадуй, чому,
Чом я його не прогнала!...
Сили моєї тоді не було,
Я не жила, а шалїла,
Все міні обертом в час той ішло:
Вдержатись, думать несила...
Він тут поїхав... Душа вже моя
Ніє... я бачу, що гину,
Бо вже почула, мамусю, що я...
Бо вже почула... дитину...
Я утекла... там ізнов найнялась...
Стали і там помічати...
Потім у мене дитина знайшлась...
Вигнали геть мене с хати...

Я не могла, не хотїла до вас:
Лекше було вам не мати
Сором мій перед очима всяк час, —
Праці пішла я шукати.
Довго шукала! ніхто не дає
Міста, що в мене дитина...
Я продавала потроху своє
Поки була одежина.
Далі не стало... Роботу знайшла...
Вдень я робила, а ночі
Все я з дочкою: хворенька була —
Сплю, не стуляючи очі.
Нічим її годувати міні:
Трохи вона похворіла —
Вмерла... Я наче її у вісні,
Бідну, в труну положила...
Тільки прийшла, поховавши дочку,
Впала та вже й не вставала —
Довго нездужала... Муку тяжку
Там я тоді відбувала:
Гірко нездужати серед чужих!...
Встала: іє хати іди ти!...
Рук не звезду я бувало своїх, —
Иду на поденну робити.
Далі — робить не змогла уже я,
Бачу: вмїра моя сила...
Чи простите мене, ненько моя?
Скільки вам зла я вчинила!...“

VII.

Тихо вона погасала смутна,
Та і не довго хворіла:
Тиждень минув — усе тане вона
Смерть не бува така біла!
Та й догоріла, як квіт у вогні...
Я поховала Галюсю...
Як умірала, сказала міні:
„Богу молїтьця, мамусю

Богу за мене!...“ Мене обняла,
Знову на подушку впала...
Божая Мати! На що Ти взяла
Все, що я на-свiтi мала?!...

1887.

Зорі.

Мамо люба! глянь, як сяють
Ясно зорі золоті!
Кажуть люде: то не зорі, —
Сяють душі то святі.

Кажуть: хто у нас на свiтi
Вiк свiй праведно прожив,
Хто умiв людей любити,
Зла нiколи не робив, —

Бог того послав на небо
Ясно зiркою сиять...
Правда, мамо, — то все душі,
А не зорі там горять?

Так навчи-ж мене, голубко,
Щоб i я так прожила:
Щоб добро робити вмiла
I робить не вмiла зла!

Сонце.

Змучений довгим тяжким сподiванням,
Стежки до свiту згубивши i слiд,
Кожен з нас всiх упевняв, що свiтанням
Займетьця скоро захмарений схiд;

Кожен змагався доводить, що хмари
Гадин сичання і плач голосний
Брязкіт кайданий — це тільки примари
Ті, що їх промінь розвіє ясний ;

Кожен доводив, що промінь сліпучий
Скоро засьвітить нам ранок усім ;
Як діаманти блиснули, пекучі
Висохнуть сльози під промінем тим.

Вірили всі ми... А ніч все стояла,
Так, як гнітила, так знову гнітить,
Як і раніше недоля ридала,
Брязкіт, сичання не втихли й на мить.

Змучені довгим тяжким сподіванням
Ми ще змагались, надіялись ми...
Тільки вже глотку давило риданням,
Тільки вже очі нам сліпли с пітьми.

Вирвались з горла ридання, чи крики,
Впали ми долі, знесилені з мук,
Очі посліпли і недуг великий
Силу останню відняв нам із рук.

Далі... що з нами — не знали ми далі :
Ніч нас покрила чи досвіток був —
Згаслиї очі тепер вже-б не знали
Хоч би й сподіваний промінь сьвінув.

Довго тяглося... Потроху звикали
Жити ми без сьвіту, без сил, без надій ;
Роки минули, — і вже ми вважали
Сонце за витвір розпалених мрій.

Роки минули, і діти малі
Тільки за казку і чули в ті дні,
Що у країні безсмертної мрії
Сонця сьвітили проміння ясні.

Слухали казку цікавії діти, —
Казка у серці зосталася їм...
Мучилось серце на темному сьвітї,
Гинуло серце під болем тяжким.

Виросли діти... Не стихли муки:
В серці в їх мрійнее сонце горить,
А навкруги їх плазують гадюки,
Брязкіт і ніч безпросьвітна гнітить.

Казка чи дійстність? Де правди шукати?
Дійстність така нестерпуча була!...
Казка-ж, одягнена в сояшні шати,
Пишно і ясно у серці цвіла...

Звабила — казка! Повірили діти,
Сояшній казці повірили тій
І — перед їми, все сьвітом облите,
Пишнее царство величних надій.

Сонце їм в серці горить... Заясніла
Смуга далека... Чи правда, чи ні —
Що це? Невже це і ніч затремтіла,
І уздримо ми проміння ясні?...

Х р и с т я.

I.

Дніпр широкий і глибокий
Хвилю хвилею жене
І, добігши до порогів,
З грюком падає у низ.

Стугонить він і гуркоче,
Бризки високо встають,
І глибокі чорторії
Виють, плещуть і киплять.

Над Дніпром маленька хата
Заховалася в садку;
В їй живе убогий лоцман,
Що проводить байдаки.

Удівець старий той лоцман,
Одиноко він живе:
Сам та ще дочка єдина —
Христя-дівчина із їм.

Хоч убога в хатї стрїха,
Та під нею росцьвіла
Врода пишная, як сонце,
І слїпуча, як воно.

Не мигтять, як тихі зорї
Очі карї, а с під вій,
Наче сонце опівденне,
Палють душу і печуть.

Не зітхають соромливо
Груди пишні молодї
А налившися, високї
Ваблють запалом своїм.

І здавалось, що нелюдська
Врода то якась була,
Бо від неї кожне серце
Зотлівало як з огню.

Парубки селянські жваві,
Запорозці — козаки
Залицялися до неї,
Засилали старостів.

Та нікого і ніколи
Не кохала ще вона
І ніхто с тих губ пекучих
Ще кохання не напивсь.

Не напивсь і Вдовиченко
Чорнобрівий сирота:
Христя підлітком була ще, —
Вже зорив за нею він.

А вона й тоді на його
Не дивилася ніяк;
Він пішов на Січ, два роки
Вибув там і повернувсь.

Він вернувся і побачив —
Христя дужче росцвіла,
Але з їм балака й досі,
Мов глузує що-разу.

А у його тумавіє
Голова, як стріне він
Погляд дівчинини глузливий,
Обніма його вогнем.

II.

І була весна весела,
Зацвіли в садках квітки,
Соловейки засьпівали,
Степ одягся у траву.

І Дніпро, розбивши кригу,
Хвилю хвилею жене
І добігши до порогів,
З грюком падає у низ.

Над Дніпром зійшлись дівчата,
Вкупі з їми парубки
І дивились, як глибокі
Чорторії там киплять.

Поміж їми й молодая
Христя-дівчина була
І по їй горіли й тліли
Парубоцькій серця.

І, поглянувши, як хвилі,
С скель спадаючи, киплять,
Усьміхнувшись, повернулась
І говорить парубкам :

„Хто-б отут Дніпро кипучий
Переплинути посьмів, —
Отого б я покохала
І за того-б віддалась.“

Парубки на неї глянуть,
Потім глянуть на Дніпро
І не зважиться ніхто з їх
В хвилі кинуться страшні.

А дівчина каже знову :
„Деж той сьміливий такий,
Що мою придбає вроду,
Переплинувши Дніпро?“

Парубки на неї глянуть,
Потім глянуть на Дніпро
І не зважиться ніхто з їх
В хвилі кивуться страшні.

І зневажливо зирнувши,
Каже дівчина ізнов :
„Ну, і всі ті полякались,
Що лицялися колесь ?“

Не про вас на сьвітї врода
І кохання не про вас,
Бо вони про того тільки,
Хто здобути вмів їх.

Отже знайте : той єдиний
Візьме, сьміливий, мене,
Хто життя не пожалів
Переплинути Дніпро.“

Засьміялась гордівниця,
Одвернулась і пішла, —
Як непишнее стояло
Парубоцьтво мовчазне...

III.

Сонце тихо погасає,
Дніпр кипучий червонить.
Христя-дівчина із хати
Вийшла глянуть на садок.

Батька лоцмана немає,
Христя-дівчина сама
Похожає по садочку,
Поглядає на Дніпро.

От і бачить: вир скажений
Виє, плеще і кишить,
А над виром то біліє,
То чорніє ніби щось.

Христя йде тоді на беріг,
Пильно дивитьця туди
І дивуючися бачить:
Чоловік якийсь пливе.

Крутить вир його скажений,
Заливають буруни,
Але боретьця він з їми,
Ріже хвилю і пливе.

Ось і вир уже минає,
Гостру скелю поминув
І за беріг крутобокий,
Важко дишучи, захопивсь.

Ще хвилина — й перед неї
Вдовиченко вже стоїть,
І обтрусює він воду,
І зорить очима він.

„Як казала ти, — пороги,
Вир кипучий, я проплив,
І за се тебе, дівчино,
Я на віки вже здобув.

Чом же ти мовчиш? Давно я
Ждав того ясного дня,
Коли ти моєю будеш,
І діждався — ти моя!“

Гордо Христа одвернулась:
— Одкаснися, навісний!
Був той загад не до тебе
І не візьмеш ти мене. —

Йти хотїла вже до хати...
„Гей, дівчино, пострівай!
Ти-ж казала, обіцялась, —
Не ламай же слова ти!

Не знущайсь так тяжко з мене:
Досить вже було того!
Ти або моєю будеш,
Або зараз ти умреш!“

Він їй хапа за руки,
Та відскочила вона:
— Геть, зненависний, од мене!
Одчепись, — я не твоя! —

Мить одна... хотїла бігти...
Ніж гартований лиснув, —
Дівка падає до долу,
Як билина від коси.

„Не гордуй ти парубками,
Не знущайся, не пишайсь!
Я за все тобі віддячив, —
Більш не будеш гордувать!“

Ніж за пояе він ховає
І на неї погляда :
Сонце промінем останнім
Труп, ще теплий, золотить :

Згасли очі ті цекучі,
Смерть лягла вже на вустах,
Але врода на обличчю
Сяла пишна і жива.

Пишні губи наче хочуть
Щось промовить, щось сказати,
Пишні груди наче дишуть
Під сорочкою в крові.

І суворий запорожець
Став замислений — і ось —
Щось у серці защеміло,
Груди стиснуло йому...

„За що я таку вроду,
За що я її убив?“
І у його в грудях серце
Ніє тяжко і болить :

„Як би ти була живая,
Може-б я... моливсь тобі,
Бо краси такої з роду
Сьвіт не бачив ще ніде...“

І стоїть він похилившись,
Серце ніє і болить,
Тихо губи промовляють :
„Ох, прости, прости мене!...“

До Дніпра тоді підходе
І в глибокий чорторий
Просто з берега він пада,
Руки сціпивши свої.

Вир його скажений круте,
Він не боретьця вже з їм,
Він боротися не хоче
І у хвилі порина...

Стугонить Дніпро, гуркоче,
Бризки високо летять
І глибокі чорторії
Труп на поверх знов несуть.

Буруном пригнало тіло
І на беріг викида
Аж туди, де труп ще теплий
Христин-дівчинин лежить.

Ту, що вродою пишала
І вклонялась їй самій,
І того, що тую вроду
Необачно так розбив, —

Смерть до купи поєднала,
Тихо мертві лежать...
Сонце глянуло в останнє
І погасло за Дніпром...

Люде їх знайшли укупі,
Поховали вкупі їх
І високою могилу
Їм насипали обом.

Ще і доєї та могила
Серед степу там стоїть
І, на спомин про дівчину,
Зветьця Христею вона.

Смерть отаманова.

1.

На ліжку твердому — на голій землі,
Вгорнувшись в козацьку керею,
Лежав, головою на простім сідлі,
Отаман козацький і ждав, щоб прийшли
Хвилини розлуки з землею.

2.

І подруга вірна край його була —
З життям при їй лекша розлука —
Багато походів вона відбула,
Багато голів с пліч могутних стяла —
Важенна козацька шаблюка.

3.

Не раз же він плавав під Турка в чайках
Не раз і з Ляхами стинався,
Не раз, по широких гулявши степах,
Щербив на татарських її головах
І часом з Волохом рубався.

4.

Багато за віру він крові пролив,
За рідную мати — Вкраїну!
На дужому тілі він ран не лічив,
Живий повертався із лютих боїв,
Хоч бивсьь завейди до загиу.

5.

І от-же: не в чесних вояцьких боях,
Де крові без міри лилося,
Не в лядських лукавих зрадливих руках,
Не в герцях с Татарами в чистих степях
Йому умірать довелось:

6.

Він сам умірає в цьому куріні,
Лежачою смертю вмірає...
Навкруг тілки стіни похмурі й сумні,
Та чура, ховаючи сльози дрібні,
На його сумний поглядає.

7.

І тяжко старому. І чуру тоді
Він кличе до себе рукою
І каже він: „Чуро мій вірний, піди!
До мене ти хлопців моїх приведи, —
Прощатись хай прийдуть зо мною.“

8.

І стало козацтво круг його смутне
І ждуть всі останньої мови...
„Спасибі вам, діти!“ — він каже: „мене
Зла доля в останню дорогу жене, —
Бувайте ви, діти, здорові!...“

9.

Але умірати в цьому куріні
І лежнем лежати — несила:
Степ скрізь оживає тепер по весні,
Лунають ячання і дзвонять пісні, —
Мене-ж тут недоля звалила.

10.

Вволіть мою волю в останній цей час:
Мене на коня посадіте...
Хай, поки ще світ мій божий не згас,
Вступлю я в стремена і гляну ще раз
На батька на степ, мої діти!...“

11.

І загад останній почувши сумний,
Козацтво коня вже сїдлає,

І батька старого садовлють вони
І тихо рушають у степ у рясний,
І тихо кінь вірний ступає.

12.

І їдуть всі мовчки. Степи навкруги,
Як море безкрає, хвилюють,
І здалека ледві маячуть дуги,
І мріють Дніпрові круті береги,
Могили високі сумують.

13.

І їдуть все далі... Кивають рясні
Квітки головками своїми;
В високій ширяє орел далині,
І птаство щебече безжурні пісні,
І чайка кигиче над ними.

14.

І їдуть все далі... В траві промайнуть
Сайгак чи коза швидконогі
І зникнуть безслідно... І ось уже чуть,
Як виють і плещуть, і бють, і ревуть
Дніпрові далекі пороги.

15.

І далі ізнову... Смутні козаки
Ні слова іще не сказали;
Отаман мовчить, похиливсь до луки,
Стиснувши свій повід не рушить руки
І їде все далі та далі.

16.

І тихо спитався с козацтва один:
„Чи, батьку, не час нам до дому?“
Але не відмовив нічого їм він,
І знову всі їдуть ще кілки хвилини, —
Він знову нічого нікому.

17.

І коней тоді зупинили вони
Й отаманів кінь зупинився,
Отаман одразу схитнувся на коні,
Й заснувши в останнім довішньому сні,
На руки їм мертвий схилився...

Ярина.

1.

На гетьмана Дорошенка
Наступає лядська сила
І забрала міст багато
Й місто Калник обложила :

2.

Хоче теж його здобути
І на його бє з усюди, —
Та міцні міській мури,
Ще міцніш козацькі груди :

3.

Не попустють міста Лядьству,
Не дадутьця на поталу;
А Ляхи стоять та кажуть :
„Ми дошкулим їх помалу.“

4.

І у місті а ні крихти
Скоро хліба вже не буде
І вже з голоду вмірати
Починають бідні люде.

5.

Ой міцні міській мури, —
Тільки сам отаман знає,
Що хідник є під їх таємний
З міста в поле вибігає.

6.

І для певности отаман
Забезпечитися хоче:
Посила Івана-чуру
Вартувать хідник що-ночі.

7.

Знає ще про те Ярина,
Козакова вірна мила...
Пильно Іван хідник вартує,
І стоїть ворожа сила.

8.

Тиждень цілий так минає
І почався тиждень другий;
Нівідкіль нема пособи,
Нівідкіль нема потуги.

9.

А Ярина молодая,
Повна вірної любови,
Хоч голодна, а що-ночі
Носить їсти козакові.

10.

„Ти від ворога лихого
Бережеш все місто, милий:
Їж, козаче, покріпляйся,
Бо на варті треба сили.“

11.

І цієї ночі тихо
Підійшла вона до його

І шматок останній хліба
Принесла йому сухого.

12.

Промовляє: „Іж, коханий,
Бо на варті треба сили,
Але-ж це шматок останній:
Умірать нам треба милий.“

13.

А Іван їй каже стиха:
— Що нам с того, мила, буде,
Що с тобою помремо ми
Так, як ті дурні люди? —

14.

„Але-ж що робити маєм?“
— Рятуватися, кохана!
Тайником с тобою пройдем
Ми до лядського гетьмана

15.

— І покажемо їм стежку, —
Бо однак нам пропадати, —
А за те дадуть нам грошей, —
Будем жити й панувати! —

16.

„Бог с тобою, мій коханий!
Краще з голоду я згину,
Краще нам умерти в муках,
Аніж зрадить Україну!“

17.

— Як що так, тозоставайся —
Стежку й сам тудизнайду я... —
„Ні, не підеш, не пустю-бо,
Всім про зраду розкажу я!“

18.

— А, так ти!.. — Ножем у груди
Він дівчині наміряє,
Та Ярина відстрибнула,
Руку Іванову хапає.

19.

І борня у їх смертельна
Почалася серед ночі:
Не пуска Ярина руку,
Він ножем ударить хоче.

20.

І пістоль вхопила в його —
Стрель далеко відгукнувся:
„Краще вмри, ніж маєш зрадити!“
Він одразу похитнувся,

21.

Пада він і в неї руку
Вирива у ту хвилину
І ножем у білі груди
Вдарив дівчину Ярину.

22.

Захиталася безщасна
І до долу пада... Всюди
Зворушилося козацтво
І на стрель той збіглись люде.

23.

Перед їми Іван убитий
І дівчина біля його...
Підвелася: „Більш не зрадить
Зрадник цей уже нікого...“

24.

Одбивайтесь!... Недавайтесь!...
Хай повік живе Україна!...

Прощавайте!...“ І до долу
Впала дівчина Ярина...

25.

День минув, і з Дорошенком
Вже до міста йде підмога,
І Дяхи знімають табір,
А містяне славлють Бога:

26.

Щиро молютьця і плачуть,
Поминаючи Ярину,
І сьпівають пам'ять вічну
Всім, хто вмер за Україну...

Увага: Року 1671. в осени, за польського короля Михайла, гетьман коронний Собієвкий обліг м. Калник і таки добре дошкулив йому, але не міг здобути і пішов геть тієї-ж осени.

Юханія.

I.

„Ой я тебе, козаченьку,
Як душу кохаю,
Але-ж білше в кохання —
До рідного краю.

Обступили Україну
Вороги лукаві:
Йди, коханий, з їми битись,
Здобувати слави!

Ой як вернешся, мій милий,
З бою за Вкраїну, —
Буду я твоя навіки,
Буду до загину...“

II.

І пішов козак із дому
Вкупі с козаками
І не три дні й не три тиждні
Бютьця він з Ляхами.

Ой не три дні й не три тиждні
Бютьця наші в полі, —
Полягло вже і козацтва
І Ляхів доволі.

Як орел той ясноворий
Хмель старий літає,
Пишне панство з України
В Польщу виганяє.

III.

Ой уже, уже до дому
Козаки вертають,
Рідні й друзі їх стрівають,
Весело вітають.

А між їми й та дівчина...
Де-ж він, де єдиний?
Годі, годі виглядати
Мертвих з домовини!

Ой насипали могилу
У степу велику —
Хто поліг за Україну
Слава тим до віку....

IV.

„Ой я тебе, козаченьку,
Кохала й кохаю,
Але-ж вище є кохання —
До рідного краю.

Не судилось нам укупі,
Мій єдиний, жити, —
Але-ж краще за Україну
Голову зложити.

Одинока у черницях
Я молитись буду:
Хто поліг за Україну, —
Слава тим до суду!...

Заєликъ.

I.

Сторічча минають.
Спливає година —
В нещастї й неволі
Вся Русь-Україна.
Віддавна жили ми
У лютій недолі,
Здавалось, не гляне
Нам сонце ніколи.
Але ми боролись
З останньої сили
І кровю своєю
Край рідний зросили...
Гей, браття, ізнову
За Русь-Україну
Свій стяг підіймайте,
Терпіть до загину!

II.

Кривавая люта
Минула година,
Але-ж ще в недолі
Вся Русь-Україна.

Мечі і гармати
Покинули люде, —
Хай праця сьвятая
Нам зброєю буде,
Хай праця сьвятая
Веї руки з'єднає
І з лиха й з неволі
Наш край визволяє!
Гей, браття, ізнову
За Русь-Україну
Свій стяг підіймайте,
Терпіть до загину!

III.

Гей, браття, хто має
Ще душу живую
І правду у серці
Ще носить сьвятую;
Хто зможе за правду
Життя віддавати,
Той хай ізгадає
Заплакану мати
І з иньшими вкупі
Стає хай робити,
Народ наш ведучи
До волі й осьвіти!
Гей, браття, ізнову
За Русь-Україну
Свій стяг підіймайте
Терпіть до загину!

С О Н.

I.

„Знов заболіла стара
В серці недужому рана:
Ночі цієї мені
Снилася знову кохана:

Щоки у неї бліді,
Руки безкровні та білі,
Очі, сліз повні гірких,
Сумно на мене гляділи..

Це вона кличе мене,
Мучучись в нелюба в хаті:
Їхать я мушу туди,
Мушу її визволяти!...“

II.

Їде він степом ряеним —
Трави зелені та квіти,
Пишний простір навкруги,
Сояшним сьвітом облитий.

Їде він лісом густим —
Весело листя шепоче,
І щебетанням його
Птаство вітає єшівоче.

Баче й не баче того,
Чує і чути не хоче:
Повнії сліз перед їм
Милої сьвітютьця очі...

III.

„Жити і знать, що вона
Люту витерплює муку,
Сили вже більше нема,
Сили нема на розлуку!

Мучимось ми вже давно —
Доки-ж коритися долі?
Вирву кохану мою
Я із тяжкої неволі!

А як що пута розбить
Людській руці вже несила, —

Вкупі тоді умремо,
Вкупі с тобою, о мила!...“

IV.

Ось він уже приїздить,
Ось він уже біля хати...
„Мила! прийшов я, прийшов:
Годі вже милого ждати!“

Щоки не білі її
І не смутні в неї очі...
Він її руки хапа
І пригорнуть її хоче, —

Тільки... О, Боже! Невже?!...
Мила назад одступає:
— Милій зо мною живе,
Іншого в мене немає... —

V.

Їде він знову назад,
Їде лісами й степами —
Сонце несьвітить йому,
Ліс не лунає піснями.

Хай там сьпівають, чи ні,
Сонце горить, чи згасає!...
Раз наше серце живе
Й знов до життя не вертає!...

Мовчки він їде сумний,
Кінь його їде куди хоче...
Більше не сяють йому,
Згасли на віки ті очі...

Про кохання пісні.

Про кохання ізнов я сьпіваю пісні,
Про ласкавії кариї очі,
Про вишневі вуста і про коси рясні,
Про високії груди дівочі :

Моє серце живе, воно хоче любити
І життям воно впитися хоче!
Хай там буря встає, хай вона налетить,
Хай у хмарах там грім загуркоче, —

Я боротись піду, — не втікав од борні,
Не ховавсь я від бурі лихої, —
Та, як з неба зірки, нехай ясно мінї
Сьвітють милої очі у бої!

Я боротись піду, та вуста хай мої
Ще горять од її цілування
І, стискаючи міч, рук маленьких її
Хай згадаю ласкаве стискання!

Я боротись піду, але знатиму я, —
Мінї плата солодка будє:
Як що з бою вернусь, мене мила моя
Знов пригорне до себе на груди.

Хай же буря встає! Про кохання пісні
Я ізнов, як і перше, сьпіваю
І коханій дивлюсь я у очі ясні
І вуста із вустами еднаю!...

Весняні сонети.

I.

Весна іде! В повітрі молодому
Далекий крик мандрівних журавлів
Вже розігнувсь: ключем вони до дому
У рідний край летять с чужих країв.

Весна іде! Веснянки задзвеніли,
Лунає сьпів по луках і гаях —
Мов устають нові могутні сили
В людських серцях, придавлених серцях.

І в грудях знов солодкій бажання,
І в грудях знов устали поривання,
І встала знов надія молода.

О, весно, йди! всі ждуть тебе, кохана:
І небо жде, і жде земля приспана,
І ліс, і степ, і скована вода.

II.

Весна іде! Її дихання чую...
Пташиний сьпів немов уже дзвенить,
Дніпро лама покрівлю крижаную
І в беріг б'є, і плеще, і кипить.

Плещи, старий! і в море вільні хвилі
Неси-жени, як і раніш носив —
Весна тобі нові приносить сили:
Устань, розлийсь з високих берегів!

Твій час іще! ще не віднято змоги!
Нехай шумлять, нехай ревуть пороги
І чорторий хай плеще і кипить!

О, поспішайсь! Бо вже і над тобою
Нікчемний люд нікчемною рукою
Залізом с пут простягнених дзвенить!

III.

Весна прийшла! Гаї зазеленіли,
І перший квіт, квіт весняний процьвів,
І одинцем самотним на могилі
Царь степовий — орел могутний сїв.

І скрізь живе повіяло дихання,
І скрізь життя устало молоде, —
Се час квіток і сьпівів, і кохання,
Як бог ясний, спяючи іде.

Його навкруг усяке серце чує,
І кожен квіт квіт другий поцілує,
І кожен лист до листу прихиливсь.

О, не барись: все любить і кохає!
О, не барись! весна прийшла і сьє
І сьвіт увесь у поцілунок зливсь.

IV.

Іди у гай! життя такої сили
Не стрінеш ти ніде: іди у гай!
Сьпівці-пташки туди вже прилетіли —
Навчись у їх, навчися і кохай!

Іди у гай! Там не самі вже квіти
І не самі пташки тепер снують
І не самі веселі й вільні діти
С квіток рясні вінки собі плетуть —

Ні, там тепер зливаються з вустами
Вуста палкі і, сплівшися руками,
Там пари йдуть серед рясних кущів.

І я іду у нетрю у густую
І звідусіль — гучногосий чую
Природни сьпів, новий веселий сьпів.

V.

Вона сьпіва, що згинули морози,
Що сонце вже засяло в небесах,
Щоб висушить усі блискучі сльози,
Що ще тремтять на травах і квітках.

Воно зійшло і сльози ростошило...
І в мене теж немає сліз гірких:
Їх сонце теж ласкаво обсушило,
І перед їм у серці біль затих.

І про одно я сонце ще благаю:
Ой обсуши ти сльози всі до краю
Усім смутним в смутній землі моїй,

Щоб піднялись затоптанії сили,
І щоб весні всі душу відчинили
Й життям новим щоб жить могли у їй!

VI.

Вже в далині високій сяють зорі,
Густий туман над озером повис,
І спить земля, і води сплять прозорі,
І тихо спить густий стемнілий ліс.

Десь на селі далеко пісня летьця,
То голосніш, то затиха вона...
Із стін душних на волю серце рветьця
Туди, де ніч панує запашна.

О, я піду, бо не піти несила,
Бо і міні ніч зорі засьвітила,
Бо і міні спрія весна моя.

Скєріш туди! Як вільно динуть груди,
Який простір обняв мене з усюди,
Як пахне скрізь і місяць як сия!

VII.

Рясний садок і затишний я знаю
І знаю ще там вишню я одну —
Було, вераз турботний дожидаю
Я в той садок її, мою весну.

Але-ж тепер, чому її немає?
Чом вишня та стоїть в самотині
І так, як перш, до мене не схиляє
Гілки свої квітуці й запахи?

Я жду її і в тиші одинокій
Хвилини йдуть, неначе довгі роки:
Ще треба ждати, а серце-ж то не жде!

Хвилина... дві .. і — ось уже я чую
Крізь тишу ту безгучную, німую
Мов шелест там, немов би хтось іде.

VIII.

Вона! вона! Я бачу, між кущами
Рукав уже с сорочки забілів —
Ще мить одна, — тремтячими руками
Я стан її дівочий обхопив.

Ще мить одна — злилися ми вустами...
Вона прийшла, прийшла уже вона,
Найкращий квіт між пишними квітками,
Що нам дає багата весна.

Гей нахили свої ти, вишне, віти!
Нехай тепер ніхто, ніхто на світі
Не бачить, як я щастя повну пю!

Нехай ніхто — ні зорі ті, ні люде —
Не бачуть, як тут пригорнув на груди
До себе я коханую мою!

IX.

Я ніч не спав — заснуть не мав я сили, —
І бачив я, як зорі весняні
В досьвітній час і мерхли, і біліли
І потім всі погасли в далині;

І як туман хвилястими клубками
І воду скрізь, і землю повивав
І світ увесь, — з землею й з небесами, —
Здавалося, в тумані потопав.

Туман! туман! на сході не ясніло —
Невже й тебе, одвічне світло,
Він погасив, і смерть все обняла?

Але-ж ще мить — і промінь рве завісу,
Дощ золотий ливув на все з за лісу:
То сонце йде, бог світу і тепла!

X.

Скоріш! скоріш! од сірого туману
Самі шматки зосталися — ще мить
І сонце ось — віта свою кохану
І всю її промінням золотить.

Горить, пала!... Блискучою стягою
Старий Дніпро серед степів прославсь;
Киваючи рясною головою,
Зелений ліс до сонця засьміявсь.

І все живе. Дзвенять в повітрі згуки,
Дзвенять гаї, дзвенять степи і луки
І світ увесь, здається, задзвенів.

Чого-ж ще ждати? Скоріш, мерщій у поле,
Мерщій у степ! Чи там же ти, о воле,
Колишній царь незміряних степів?

XI.

Лежали скрізь замети сніговії,
Давили все, загинуло життя,
І не було, здавалося, надії
На кращих днів квітущих воріття.

Тоді весна крилом своїм махнула
І полилось і світло, і тепло,
Земля життя в собі ізнов почула
І все навкруг засяло й зацвіло.

І степ старий, — і гордий, і багатий, —
Убрався скрізь в яснозелені шати,
На їх с квіток процвітані листви —

Ожив, дихнув і запашне дихання
Послав лісам, горам на привітання,
І світ почув: воскресни і живи!

XII.

І світ воскрес! І працюючий великий
Устав орач і плуг важкий підняв, —
Де був колись пустарь одвічно — дикий,
Він борозну найпершу проорав.

І цілини великі скиби чорні
Лягли в степу. Насіння золоте
Впаде на їх — на ниві неозорній
Хліб дорогий, налившиися, зросте.

Нехай росте, пиша на ріднім полі!
Колись і ти, орачу правди й волі,
На рідний степ наш мусиш ще прийти.

Чи прийдеш ти? Лежить земля без діла,
Країна вся неначе заніміла —
Чому-ж не йдеш? чому загаявсь ти?

XIII.

В степу рвачкий на волі вітер лине,
Гуляє скрізь, де тільки він схотів;
Скрізь в ланцюгах усе на сьвітї гине,
А він ще сам зоставсь без кайданів.

О, вітре мій! тобі нема прищиви
І можеш ти до Бога долинуть, —
Скажи, коли нам ждять тії хвилини,
Що доля й нам дасть широко дихнуть?

Ти може чув?... Терпіти вже несила,
І мука всїм серця давно стомила,
І вже снаги нема її знести —

Давно вже час!... Вже серце знемагає!...
Дмухнув рвачкий — і вже його немає,
Одмову теж шукай у полі ти!

XIV.

Та де вона? Невже її й не мати?
А вітер знов неначе повійнув —
„Гей-гей, воли! не гайтеся орати!“
Далекий згук за вітром долинув.

Се там орач оре велику ниву
Серед твердих незайманих степів
І заклика на працю нелїниву —
Я в тих словах одмову зрозумів.

Так, се вона, відмова на питання!
Зникають геть зневірря та вагання,
Що душу всю вже змучили у край.

Одмова тут — і проста, й зрозуміла:
Працюй, борись, поки сягає сила,
Та иньших ти до праці закликай!

РОЗМОВА.

Невеличка сьвітличка міська. Ліжко, стіл с книжками та с паперами, два стільці. На ліжкові лежить молодий парубок, закинувши руки за голову. Другий сидить на стільці.

Перший (лежучи.)

Нудьга та сум!... Не мучишся, не плачеш,
А день за днем сумуючи живеш:
Ні лютих мук, ні радощів великих,
Ні оживання, ні бажання вмерти —
Сама нудьга і сум самий понурий —
Вони гнітять... Неначе й не болить,
Та голова все більше туманїє
І серце все потроху засихає..

Другий.

Ми всі такі — привялі і засохлі!
Останній час нас виробив таких, —
Моральний гніт... Бо кожну вільну думку,
Бо кожне серця поривання щире
Ще в зародку, с початку зупиняла
Зневага, сьміх, а то й ворожий замах:
Злякалось серце, розум ізлякавсь,
І ми, в собі зневірені, сказали,
Що не про нас життя нового сяйво
І що не нам до його досягти —
І руки нам знесиленим упали...
Частина з нас у зрадники пішла,
А друга.. та, с слабим, привялим серцем
Ще нудитьця, не знає, де подітись...
Такий і ти, і всі такі с тобою!
Але-ж давно, давно вже встати час,
Нудьгу і сум од себе одігнати,
В свій власний дух, у власну рідну силу
Повірити і гніт з душі гнітючий
Одразу геть зіпхнути і устать!
Давно вже час! давно край рідний кличе!

Перший.

Давно вже час! давно край рідний кличе!...
А хтож навчив мене той край любить?
Чи то мінї, колишучи малого,
Сьпівала мати ріднії пісні?
Чи, учучи маленького любити
Усіх людей, вона мінї казала,
Щоб рідний край свій також я любив?
Чи батько нам казав про те хоч раз?
Ти знаєш сам, що ми того не мали:
Чужі пісні зустріли нас в житті,
Чужі слова нам мати промовляла,
Бо рідними своїми гордувала,
І рідний край їй наче й не істнїв!
І ми зросли з нерідними думками,
І ми людей змагалися любить,
А свій народ і край свій не любили
І не могли, бо і не знали їх...
І так зросли...

Другий

Що дурно нарікати!
Хай нам літа дитячі не дали
Хвилини сьвятих любови до України,
Та правда й нас нарешті осяїнула
І нам в серцях любов та зайнялась.

Перший.

(швидко встаючи й сїдаючи на ліжкові.)

О, знаю я і добре памятаю
Сьвяті часи, як вперше я дізнавсь
Хто я такий і чим я мушу бути,
Чиї ми діти і чия єсть правда!
Новим життям розбурканеє серце
Роскрилося і в себе прийняло
Сьвяту любов до рідної країни,
До рідного убогого народу.
Які були ми горді і щасливі

І міць яка прокинулась в душі:
Я знав уже, хто я!...

Другий.

І справді так!
Чому-ж тепер вогню того немає?
Невже погас і — сум, нудьга сама?
Чи знов забув, хто ти, чий ми діти?

Перший.

Ні, не забув: забути те не сила!
Хотів робить... Усі ми, всі хотіли
І всі пішли і стріли ворогів.
Ми не втекли ганебно, не злякались,
Та ворог нас обліг навкруг так щільно
І здобувать уперто нас почав:
Нам довелось невтомно боронитись...
Втомились ми і скоро впали руки...
Не докоряй! Я знаю, скажеш ти,
Що ми усі мізерні в душею,
Не вміємо ми жертвувать, любить...
Та деж могли набратися ми сили?
Невже оце нікчемнее життя,
Що обняло і пригнітило нас,
Нудне, хмарне, без вищої ідеї,
С турботами щочасними про те,
Щоб одягтись, нагодувати тіло,
Навчало нас боротись і терпіти
Й щоб про свої дізнатись власні сили
Палити власну руку на вогні?
О, ми могли у мріях пориватись,
Могли такого випадку бажать,
Щоб всі спеси ворожі довелось
Собі встромить одразу в дужі груди,
У ворогів тим славу одібрати
І вмерти, край обрятувавши рідний,
Як Вінкельрід, великий патріот!
Ми, я кажу, ми марили про це
І навіть би його й зробили може,
Як би в ту мить робити довелось...

Але-ж не те стояло на дорозі:
Була борня щочасна і невпинна,
Але-ж борня є терпінням і з нудною
Роботою, що чорною веї звуть,
І та струна, що у душі брєїла,
Ждучи лучка — зусиллїв та звитяг,
І довгий час не мігши їх діждатись,
Потроху вже стихати почала
І вмерла там... І сум тяжкий з нудьгою
Тепер гнітить, панує над душею,
Над розумом, над серцем... (Падає знову на ліжко.)

Другий.

А тим часом

В такій борні нам тільки й є рятунок:
Минулися козацькі погуляння,
Звитязтва, кров та брязкіт од шабель:
Це иньший час, на иньшую роботу,
Дрібну — се так, але-ж за те незмірно
Країні всій коханій користну!
І на оту роботу треба сили,
Та не тії, що по степах буяла,
А иньшої: упертої, твердої,
Терплячої, що, з розумом холодним
З'єднавшись та є чулим серцем, — все
Перемага і здужає колись
Нає вивести на шлях яєний, широкий...

1889.

Дух і тіло.

Розумом дужий ти будь і духом незломним великий,
Духові тіло нехай скоритьця, як богові смертний,
Та не зважайся про те і тіла свого занедбати,
Як що ти хочеш, щоб дух красою велично пишався, —
Правда бо чиста й добро є красою з'єднались щільно:
Хай же і тіло твоє красою, як дух твій, пишає!

Гроза.

Мовчки насунули хмари
І залягли округи,
І потемніли відразу
Луки, поля і луги;

Тріпалось листя мов з ляку;
Гнулись додолу квітки;
Ледві плескалася річка;
Мов повмірали пташки;

Тиша страшна і німая...
Ясно-блискуча стріла
Небом зчорнілим пробігла,
Хмару вогнем обвила;

Мить ще єдина — й одразу
Вдарило громом страшним —
Наче хиталося небо
Й світ захитався із їм.

Ляком пригнічені, ждали
Смерти поля та гаї...
Крапнула крапля і друга —
І полились течії!

Довго с похмурої хмари
Води потопом лились,
Довго громи гуркотіли,
Блискавки в хмарах вились;

Довго здавалось, що небо
Землю втопить завзялось,
Поки аж хмара поблідла,
Високо сонце знялось:

— Зазеленіли, засяли
Луки, поля і луги;
Радісно хвилі моторні
Плещуть в свої береги;

І голосніш, веселіше
Защбетали пташки,
І запашише запахли
Сяючи пишно, квітки;

І до блакитного неба
Вся усьміхнулась земля —
Ріки і гори з лісами,
Луки степи і поля.

З і м а.

Зіма гнітить... Давно вже час
Весні веселій росцвітати,
А все мороз ще давить нас
І не пускає сумної хати

Зіма гнітить... І де давно
Вже пахнути повинні квіти,
Там сніг лежить, як полотно,
І сонце ще й не думає гріти.

Зіма гнітить... Як би не знав,
Що мусить же весна ще бути, —
Давно-б знесилений упав,
Не перемігши горя й скрути.

Не те мене мучить, що стілки
Утисників тих розвелось:
Не вчора я вийшов між люде
Не вперше їх знать довелось!

С такими — борня без ушину
І згоди ніколи немав,
Аж поки, де Кривда сиділа,
Там Правда с престолу засяє.

А те мене мучить, що й чесні,
Що наче були без догани,
Злякавшись, жертви приносять
На жертівник Кривдин поганий.

Тій Кривді і Силі не вірять,
Але-ж похилились з-несли
І зрадили друзів, злякавшись,
І так ворогам послужили.

Не на те ми боротись ставали
Щоб тепер помиритися нам,
Бо як нам помиритися — значить
Уклонитись ізнов ворогам.

Бо як нам помиритися — значить
Це зректись того, чим живем
І признати, що правда — то сила
Що панує з мечем і вогнем.

Бо як нам помиритися — значить
Зрадить рідний коханий наш край!...
Не на те ми ставалц до бою
І не тим він скінчитьця нехай.

Ні, борімось з останньої сили!
Ні, борімось і в день і в ночі —
На шляху, на степу, серед лісу,
Що хвилини на бій стаючи!

Нї, борімось за кожен ми ступінь,
Кожен клаптик своєї землі,
Щоб не знали спочину у бої
За свій край нї старі, нї малі.

Не миритися нам тепер треба :
Хто до згоди, той зрадить свій край!
Поки право своє здобуваєм, —
Кожен бетьця за його нехай!

З минулого.

I.

Ми зустрілися звичайно,
Як стріваються всі люде,
І холодні та спокійні
Зоставались наші груди.

Ми недбало розмовляли,
Розійшлися теж недбало,
Не помітивши нї трохи,
Що кохання вже вставало.

І вже потім ми с тобою
Догадались помічати,
Що воно горить, палає
І не хоче погасати.

II.

Ночі зоряні і тихі
Нам спріяли до кохання,
Ми їм дякували дуже
За ласкаве їхнє сяння.

Хоч зірки й далеко сяли
І — здавалось — їм байдуже,
Але-ж я те знаю добре —
Вірить їм не треба дуже.

Бо, здавалося, лукаво
Часом так вони всьміхались.
Як с тобою ми, кохана,
Пригорнувшись цілувались.

Ми тоді не розуміли,
Що той усьміх і до чого,
Та і часу ми не мали
Розуміть тоді нічого...

III.

Що вже далі там зробилось,
Росказати не здолаю, —
Мабуть просто догорів нам
В грудях той вогонь до краю.

Ми ізнову розійшлися,
Тільки вже не так недбало:
Невдоволенеє серце
В грудях нам обом ридало,

Бо розбитую надію
В серці ми несли с собою
І, зневірені без краю,
Вже браталися з нудьгою.

І тоді, чого ті зорі
Усьміхались, — розібрали:
Часу вільного багато
Ми на те обое мали...

Друзям.

Хай хто хоче вірить силі
І мечеві хилить шию
І, зневірений у правду,
Віддає їм всю надію, —
Друзі кохані! серця молодії
Інше нехай нам еднає:
Тільки на правду складаймо надії:
Правда сама не вмірає.

Хай хто хоче сьвіт небесний
Дума людям погасити
І у темряву густую
Серце й розум їм повити, —
Друзі кохані! про сьвіт самий дбати
Будемо ми без упину:
Тільки тоді зможем щастя зазнати,
Сьвіт як осяє країну.

Хай хто хоче с постоломи
Лізе в душу до людини,
Щоб примусити веїх думать
Одновірно, без одміни, —
Друзі кохані! у нас хай пишає
Вільно і думка, і віра:
Там упокою людина зазнає
Тільки, де воля є щира.

Хай хто, правду занехавши,
Край свій рідний зневажає
І чужому йде служити
І за свій його вважає, —
Друзі кохані! і душу і тіло
Даймо за край свій єдиний:
Те невміруще бува тільки діло,
Що для своєї країни!

Хай хто хоче в хаті власній
Замикається навіки
І рідні ніде не бачить,
Занежавши світ великий, —
Друзі кохані! ми будемо жити
В спілці із людьми-братами:
Ми бо великої людськості діти, —
Згода хай буде між нами!

Лаврін Костер.

1.

Хата вбога й невеличка,
Ледві світитьця віконце,
Догоряючи, проміння
Посила крізь його сонце.

Осяває вбогі стіни,
Стіл та ліжко у світлиці
І зашплені по стінах
С хволіянтами полиці;

Біля столу молодеє
Теж обличча осяває:
Перед їм велика книга, —
Він не гляне, не читає.

Загадався, похилившись
Головою він на руки:
„Без Христового учення,
Без широкої науки

Люде бідні блукають,
Розум темрява окрила, —
А збудити людський розум
Є в науки тілки сила.

О, як би умів я книги
Тисячáми розплодити,
Занялося-б скоро всюди
Сонце правди і просьвіти!..."

Так він думає-гадає,
А в душі зненацька в його
Промайнуло наче сяння
Від обличчя молодого :

Коси пишні згадались,
Голубі згадались очі
І маненькі руки білі
І тоненький стан дівочий.

Він згадав її, він знає,
Що кохана буде ждати, —
І засяли очі в його,
І виходить Костер с хати.

II.

Серед неба сьвітють зорі,
Хилють низько верби віти,
Він в садку із нею ходе,
Сьвітом місяшним облитий.

І ясніють коси пишні,
Голубії сяють очі,
Прихиляється до його
Стан її тонкий дівочий.

Він до неї каже : " мила!
Ясно зорі ті сияють,
Та мінї ясніше в душу
Очі любі зазирають.

У душі, кохана, в мене
Задум є один великий, —
Осягну його - - і щастя
Дам усім на вічні віки!..."

І їй він пригортає
І цілує в губи пишні
І, цілуючи, шепоче
Думи їй свої величні.

А вона очима сяє
І говорить: „Вірю, милий!
Бо в душі у тебе стане
На велике діло сили..“

III.

Сонце ще на небі сяє,
Низько хилють верби віти;
Похожа він самотній,
Сьвітом сояшним облитий.

Ходить він, снуютьця думи...
Завтра тільки вздрить він милу...
І з верби лама зелену
Гілку з листям він похилу.

Листя з гілки обірвавши
І зівраши кору з неї,
Він на дереві карбує
Імения милої своєї.

І з її імям коханим
Він своє спліта й гадає:
„Вже серця злучились наші,
Це-ж нехай імя з'єднає..“

Штучно вирізав ознаку
Він коханцеві своєму:
„Понесу“, — він каже, — „милій
Щастя нашого емблему!“

І в пергаминовий клаттик
Деревинку загортає
І, задуманий, до дому
Пізнім вечером вертає.

IV.

Сонце тихо погасає,
Осяває пів сьвітлиці
І зашплені по стїнах
С хволїянтами полиці.

Час Лаврінові надходить, —
Скоро вздрить він любі очі
І згадав він карбування
І на його глянуть хоче.

Розгорнув — і скрикнув з дива,
Щастя в очіх засьвітилось:
Те, що вирізав учора,
На пергамині відбилось.

Ось де сила та велика,
Ось чим правду і просьвіту
Тисячма книжками можна
Розповсюдити по сьвіту!

І, повитий пишним сяйвом
Од великої ідеї,
Ясно-радісний іде він
До коханої своєї.

V.

Серед неба сьвітють зорі,
Хилють низько верби віти,
Він в садку із нею ходе,
Сьвітом місяшним облитий.

І ясніють коси пишні,
Голубії сяють очі,
Прихильєтьця до його
Стан її тонкий дівочий.

Він до неї каже: „Мила!
Ясно зорі тії сяли,
Та не зорі — твої очі
В душу задум навівали.

Подивись на цю ознаку :
Задум мій справдивсь великий,
Осягнув його — і щастя
Дам усім на вічні віки...“

І її він пригортає
І цілує в губи пишні
І, цілуючи, шепоче
Думи її свої велишні.

А вона очима сяє
І говорить: „вірю, милий !
Знала я, що в тебе стане
На велике діло сили...“

VI.

І засяло є того часу
Сонце правди і просвіти,
І його ніщо й ніколи
Не здолає погасити.

Інший, Німець геніяльний,
Далі ще повів те діло, —
Й перед силою цїєю
Все вже голову схилило :

Не Ваал бо, не Мамона
Батьком стався тій силі,
А її кохання щире,
Поцілунки породили.

І як на сьвітї довішно
Пануватиме кохання,
Так довішно буде й книга
Нам нести науки сяння.

БЕАТРИЧЕ ЧЕНЧИ.

(Трохимові О. Зіньківському.)

I.

В італійській землі пишній Ченчіїв рід
Гучно вславився здавна за всіх —
Не до краю палким закоханням своїм
І не правдою вчинків своїх,
Не в боях за свій край проти інших країн,
А розпущеною скрізь здавна вславився він.

В цьому роді були пишні папи колись,
Що вклонялись дїптянкам до ніг,
І в цім роді такі ще були юнаки,
Що в церквах, з-за престолів сьвятих,
За волосся теж пап витягали вони
І кували в тюрмі у важкі кайдани.

Де злочинство гидке, — то їх дїло було,
Але злото в магнатеських руках
Так робило тоді, що й сьвятому судді
Промінь правди згасав у очах.
Та останній, що був в роді довгому їх,
Переважив один він злочинствами всіх.

Найгидчіші гріхи, що на предках були,
Всі з'єднались вони в одному:
Він людей убивав, на шляху грабував
І підпал не гидкий був йому;
У розпусті втопав, і найгіршее зло
Все-ж, здавалось, добром задля його було.

В яму він положив першу жінку свою,
Другій — тільки від шлюбу узяв —
„Хочу я довести, що за чорта піти
Було-б краще тобі!“ — він сказав.
Він замучив уже двох найстарших синів,
А живих іще двох не жалівши гнітив.

Але в Ченчи була, опріч того, дочка,
Беатриче — так звали її...
Хоч дівчат молодих, як зоря чепурних,
Є багато в тій пишній землі,
Та відколи в снігах Альпи гордо стоять, —
Їм такої краси не доводилось знать.

Пишні кучері вниз їй спадали на стан,
Округ білого личка вились,
Очі сяли ясні; як дивились вони, —
З їх любови проміння лились,
Але чиста душа, що світилася в їх,
Ще чистіша була від очей тих ясних.

Добра й чиста душа у дівчини була,
Як зоря на святих небесах,
Як блискуча роса, що у ранці звиса
На рожевих і пишних квітках.
Але в чистість, добро батько вірить не міг,
А красу тільки й знав на коханках своїх.

І він мучив її, як і бідних снів,
Вона мовчки терпіла, жила...
Мати вмерла її — вона сльози свої
Тільки Богу звіряти могла
І благала його, щоб од муки цїї
Він до матері взяв аж на небо її.

Так у горі літа молодії ішли, —
Її шіснадцята встала весна,
І тоді серед тих мук та смутків тяжких
Її зірничка блвенула ясна.
Тая зірка ясна — то кохання було,
Що до Гвидо тихцем їй в душі росцьвіло.

Ой нераз те було, що в зеленім садку,
Як по небу плив місяць ясний
Й обсилав їх сріблом, під гіллястим дубком
Там сиділи укуні вони;

Шепотіли вуста там блаженні слова,
Туманіла обом з щастя їм голова.

А і те ще було, що до Гвидо свого
Припадала вона у сльозах
І казала вона, яка мука страшна
Їй судилась в дівочих літах;
Серце рвалося з мук, нило в смутку тяжкім
І благав він її утікати із їм.

Та у неї був брат — Бернардино малий;
Він, недужий, любив так її,
І розвага одна йому тільки вона,
Вона радість одна на землі:
Не хотіла вона покидати його
І ховала в душі болі серця свого.

А не раз те було — так бажалося їй
Щастя й волі зазнати хоч раз,
Так хотілося їй в иньший сьвіт, не такий,
Перейти на малий хоч би час,
Щоб жадання усї, що у серці жили,
На недовгий хоть час вдовольнитись могли.

Але-ж часом було як погляне коли
На недужого брата свого,
Мрії всі молоді замірають тоді
І шепоче: „не кину його!“
Сльози давлють її і, журлива й смутна,
Його в личко бліде цілувала вона.

І хоч як там прохав Гвидо милу свою,
Щоб вона з їм од батька втекла,
Хоч як луччим життям вабив він її там, —
Вона звідти піти не змогла.
Так любилась вони. Час потроху минав.
Вірний милій своїй, Гвидо дівчину ждав.

II.

Вечір. Пишний палац скрізь сияє вогнем,
Гучно чути веселі вівати, —
То граф Ченчи своїх тих маґнатів значних
Запрохав на бенкет погуляти;
В пишних шатах усі, сяють злотов, сріблом,
Посідали вони за розкішним столом.

Бенкетують усі у палаці тому,
Бенкетують, не маючи лиха;
Пють маґнати вино, веселить їх воно,
Сяє в очіх їм ясно утіха:
Хоч здобуте вино рабуванням гидким,
Але-ж є того воно не робилось гірким!..

Але в залі нема Беатриче ніде
І вона тут гостей не вітає:
Зачинившись сама в своїй хаті, а вона
Поки бучі кінець дожидає
Жде, а з зали тії чути їй аж сюди
Гвалт і гомін і крик тих сп'янілих орди.

Невеличкий покій тут — чотирі стіни,
Стіл та чистеє ліжко дівоче;
Біля столу один невеличкий ослін,
У куточку лампадка мигоче:
Там роспятий за нас нахилився є хреста,
Ледві в сьвітлі мигтить його постать сьвята.

Беатриче була у тій залі бучній
(Батько витяг туди її п'яний)
І дізнать довелось перед їми там їй
Від свого-ж таки батька догани:
Він про неї сказав... Але так тільки міг
Він казати про тих, — про коханок своїх!...

І вона утекла. Вона жде і тремтить,
Але чує — бенкет утихає,

Ось вже гості ідуть... Ось ходи вже не чуть, —
Страх із серця потроху зникає
І схилилась вона перед Богом тоді
І молитву вуста вже шепочуть бліді.

Але що це? Іде хтось до неї сюди, —
Увіходить слуга до покою.
Страх їй в серце вступив: зрозуміла без слів:
Хоче бачитись батько з дочкою.
Беатриче встає і до зали іде,
А там батько стоїть і уже її жде.

„Ти злякалась? чого?“ — привітав її він
(Бо помітив той ляк у дівчини):
„Чом у очіх твоїх бачу страх? чи не міг
Я побачить (як батько!) дитини?“
І злий усміх тоді йому враз на губах
Перебіг і сховався, навіваючи страх.

Беатриче стоїть... Ледві може казати —
— Чого-ж тату, вам треба? питає.
„Чого, дочко моя? Врода пишна твоя
Вже давно моє тіло проймає:
Ти коханням цю ніч впієся, дочко, палким,
І я буду тепер сам коханим твоїм.“

Вона чула те все. Холод серце проняв,
Уся зблідла зо страху і муки,
Згас у очіх їй сьвіт, мов підрізаний квіт,
Похилилась, ламаючи руки,
Похилилась вона і з благанням страшним
Вона впала тоді перед батьком своїм:

— О, мій батьку!... Ні, ні!... вбий ти краще мене,
Аніж так мене тяжко зганьбити!
Я молюся тобі!... Бо такої ганьби
Не було ще ніколи на сьвіті!...
Пожалій же мене, о, хоч раз пожалій:
Не знищайся украй і відразу убий!

Сьміючися дочці відмовля кардинал:

„Я сказав, то інакше не буде:

Годі тратити слів!...“ І її він хотів

Пригорнути до себе на груди.

Ще хвилина одна... в його погляд горить...

Але-ж вирвалася з рук Беатриче в ту мить.

Заблищала тоді в очіх сила гнівна,

Вся душа їй огнем запалала,

І у батька кинджал, що носив кардинал,

Вона с поясу миттю зірвала.

— Батьку, геть оступись! Не торкайся до дочки,

Бо не вдержу тоді я свої руки!

— Думав ти, що нема вже рятунку міні?

Ні, ще єсть оборона остання:

Геть, не важся іти! Як насьмілишся ти, —

Не злякаюсь з життям я розстання.

Смерть міні не страшна! краще вмру отут я,

Аніж скарб мій один — честь загине моя!

— Честь зганьбить я не дам! — Зупинилась вона,

У руці загартовану зброю,

Вона міцно держить, щоб у серце встромить

І знущатись не дати над собою.

Немов гострі мечі, очі сяють ясні,

Пишно впали на стан її коси рясні.

„Га-га-га!“ — розкотивсь тоді регіт гучний:

„Чим, дурна, ти схотїла лякати!

Чи тобі-ж себе вбить? Так ще хочеш ти жить!...

Краще будеш мене ти кохати!...

Не борись,, бо зломлю і візьму тебе я!

Від сьогодні, кажу, ти навіки моя.“

Але ще у душі їй надїя була:

Її Гвидо в садку дожидає:

Може він боронить.. Вона з зали біжить,

Батько поки її не спиняє.

Усьміхнувся і сказав: „Не втечеш ти, дурна!...

Але-ж кат його й зна, яка гарна вона!...“

III.

У безмірному блакитті,
В недосяжній далині,
Всі, у сяйво оповиті,
Зорі світуютьця ясні.

Місяць плава, озирає
Землю, стомлену сном,
І від краю та до краю
Сипле він по їй сріблом.

Бачить: тишою повитий,
Пасмом Тибр лежить ясеним;
Бачить: світом скрізь облитий,
Тихо спить одвічний Рим.

Мертві вулиці широкі,
Сплять будинки і хати,
На церквах струньких високі
Злотом світуютьця хрести.

Спить усе, затихло всюди,
Тільки в тих ряених садках
Вітерець дихання збуде
І затихне у квітках.

По квітках же місяць світе,
Промінь їх цілує там,
А дерева, сном повиті,
Похилилися гіллям,

І поникнувши ховали
Вбранням темним і густим
Тих обох, що там стояли,
В смутку лютім і тяжкім.

Беатриче була там і Гвидо її —
„О, мій Гвидо! рятуй, бо я гину!
О, коханий ти мій! утікаймо мерщій...
Я с тобою... не гай і хвидину!...

Ох, не гаймось, рятуй! Тут роспушта і зло
Вже собою усе навкруги повило...”

— Хоч скажиж ти міні, — в неї Гвидо спитавсь —
— Що с тобою ізнову зробили? —
„Нї, коханий мій, нї! Не кажи ти міні:
Те промовить нема в мене сили;
Коли-б зважилась я сказать слово страшне, —
Вбий би сором самий на цїм місці мене!

Але віри пойми ти, коханий і знай:
Краще вмерти, анїж і на далї
Тут зостатись міні, в цїм пекельнім огні,
Де вже люде звїрюками стали.
Гвидо! милий! одна ти надїя моя:
Утікаймо скоріш, бо загину тут я!...”

— Вірю, серце моє! я тебе на руках
Занесу відціля із неволї.
Ти кохана моя! і рука нічия
Тебе в мене не вирве ніколи... —
— „Так я вирву її!“ — хтось тут грімнув над їм:
Озирались вони й стрілись з Ченчи самим.

— „Забірайте обох і за мною тягніть!“ —
В Гвидо шабля в руках задзвенїла,
Але встигла в ту мить його челядь звалить,
Бо іззаду його обстушила.
— „Гей, міцнїше держіть! Хай не топче садків!“ —
І сам Ченчи тоді Беатриче вхопив.

І у батька в руках уже бєтьця вона —
Він несе, вона вирватись хоче...
— „Не втечеш: ти моя! не на те тебе я
Назорив с цим дурним серед ночі,
Щоб ізнову пустить!...” — І зомлілу її
За собою потяг у палаці свої.

Ледві Гвидо одбивсь — Беатриче нема,
Вона знову у батька в неволї,

Але він ще не зна, що вона аж до дня
Вище повну гіркої недолі, —
Він того ще не зна!... А її волочуть,
І до льоху її велить батько замкнуть.

IV.

Після ночі ізнов сонце ясно зійшло
І пливе воно знову горою,
Та не радість воно на той день принесло
На замучену землю с собою:
Ченчи в замок дочку Беатриче замкнув —
Гвидо зблід, як ту вість про кохану почув.

Може мертва уже... Що там зроблено їй?...
Як з неволі тут визволить милу?
Гвидо те розумів, що в пригоді такій
Треба мати велику силу:
Ченчи знали усї, — Гвидо теж його знав
І найгіршого він од утисника ждав.

„Поки батько живий, можновладний харциз,
Дурно-б я і змагавсь проти його;
Та ні муки її, ні гірких її сліз
Не простю тобі, лютий, нічого!
Моя помета тобі уже кару несе
Я віддячу тобі за дочку і за все!“

І надїї оці він голубить страшні
І людей на допомогу шукає...
А тим часом ішли і проходили дні,
Ось і тиждень спокійно минає,
Та як промінь в горі з неба в восьме засяв,
Ченчи з ліжка свого уже білше не встав.

Зворухнувся увесь Рим: Ченчи вбито! І скрізь
Стоголосная вість пролетіла,
Деся і другі іще незабаром взялись:
Беатриче то батька убила!

Наче вбила його і учинком своїм
За всі муки і гніт так помстилась над їм.

Стоголосая вість не вгавав рости:
Кажуть вже й душогуба піймали,
І сказав наче він: Беатриче й брати
Та ще мачуха — вкупі наймали
Його й другого ще, щоб він Ченчи убив...
Кажуть: дівчину суд вже замкнути звелів.

Не збрехала та вість: неповинну взяли
Беатриче й замкнули в неволю,
Її мачуха теж і брати там були —
Всі зустріли однакову долю:
Беатриче с тюрми, що в їй досі була,
Знов у ньшу тюрму, ще страшнішу, ввійшла.

V.

Знову місяшна ніч понад Римом лягла,
Накриття своє кинула всюди
І привабливим сном вона все повила,
І заснула земля і всі люде;
Усе місто навкруг обніма упокій,
Тільки місяць з гори позирає ясний.

Та не всім упокій!... У темниці одна
Беатриче безщасна не знає
Не одну уже ніч її спокою, ні сна,
Мука серце її розриває.
Два ступні та й стіна... Тиша... Ніч налягла...
І вона тут сама, жертва кривди та зла!...

Темно, сумно тут скрізь... А за муром товстим
Сяє місяць в блакитнім просторі
На всю землю, на Рим... І ізнову над тим,
Над садком теж горять тепер зорі...
І згадавсь їй садок, і згадався їй він,
С ким щасливих вона зазнавала хвилин.

Ох, навіщо-ж саму він покинув її,
Той, кого вона так покохала,
Кому все віддала: душу й серце свої
І вірніше над кого не знала?
На що кинув її у великій журбі,
У тюрмі, в кайданах і в несвіцькій ганьбі?

Але ні! На що-ж так нарікає вона?
Він не винний: він мабуть не знає:
На що робитьця так — тільки Бог про те зна...
Хай саму її лихо спіткає,
Аби він тільки жив, щастя знав іще він,
А вже їй, то іде, наступає загиб.

Але-ж тяжко вмірять!... Умірять без вини,
Під ганьбою злочинства гидкого!...
Дві зійшли молоді, — не дали їй вони,
Не дали вони щастя нічого,
Вік у неї минув без утіх, без пуття:
Вона хоче ще жить, хоче знати життя!

Вона хоче ще жить, оправдитись здола:
„Не злякавшись до суду я стану,
Роскажу я усе, як робила й жила,
Усю правду, щоб зняти догану;
Судді-ж мають серця — тільки знать треба їм!...
І вернусь до життя я з коханим моїм!...“

Отак дума вона; в пориваннях палких
Простягає у темряву руки,
Немов хоче його знов до грудей своїх
Пригорнути й забути всі муки, —
Забуває усе: ніч, темницю сумну
І голубить в душі тільки мрію одну..

А тим часом і світ у вікно зазірав,
Ніч минула і день вже усюди, —
І ось чує вона, як замок забрязчав, —
На порозі стоять уже люде.

Боже, сили пошли! Суд страшний її жде!...
І безчасна встав і до суду іде.

Хмурна зала. У їй за столами сидить
Суддів ряд — вони мусять судити.
Беатриче ввійшла... І хтоб міг у ту мить
Її погляд, обличча уздріти,
То побачив би він, що, і тяжко смутна,
Сьвітом правди яеним сяла в час той вона.

Як би в неї в душі по обличчу хто вмів
З отих суддів всю правду читати,
То запевне уже він тоді-б зрозумів,
Який присуд він міг їй сказати.
Та читати в серцях з їх ніхто-б не спроміг:
Беатриче була перед суддів сліпих.

Суд почався. Вона вбила батька і тим
Людські й божі закони стоптала,
І відколи став сьвіт, ще злочинством таким
Воля божа людей не карала.
Що? невинна вона? так дізнаємось ми!...
Цій запеклій душі було мало тюрми!

Хай наблизитьця кат! Помянувши Христа,
Хай во славу престолу сьвятого
Він мордує її, поки грішні вуста
Скажуть все, не сховавши нічого.
Во імя твоє, Той, що за нас роспяли,
Хай наблизитьця кат!... — І її узяли...

Ще хвилина — і ось... Але-ж, Боже мій, ні,
Росказати нема в мене сили
Про ті муки тяжкі, про ті муки страшні,
Що в імя Твоє люде робили!
І коли на судї все простиш Ти усїм,
То цього не простиш, не забудеш Ти їм!...

І не день, і не два тая мука тяглась,
Та їй сили вона не зламала:

Як ламались кістки, кров червона лилась, —
„Я не винна!“ — безщасна казала.
І не знала вона, що і мати, й брати
Винуватють її, мук не мігши знести...

VI.

Щож намістник Христов непогрішний? Він зна
(Хтож бо в Римі того ще не знає?)
Як їй жити було, що не винна вона, —
Та... убогих він родичів має:
Треба грошей йому — не собі, але їм, —
А багатством давно вславивсь Ченчи своїм.

І судити її він скоріше велить.
Знов безщасну взялись катувати:
Їй однак умірять! Що та смерть? — одна мить!
Вонаж може рідню врятувати:
Хай на себе бере! Бог там зна, хто зробив, —
Зарятує-ж вона матір тим і братів.

І вона узяла... Перед суддів унять
І вона, і брати її, й мати...
Беатриче встає... Присуд будуть читать,
Але хоче вона ще сказати...
Ледві тіло її, з мук розбите, стоїть,
Але в очіх ще їй тихий промінь горить:

„Знаю присуд я ваш“, — промовляє вона, —
„І той присуд мене не лякає...
Перемучилась я!... така мука страшна!..
Ні, душа вже спокою бажає.
Так, я знаю, що вмру, і тому у цей час
Я прохати життя вже не буду у вас.

Батька вбила свого — так сказала я вам...
Нехай буде вже так, як сказала...
І життя я своє без вагання віддам,
Аби других я тим рятувала.

І коли треба жертв, то одна буде хай :
Тіло кволе візьміть, — воно змучене вкрай !

Та деж правда й любов, той Христов заповіт ?
Ось, у вас він тепер під ногами,
Престіл правди сьвятий вже розбитий лежить,
Сьвятокрадців розбитий руками !
Ви розбили його ! Бо роспушта і зло
Оборону у вас і притулок знайшло.

„Так ! не правду душі і не чистість її
Ви, сьвятії отці, боронили :
Знали батька мого, знали муки мої, —
Оступити ся ви не схотіли.
А тепер ви, ваш суд, міні смерть присудив...“
— Цить ! мовчи ! — трибунал, як один, загремів.

— Геть її і нехай не сквернить до кінця
Нечестивий язик і поганий
Повеління благі пресьвятого отця
І наш присуд, од Бога зісланий :
Виправляє вона тут злочинство своє
І до його хулу на Христа додає. —

І сьвятий трибунал розлютований встав :
— Мусить смерть цих злочинців скарати !
Мусють вмерти усі, — присуд він прочитав, —
— Беатриче, брати її й мати. —
Беатриче ! дурні всі надії твої,
Бо вже мало тепер жертви їм однієї !...

VII.

Знову Рим зворушивсь : як, дівчаті цьому,
Неповинній, дитині затого,
Смерть ганебна ? ! Невже ? І щож папа ? чому
Не знайшлось милосердя у його ?
Все він міг би зробить і він добре те знав,
Що невинна вона ! Чом же він тут мовчав ?

Рим піднявся, устав: кардинали, ченці
Урядовці, великі маїнати
Просють папу, та він і сьвятії отці
„Не бажають злочиньства прощати“.
І обурились народ, найсмїліші кричать:
„Так у смерти її силоміць треба взяти!“

А день смертний прийшов. Вже народ хвилювався
Круг помосту страшного для страти
І с сокирою кат у руках дожидався
Тих, що мусить на смерть він скарати.
Хвилювався народ, Беатриче жалів,
Але-ж встать силоміць він за неї не смів.

І народ дожидався, дожидався і боявся...
А над людьми тією добою
Небосхил півдньовий непорушно схилявся,
І пливло ясне сонце горою
І проміння палке обливало усіх...
І відразу народ сколихнувся і затих.

Озирались усі: вони йдуть уже, йдуть,
Ті, кого боячись дожидали,
Серед стовпиць людських передсмертною путь
До помосту вони проходили.
І нарешті народ тую матір, братів
І безчасну саму Беатриче уздрів.

Вона йшла. І були надзвичайно ясні,
Надзвичайно спокійні її очі:
А ні страх, ні журба, ні вагання смутні
Не тьмарили її погляд дівочий.
І хоч з мук у тюрмі помарнів її вид
І румянець уже на щоках її поблід,

Хоч, здавалось, вона ледві-ледві могла
Порушатись — так змучилось тіло, —
Але-ж чиста душа іще дужа була,
І ніщо її ще не здолало.

Про що дума вона? Чи жаліє життя,
Чи ще милости жде і назад воріття?

Чи про те, як в ночі Гвидо плачучи впав
Їй до ніг у тюремній кімнаті
І як мовчки він їй кайдани цілував
І, не змігши нічого сказати,
Втік ридаючи він, без прощання, без слів,
І в останє її вутле серце розбив?

Чи про те, як в тюрмі її коси рясні
Кат сьогодні одрізав для страти,
Щоб, як схилитьця там, на колоді страшній,
Було лекше сокирі рубати?
А чи нинше життя в цю останню мить,
Те, небесне життя, перед нею стоїть?

Не вгадає ніхто і ніхто не дізна,
Але-ж повна спокою сьвятого,
Як той дух неземний, безтурботна, ясна,
Наближалась до краю страшного.
Вона йшла і народ набік геть розступавсь
І дививсь, і жалів, і кінця дожидавсь.

Ось нарешті й поміст. Навпроти двох сьвятих,*)
Що Христову любов возвіщали,
І, закрившись Христом, що послав до нас їх,
Тут на страту поміст збудували:
Перед тих, що життя віддали за любов,
Зараз литимуть тут неповинную кров.

Перед Божим хрестом вона впала... В ту мить
Повєдналася з Богом душею...
Далі — кат дожида, на помості стоїть, —
Він поскорить розстання з землею.
Перший брат їх іде... Далі мати пішла,
І червоная кров вже поміст залила.

*) Сьв. Петра й Павла статуїв.

Не убили вони: почалися тяжкі,
Невимовні, несвѣцькїї муки:
Кліщі тїло їм рвуть, їм ламають кістки
Та рубають і ноги, і руки —
Все, що вигадать міг суд і люті кати,
Все безщасним в той час довелось знести.

І в народї навкруг скрик тоді розітнувся:
Вже наругу терпіти несила!...
І відразу народ поступивсь, сколихнувся:
Куна верхівнїв юрму розбила —
Гвидо з їми летить... Ще хвилина одна —
Він одніме її, буде жити вона!

Ще хвилина одна... Але вже не стає
Їм боротися з дужчими сили;
Ще змагається він, на сторожу ще бє,
Та його від помосту відбили:
Свою жертву в руках держать міцно кати
І с помосту її вже несила звести.

Беатриче зійшла... Нахилилась вона,
До колоди, безщасна, припала...
Поминула хвилина безкрая, страшна —
І сокира підводиться стала
І ударила вниз!... Люд навкруг застогнав:
Мертву голову кат над помостом підняв.

Е П И Л О Г.

Минули не роки — сторічча великі,
У ямі заснули на вічній віки
Старі покоління; скрізь сьвіт одмінювався,
І там, де високий престіл підіймався
Всєвладному папі — заторо руїни...
Минули країні тяжкїї години,
Минула безславна кормига чужая,
Прокинулась воля: весна молодая

Неначе дихнула — великеє сьвято!...
Минуло багато, забулось багато!...
Її-ж не забуто: сльозами, буває,
Народ і тепер Беатриче згадає
І часом розкаже з докором про того,
Що сили умерти не стало у його,
Щоб визволить тим неповинную милу.
Нудьга задавила ту душу безсилу,
Сумління загризло, — людей він покинув,
Утік він од сьвіту і слід його згинув...

Дівчино безщасна, безумства сліпого
Невинная жертво! свого молодого
Тобі не судилося віку дожити,
Але й після смерти ти будеш сьвітити
Своїй душі молодій красою!
І я теж заплакав нераз над тобою,
Не раз в мене в серці жалі прокидались
І слізьми-піснями з душі виливались...
Прости! не здолав я твій образ коханий
В красї у тих сьпівах одбити бажаній!
Що міг — на могилу тобі я складаю
І с краю твого я до рідного краю
Твій образ тепер перенося піснями:
Нехай на Україні витає між нами!

89.

Г а л і м а.

1.

Могутний баша на галеру вступив, —
Надходить кривавее діло:
Із Дикого Поля, с широких степів
Знов хижеєптаство злетіло:
По Чорному Морю гуляють чайки,
На місто турецьке пливуть козаки.

2.

Дать добрую одеїч баша їм хотїв —
З їм військо й грімучі гармати —
Хай джаври невірні пророчих синів
Не сьміють ізнов турбувати!
Од пишних галер вже хвилює вода,
Роскішний харем свій баша покида.

3.

В харемі вродливих він кинув жінок —
Квітки з опівденного краю —
І квітку найкращу с тих пишних квіток,
Вродливу, мов гурія з раю,
Галїму покинув, милїшу за всіх,
Життя його щастя, утїху з утїх.

4.

З далекого краю ї він узяв,
С тїй-ж степової країни,
За пишную вроду над всіх покохав
Дочку карооку України;
Роскошами, щастям ї він повив, —
Не згадує білш вона рідних стешів.

5.

В харемі Галїма зосталась. Вона
С походу башу виглядає,
Без милого трошки неначе сумна,
У пишнім садку похожає.
Там біють водограї, там пахнуть квітки,
Про щастя й кохання сьпївають пташки.

6.

І день так, і другий, і третїй мина —
Докучило їй дождидання! —
Четвертий — і чує с садочку вона
Звнтяжськеє з бою вертання.
За листям сховавшись, вона одного
Очима шукає коханця свого.

7.

Ось їде коханий, конем виграва —
А що-ж то везуть коло його?
На ратищі мертва стремить голова,
Здобуток од бою страшного:
Отаман козацький колись її мав,
І в його баша її сам одрубав.

8.

Звитяжсства ознаку, здобутка того,
На славу пророчої сили,
Велить він поставить край двору свого,
Щоб люде усі зрозуміли,
Як вмів він тяжко карать ворогів, —
І в двір переможець-баша уступив.

9.

Галїма-ж дивилась... І очі її
Так страшно, так дико гляділи,
Немов би останні хвилини свої
У тій голові вони вздріли.
Пізнала, пізнала безщасна в ту мить,
Чия голова там ганебно стремить.

10.

Пізнала того, за ким сльози лились,
Кого в ріднім краї кохала,
Пізнала ті очі, вуста, що колись
Так палко вона цілувала!
Погасли ті очі, склепились вуста,
І кров на чолі запеклася густа.

11.

Пізнала уже і тепер вона зна,
Кого на роскоші зміняла,
І все, що забула, згадала вона,
І рідну країну згадала,
І віру Христову і батька свого...
І серце вмістить не здолало всього.

12.

Скрик дикий, страшний розітнувся і затих,
І збіглись на скрик із сьвітлиці —
Знайшли вони скоро в трояндах густих,
Галіму знайшли слугівниці:
В садку, де сьпівали про щастя пташки,
Над мертвою тихо схилялись квітки...

1890.

Не сумуйте!

Низько, низько похилилась
Наша рідна хата:
Не єдна любов до краю
Більше з братом брата;
Там, де кров лилась річками
За свою країну,
Там недбалість і байдужість
Бачимо єдину.

Але-ж не сумуйте! Не скрізь ще руїна:
Високі душею єсть люде,
І в серці в людей тих живе Україна
І жити повік вона буде!

Низько, низько похилилась
Наша рідна хата:
Не єднає праця спільна
Більше з братом брата;
Там, де сила процвітала,
Сяла де просьвіта,
Там тепер країна млява,
В темряву повита.

Але-ж не сумуйте! Ми будемо жити,
Ще темрява нас не здолїла:
Єсть руки невтомні, що вміють робити,
Жива ще вкраїнська сила!

Низько, низько похилилась
Наша рідна хата,
І не скоро ще в їй знову
Брат пізнає брата.
Невелика наша праця,
Невелика сила. —
Довго ждати-ме ще сонця
Україна мила.

Але-ж не сумуйте! Не згине та праця
І виведе нас із недолї,
Того-ж, хто тій праці міг щиро віддати ця,
У нас не забудуть ніколи!

Весна.

Весела веснянка
Далеко лунає;
Бурхлива річка
Вже кригу ламає.
Сніги розтопились,
Злилися струмками;
Земля молодіє
І вкрилась квітками.
С чужої чужини,
З далекого краю
Пташки прилетіли
До рідного гаю.
Гаї всі і луки
Піснями озвались;
Веселі проміння
З небес засьміялись.
Весна молодая
Цвіте і пишає
І дужую силу
У душу вливає.

Троянда.

Мамусю голубко! сьогодні
Я в ранці ходила в садок, —
Такого багато росте там
Рожевих та синіх квіток.
Найкраща — троянда. Та тільки
Я пальці сколола свої,
Аж кров потекла по їх, — поки
Зірвала с стеблини її.
А краще, як би та троянда
Без гострих шпичок тих була,
Щоб дівчина кожна зірвати
Не колючи руки могла!

— Ой доню! все гарне на сьвітї
Давтьця не дурно людям:
Щоб щастя придбать, працювати
Всім тяжко доводитьця нам.
Без праці й труднацій на сьвітї
Не можна нічого придбать,
І навіть щоб квітку зірвати,
Доводитьця шпички зазнать.
Та пальчики хворі забудь ти
І знай, голубятко моє:
Що важче здобуть, те любіше
Тодї, як здобудеш, стає.

С пісень про рідний кррай.

І. П Л А Ч.

1.

Так тяжко я плакав! Так гірко було
Дивитись на рідну країну!
Казали, що все, що робилось, вело
Її до страшного загину.

Казали навкруг, що нема воріття
С пекельного шляху до страти,
Що змоги немає надати життя
Тому, що повинно вмирати.
Я бачив: на поле чужее ішли,
Покинувши власную ниву,
А ті, що zostались, ті ледви тягли
Невдалу роботу лїниву.
І хоч тому віри не міг я понять
Ніколи іще й на хвилину,
Хоч тільки я дома і міг працювать
На власную рідну країну, —
Але-ж все те мук завдавало таких,
Так тяжко, так люто гнітило,
Що сльози пекучі спинить я не міг
І дух мій подужало — тіло.
Так гірко я плакав! Так сльози пекли,
Але-ж не давали поради,
І дні безпросьвітні страшні ішли,
Тяглись без пособи й відради...

2.

І потім ще иньші наблизились дні —
Як міг я їх всі перебути! —
Нї відкіль було у той час вже мінї,
Нї слова, нї згуку не чути.
Здавалось, під гнітом умерло в той час
Усе, що змагало ся жити,
Здавалось, останній вже промінь погас
І сонце не буде сьвітити.
І вся ця країна, здавалось, тоді
Була однією труною
І в їй самі трупи лежали блїді
С проклону печаттю страшною.
І постать якась на країну зійшла —
Не міг я їй краю уздріти:
Така велетенська без міри була, —
Щоб віко в труні зачинити.
І смерть то була! Вона руку свою
Зняла над труною... І впала

Ніч темна відразу на душу мою,
Все зникло — душа умірала...

3.

Та вмертїї вона не могла, бо була
В їй іскра живая надїї:
Ніколи погаснуть вона не могла,
Дарма їй примари страшні!
Та іскра в душі запалала упять —
Воскресла пригнічена сила,
І мука страшна, що судилось зазнать,
Ще білше ту силу зміцнила.
Я білше не плачу, хоч бачу ізнов
Все те-ж я у рідному краю,
І ту, що в в серці до його, любов
Не слізьми уже виливаю.
Я плакати не можу, як все навкруги
Так гірко, так тяжко ридає,
Коли без жалю нищать нас вороги
І гніт нас важкий убиває.
Я плакати не сьмію, хоч серце й болить...
О, краю коханий єдиний!
Прости мнї сльози! — Не плакати — робить
Нам треба в такїї години!

II. Як все відмінилось!

Як страшно, мій краю коханий,
Ти всюди тепер одминився!
Все в тебе дізнало догани,
Чим перш ти пишавсь і хвалився.

Народ, що не знав на цїм сьвітї
Над волю дорогше нічого,
Навчивсь своєю шию хилити,
І зникла вся гордість у його.

Він рідную мову — перлвну
У мовах словянського сьвіту —

Міня на чужу москівщину
І кида, як драную свиту.

І п'яную бійку з гильнею
Побачиш тепер ти єдину
Замість борні за ідею —
За віру, за рідну країну.

Але-ж те найважче, мій краю,
Гнітить наболілії груди,
Що де вї погляну — стріваю
Безкарнеє зрадництво всюди.

О рідна країно! я знаю,
Як тяжко було тобі жити,
Як часто від краю й до краю
Свої-ж тебе нищили діти:

І досї болять оті рани,
І досї ярмо ще зосталось!...
Але-ж, о мій краю коханий!
Того не бувало, що сталось:

Зробилась звичайною зрада,
І зрадник усюди гуляв,
І зрадника чесна громада,
Як чесного наче, вітає!...

*

*

*

Відмови ти в мене шукала
На те, с чого серце болїло:
На віщо цю прагнущу душу
У кволеє вложено тіло.

Мене ти пвтала... Безсилий
Не міг я сказати нічого:

Я сам не знаходив одмови,
Сам гинув є питання страшного.

Тепер ти знайшла її. Білше
Не будеш у мене питати.
А я... Я й тепер би нічого
Не міг на питання сказати...

Найбілше горе.

На сьвітї горя зазнати в житті довелось чимало;
Краялось змучене серце, душа із нудьги розривалась.
Білшого-ж горя не знав я, відколи живу, і не знаю,
Як почувати у себе в душі неземні поривання,
Не розумівши, на віщо душа й поривання у мене...
1890.

Вагання.

I.

Серце мєє защеміло у грудях і болем солодким
Знову його обнімає: сьпівать мінї хочетьця й плакать.
Тільки тепер я не знаю, про віщо мінї вже сьпівати,
Плакать не знаю по кому й по чому мінї...

II.

Чує прибитєє серце в собі іще силу живуцу:
Знаю, — воно не умерло іще і вмїрати не хоче;
Знаю, що радощів знову і щастя воно забажає,
Буде шукати і знайде і знов його щастя одуре,
Й знову крївавими слїзьми заплаче поранене серце..

III.

Долею я керувати хотїв і собі своє щастя
Сам збудувати змагався. Усе те химери були:

Всі поривання розбились, і тяжко вразилося серце.
Що-ж чи не краще так буде, коли своїй долі віддаємь?
Хай вона робе зо мною що хоче і що вона знає, —
Щастя тоді чи не білше в житті я своєму знайду?

IV.

Як то? віддамсь я чомусь? силі якійсь невідомій?
Я, той, що розумом зорь, далеких сьвітів досягає,
Хто перводжерело знать над силами сили змагався?
Мушу я силі сліпій скоритись як раб той? Ніколи!
1891.

Благання.

I.

Батьку богам і вмірущим, егидодержавний Крониде!
Можеш ти рухом єдиним громи посилати із неба,
Чистим вогнем своїм можеш ти землю нечисту спалити,
В серце до мене пошли ти вогонь свій небесний, Крониде,
Хай почування нечисті і ниці всі спалить до щенту,
Щоб тільки думи високі, величні самі почування
Серцем моїм володіли, до вчинків високих ведучи!

II.

Гео, праматере людська! сила твоя незліченна!
С тихим благанням до тебе я нахиляюсь покірно:
Дай хоть частину тієї сили, що маєш сама ти, —
Зможу тоді я боротись, встояти зможу у бої!

III.

Горда й поважна богине! Боже ясний срібнолукий!
Розумом діва могутна! Сьпівом могутніший боже!
Змалку служив я обом вам, — щиро благаю пособи:
Розуму дайте ясного і слово сьпівоче крилате,
Щоб моя пісня впевняла, щоб досягала і в серце!

IV.

Люба ласкава богине, з олимпських міні наймиліша!
Мати кохання та вроді! тобою все сталося в світі.
Знов я до тебе вернувся і знов я, схилившись, благаю:
Сявом вроди, коханням дай впитись міні на цім світі,
Дай міні бачить щочасно в житті твоє любе обличча;
Щоб завсїгди я міг вірить, що ти ще жива і ніколи
Нам не покинеш спріяти, вмірущих людей не покинеш!

Смерть.

I.

Я думав сьогодні про смерть
І смерть не здавалась страшна:
Байдуже, чи довго ще ждять,
Чи скоро вже прийде вона.

Байдуже! колись я боявсь
Всього не узяти в життя
І в темряву втопнуть страшну,
Відкіль вже нема воріття.

Було... А сьогодні дарма,
І смерть не лякає мене:
Чим кращий од темряви світ,
Од ночі це сонце ясне?

II.

Смерть!... Яке слово страшне!
Серце вмирає від його!...
Чим же страшніша ця смерть
Нам од життя навісного?

Тим, що не знаєш її —
Що вона й на що на світі?

Так! — А ми знаєм життя —
Що воно й на що нам жити?

III.

Краще життя оце? Краще
Сльози і кров, і кайдани?
Краще образи, дуріння,
Посьміх, щочасні догани?

Краще сьогодні що вчора
Бачить і більше не ждати?
Все це терпіти і навіть
На що усе те не знати?

Краще вже смерть! Бо принаймні
Взнаю таємницю в смерті:
Знаю життя, а не знаю,
Що таке значить — умерти.

Ти кажеш: засьпівай!... Я радий засьпівати,
Та голосу нема!
Давно його змогла у мене вже відняти
Життя мого тюрма.

Ти кажеш: засьпівай!... Колись міні сьпівалось
І дужий був мій сьпів, —
Тепер, хоч сліз в душі багато назбіралось,
Та не знайду я слів.

Сьвятії почуття, що серце ісповняють,
В блідих словах
Не можу вилить я, і сьпіви умірають
У мене на вустах.

Ти кажеш: засьпівай!... Не можу я сьпівати,
Мовчу, бо я не звик,
Щоб сьвятощі душі мав тяжко образати
Несамовитий крик...

ХОМА МАКОГІН.

УБОГИЙ НАЙМИТ.

Пісня перша.

У неділю сьвятую не сокіл смутний
Гей над морем квилить — проквиляє, —
Нї, то наймит убогий Хома Макогін
На підпитку до дому чвалає.

Не до дому, — бо дому у його нема, —
А до панської хати чужої
Він помало хиляє туди і сюди,
Серце нив од думи гіркої:

„У людей єсть у кожного хата своя,
Яж од праці спочину не маю
І притулку ще змалку не маю свого,
А чужії кутки потираю!...

І не шкода коли-б вже його й не було, —
А то-ж мали поля із степами
Мали хату, отари гуляли в степах,
А токи захрясали стогами.

Вольна воля була! Було — батько в свої
Убереться козацкїї шати,
Зброю возьме ясну, скочить враз на коня
Та й поїде у степ погуляти.

І від його тіка' аж у Крим Татарва,
Турок море своє замикає,
Обіцяє Москаль превеликі скарби,
А що Лях, — то від духу вмїрає!

Та на лихо, мій батьку, сусїд ти пускав —
Вонсаля й Боголюбського пана:
Вигнав з хати тебе Боголюбський, ти вмер,
Яж працюю до ночі із рана

На тій панській роботї, і той, хто забрав
Мою спадщину всю дорогую —
Боголюбський — ганя на роботу мене.
І я в його тепер наймитую —

В свого ворога!... Ох!...“ — І Хома заридав

І, не маючи йти уже сили,
Він сїдає під тинном, щоб вилить слїзми
Муки всі, що в душі наболїли.

Довго плакав, а далї так думати став :

„Та чи має-ж той пан таке право,
Щоб і досї у себе держать, як своє,
Те, що в батька загарбав лукаво ?

Не безсудна-ж земля ! Інший час тепер став, —
Порядкують над людьми закони :
Довести своє право я зможу тепер,
Се не те, що в безправні „дні они“.

Я до хати піду, — вона буде моя !
К чорту пана !... Я сам панувати !...“
Тут відразу Хому щось за комір цуп-хап !
„Га ! ти проти панів бунтувати ? !

Гей, де соцький ? десятники ? де ви ? берїть
І вяжіть ви сього розбишаку
Та у волостї в „темну“ до ранку уцхніть
І замкніть його там, як собаку !“ —

І десятники з соцьким набїгли, беруть
І Хому волочуть, а із заду
Пан урядник*) чухрає його нагаєм
Та гука при Сибїр та про зраду.

І замкнули його... У темниці Хома
З горя долї в куточку сїдає
І зітхаючи тяжко, дрімать почина'
І вже трохи немов засипає.

Коли чує — плазує по тїлові щось...
Ось і друге, і третє, й чимало...
І руками ураз обома він чухнув —
Чує мокре й гідким завоняло.

Далї чує — вже скрізь аж кишить ворогів —
Так давно вже в сїй темній темниці
Без поживи, як мертвій, сохли усї
Швидконогі плескати блощиці.

Кусонули ураз, і Хома підстрибнув
І заскимлив і став себе драти,

*) Нижчий поліціант по селах; соцький та десятники — його підпомошники з селян.

Та даремно він чухавсь і долі качавсь,
В стїни бивсь і в залїзній крати.

Усю шкуру даремно на струп він подрав,
Бо знесилившись врештї до краю,
Він, як труп, непритомний до долу упав
І чи він іще дихав — не знаю...

І як сторож у снідання в темну ввійшов,
То побачив Хому неживого;
Кров ворожа, змішавшись з власною скрізь
Щось перисте зробила із його...

Сторож повну водянку води ухопив
І, Хому оджививши, з темниці
Зараз випустив геть, на прощання-ж додав:
„Тож шануйсь і забудь про дурниці!“

Пісня друга.

Увесь тиждень Хома як прибитий ходив
І незнав, на яку і ступити,
Діло плував, і тричі прикащик його
Наміряв ся уже пообити.

Перш боявся Хома навіть думать про те,
За що ззїв духопела такого,
І як згадував кару страшну, виступав
Піт циганський по тілові в його.

Він хрестився, молився, шукав забуття,
Та забуть не було в його сили,
Він спокуси своєї прогнати не міг,
І думки його знову обїли.

І як тільки недїля сьвятая прийшла,
То не міг наш Хома дождити:
Скоро веї по обїді лягли спочивать,
Він поплентавсь до рїдної хати.

Жив Хома у челяднї, за нею-ж геть-геть
Боголюбський осївсь на горбочку,
А за їм уже й хата була Хомина
Серед степу, та в вербах, в садочку.

Скоро ввійшов з челяднї, а тут і палац —
Мури добрі, залїзній крати —

На землі Хоминій Боголюбський його
Збудував, що-б відтіль панувати.

Паньська челядь сиділа в дворі й за двором,
І Хома наш чогось ізлякався --
Хильці-хильці під тинном, а далі унав
І в густім буряні заховався.

Буряном він поліз і до хати добравсь,
Не пішов у ворота, а з заду
Через тин у садок, — та пізнати він не міг
В сій руїні колишнього саду.

Там, де все по весні цвітом рясно цвіло
І од овочу гнулося в лїтку, —
Там сухії пеньки, а живе, що було,
Скрізь черва одягла в свою сітку

Дві високі верби, де у місяшну ніч
Соловейко сьпівав аж до ранку
І примушував парубка дужче горнуть,
Милувать, цілувати коханку —

Їх немає уже -- хтось давно вже зрубав,
А по всій тій леваді й садочку
Видко ратиці скрізь — тут товар спочивав,
Де знаходив собі холодочку.

Але серце ще більш заболіло в Хоми,
Як він глянув на хату: стояла
Вона пустою зовсім і видно було,
Що вже догляду здавна не знала.

Білі стїни давно вже зробились руді,
Вікна взято: завіса єдина
Навскоси якось двері держала іще,
А покрівля — була як драбина.

І Хома увійти в свою хату не міг, —
Головою припав до одвірку
І... як був, заривав!... Довго плакав, а там
Увійшов в ті не двері, а дірку.

Увійшов... Де збиралась колінь за столом
Вся сімя, а на неї сьвятїї
Сяли зверху ікони — нічого нема:
Без шпарун голї стїни рудїї!

Піч розваляно всею, під ногами ямки
І вже щось поросло на долівці,

І сюди навіть — видко — заходили вже
Чи корови якісь там, чи вівці.

І Хома в гору високо руку ізняв
І згукнув: „Присягаюсь я нині
Циновити це все і всю силу віддати
Моїй любій та рідній хатині!

Присягаю ся!“ — голосом скрикнув страшним
І відразу він кинувся з хати,
Але тільки у сїни вступив, довелось
Носом землю йому заорати:

Якийсь цап в холодку мабуть тут спочивав
Та й покинув дарунок цациний,
А Хома як з розгону ногою вступив, —
Підковзнувся і простягся на всі сїни.

Руку дуже забив, і колїно щемить, —
І клене він цацину породу,
Нахваляється знищить до решти цацив
За таку з їм кепську пригоду!

Але часу не гав, з сїней вибіга
І, цілком несподівано баче —
Чоловік біля хати стоїть у дворі —
Так, як панський би сторож неначе.

Пісня третя.

„А чого ти тут ходиш?“ гукнув він Хомі —
„Бач, убрався до хати чужої!
Іди-ж геть, а то пана покличу піду,
То запевне скуштуєш гіркої!“

Гордо голову в гору Хома тут підвів
І говорить: „Я — пан в сїй господї!
Від сьогодні ніхто не уступить сюди,
Тут чужим панувати вже годї!“ —

Повернувся і у хату ізнову пішов,
І хоча я сказати таки мушу,
Що турбота його обнімала, та він
Героїчно зміцняв свою душу.

Він до себе казав: „Ось прийшов коли час
За потоптане право обстати, —

І невже-ж у сей час я назад поступлюсь,
Утечу я із власної хати?

Ні, я давиюю міць Запорозьку...“ — Та тут
Щось від разу в дворі задвигтіло
І у хату вкотилось — побачив Хома —
Товстелезисе щось, як барило,

З заду-ж люде за їм... І Хома упізнав
Боголюбського панську одежу,
Широченную бороду, з-жовта руду,
І ходу його зовсім ведмежу.

На обличчю гладкому у його малі
Два очка аж палали із злости;
Він стисав кулаки і кричав: „Не втечеш!
Сокрушу тобі зуби і кости!“ —

— Як насмілився ти в мою хату ввійти?
Гей, беріть ви сього харцизяку!
Я йому покажу, що ще маю в руках
На таких я путящу ломаку!

— Та ломака моя — моє панське берло!
Всі права і закони усякі
Тільки нею пишу я і більше нічим!...
Ну, беріть його вірні сїпаки!... —

Ізлякався Хома: все, що думав казать,
З голови наче десь полетїло;
Він стояв, як дурний, і трусив ся увесь,
І потерпло у його все тіло.

Але далї потроху остербувать став:

„Я... їй Бо', я нічого!.. я, пане...
На сю хату мою.. право маю... вона...“
— „Ах ти-ж падло таке препогане!...“ —

Розлютований пан закричав на Хому —
— „Ще про право балакати сьміє!
Право — те, що я сам забажаю і що
Історичня ломака ся вдїє!

— Коли вчора се право живе ще було,
То сьогодні його я вбиваю!
Та і право взагалї я знаю — своє,
А у пньших — я права не знаю!“ —

Але-ж маю папери, документи я!...“
— „Що ти брешеш? — не маєш нічого!

Гей, сїпаки мої! одніміть ви усе,
Що в кишенях є, може, у його!“ —

Але бідний Хома у куток аж заліз,
Він трусився, блідий, з переляку
І казав: „Я шаную і щиро — їй Бо'! —
Пане, вас і ту-вашу ломаку!...

Віри їміть, що не знаю я зовсім, чого
Ви на мене розсердились дуже,
Бо... я думав — бач, пустокою хата стоїть...
Вам до неї давно вже байдуже. .

Добре знаю я те, що я темний мужик
І живу тілки з паньскої волї, —
Я хотїв у сїй хатї притулок знайти,
Бунтувати-ж не думав ніколи...“

— „Га! не думав ти, Хаме! Ми знаємо вас!...
Забірайте!... Ви всі розбишаки!...“ —
І відразу за руки й за плечі Хому
Ухопили тут паньскі сїпаки...

Пісня четверта.

Тут ми оповідь мусим одразу порвать,
Щоб іще й Вонсалья ізгадати
Колись пишно і гучно жив пан той Вонсаль,
Все бенкети що-дня та вивати.

Жити з чого було, та і сам він любив
Погуляти на волї до схочу, —
І гуляв, а хтось иньший за його робив
Нецікавою частку робочу.

Иньший був — Хомин батько, старий Макогін:
Коло пана була його хата,
І як скрутно траплялось, Вонсаль упевняв,
Що він любить його, наче брата.

І що треба їм все по сусїдекому жить,
Пособлять обошїльно в пригодї...

Макогін же з тим згоджувався, вірив тому
І був другом він паньскїй господї,

І, повабившись зовсім на гарні слова,
Все був радий зробити, що тілки

Попроха' його пан, і нарешті пішов
З Вонсалем він до щирої спілки.

Та не дурно-ж воно Макогін се зробить
З першу дуже боявсь і вагав ся, —
Бо як тільки пристав, незабаром уздрів,
Що він добре таки уклепався

Не товаришом панові став Макогін,
А „прикащиком“ спершу та й годі,
І аж їздив на шиї у його Вонсаль
І у щасті, і в прикрій пригоді.

Та ще гіршого далі зазнав Макогін:
Пан за наймита став уважати
І нарешті до його в господу убравсь,
А хазяїна витурив з хати.

Та хоч вуса крутить умів добре Вонсаль,
Але сьміливість мав не велику:
Макогін по мужичому пана прогнав
І побив йому плечі і пику.

Але далі і думи його обняли:
„Що як сили набравшись, відразу
Набіжить знов на мене Вонсаль, щоб помстить
За оту паньській пиці образу?“

Чи не краще було-б, як би я побратавсь
З Боголюбським? — в сила у його,
Що-б міні пособлять, та й з отим Вонсалем
Він гризеться ще з давна до того.

З ворогів же у мене Вонсаль не самий, —
Азят бо... О се ще уїда!...
З Боголюбським же зможем обох побороть,
Він, здається, путящий сусїда.“

І до пана пішов і до спілки з ним став,
Але знати вже паньську руку:
Хоч прогнав Вонсаля, то за те устругнув
Макогенові добрую штуку.

В діло з паном ув'яз Макогін, бо любив
Він звичайно до спілки ставати, —
Як дійшло-ж до рахунку — йому довелось
Не прибутки лічити, а втрати.

В день чудовий один Боголюбський йому
Оповідав нечуване диво,

Що щось **Тисячі** винен сусіда йому!...

Макогін аж згукнув: „Неможливо!“

— „Не можливо?“ — образився пан і почав
Веї рахунки йому викладати,
Як почав на відсотки відсотки лічить, —
Макогонуві що вже казати?

Він і чує, що все се брехня, все не так,
А як саме — не дасть він рахуби
І обурився: „Що позичав, те віддам
Папірці-ж ті — укиньте до груби“

— „Ні, ти стілки віддай! або мусиш міні
Заставного папера писати

На усе, що ти маєш: на землю твою
І на двір...“ — „Ну, сього вам не мати!“ —

Огризнувся Макогін і йти з хати хотів.
Але пан: — „Хай їй цур, отій сварці!
Не тікай! По сусідському добре тут ми
Поладнаєм. Гей, дайте по чарці!“

Та подай закусить — ковбасу... знаєш, ту...“
Та слуга і сам добре те віда,
Що гнилу ковбасу мусить він подавати,
Як до пана приходить „сусіда“

І зоставсь Макогін і упився украй, —
Як же впивсь, Боголюбський до його:

— „Підпиши!“ — і дурний Макогін підписав.
Вже не тямлючи зовсім нічого.

Так за шмат він гнилої тії ковбаси
Своє право віддав і, до дому
Не дійшовши, у пана під тинном заснув, —
Вже бодай так не спати нікому!

Через день його з хати пан геть протурив —
Він зимою замерз коло тину:
Син зостався Хома, — і звелів пан узять
В економію в найми дитину.

Сам же пан в таку силу убився тоді,
Що того Вонсалья навісного
Звоював і у нівець його повернув,
Все до решти забравши і в його.

Вонсалеві-ж він хату покинув саму,
Обіцявшись скарать його люто,

Як що з двору ступне — прикувать до воріт,
А чи ноги замкнуті у путо.

І сидів там Вонсаль, тяжко сьвітом нудив,
Дожидаючи часу такого,
Щоб кормигу зламати було можна й назад
Те відняти, що забрано в його.

Довго думку ховав, довго мучився він,
Але далі не стало вже сили,
І у той саме час, як так тяжко Хому
І сїпаки, і пан той кривдили, —

Він відразу схопивсь, — „Виват, воле!“ згукнув
Та й чкурнув скільки духу із хати
І натрапив на пана він саме тоді,
Як Хому починали в'язати.

Пісня пята.

Наче буря ускочив у хату Вонсаль
І згукнув: — „Бий його!“ — й зупинився!
Він Хому тут уздрів і усе зрозумів
І відразу неначе сказився.

„Моя хата!“ — згукнув — „од межі до межі
Мій се ґрунт і на йому три хати —
Я беру їх! Прийшов я, щоб скинуть ярмо
І назад своє добре забрати!“

Боголюбський злякавсь: не боявсь він Хоми
Й Вонсаля не боявся самого,
Але в спілці він бачити їх не бажав,
І жижки затрусилися в його.

— „Одпустіте Хому!“ він одразу гукнув,
І сїпаки Хому одпустили;

Пан до його та й каже на вухо йому:
— „Годі, Хомо, сваритися, милій!“

— Жити в хаті дозволю тобі, а тепер
Мушиш геть Вонсаля протурити...“

І відразу Хома мов на сьвіт народивсь,
Ласки в пана схотів заробити:

Стрепенувся і сам він не знав, як гукнув,
Женучи Вонсаля із сьвітлиці:

„Борони того, Боже! як рідні брати,
Вдвох ми з паном на рідній землиці!

Хата наша, вдвох з паном, і має права
Пан до неї, — я-ж з паньскої волі
Буду жити у їй, чепурити її,
А з тобою не хочу ніколи!“

— „Брешеш!“ — скрикнув Вонсаль, та Хома у ту мить
Як заскимлить та рачки до долу,
Як загавка' — гав-гав! — та ураз Вонсаля
Як ухопить зубами за полу!...

Зблід Вонсаль, одстрибнув, полу вирвать хотів,
Але міцно Хома учепився,
І хоч кидавсь Вонсаль по всій хаті, та він
Не пускав і за їм волочився.

Лихо бачивши, дуже сіпнувся Вонсаль,
Кинув полу Хомі та із хати!..
Як чкурнув — тільки видно кивають раз-в-раз
Вонсалеви у куряві пяти!...

— „Га-га-га!“ — реготавсь Боголюбський — „га-га!“
Ухопившись за пузо руками, —
— Та й кумедія-ж, братці, як він утіка' —
Га-га-га! Бач, киває пятами!...”

І, втираючи сльози, гукнув на Хому:
— „подавай-же!“ — Хома неборака
Підстрибнув і шматок од поли у зубах
Він подав наче справді собака.

Пан узяв і поглядив Хому — „О, ти пес
Не поганий і тим і бажаю
Тобі дати уряд і до хати сїї
Вартовим я тебе наставляю.

— Гей, припніть ви його!“ — Десь відразу узявсь
І ланцюг, — і Хому ухопили,
На ланцюг залигали його, потягли
До воріт у дворі прикрутили.

Опинався Хома та ланцюг так давив,
Що язик аж поліз йому з рота,
А сїпаки штовхали: — „Іди, бо нам ще
З багатьма є такая робота!“

— „Ну, сиди та мовчи!“ — пан сказав і Хомі
Стусонув, добре в боки, ногою

І відтіль — Вонсаля саме так припинать --
Він подався з своєю ордою.

—
Пісня шоста.

У Хоми в очіх сьвіт стуманів і цілком
Дух од паньского стусу забило,
Він до долу упав і довгенько лежав
Непритомний, як мертвее тіло.

А як трохи прочумавсь і глянув на сьвіт,
Облили його сльози гіркії:
Ось як тяжко вони одурили його
Ті найкращі, укохані мрії!

Деж та правда, закон, девятнадцятий вік,
Що гуманність на прапорі пише?
Чорт би хату забрав сю і все, що у їй,
Як за неї Хома ледві дише!

Та іще й не відомо, чи правда тому,
Що свого треба дуже дивиться,
Бо ідея вселюдскости ширша, чи що...
Ат! на сьвітї сама плутаниця!

„Я умру!“ — застогнав на припої Хома
І хотів уже впасти вмірати, —
Коли чує — щось важко сопе поблизу
Озирнувся — то віл був рогатий.

І відразу Хомі щось знайоме здалось:
Колісь мабуть високії роги,
Що тепер їх вже збито, і сїрая масть,
І міцні та дебелії ноги...

Він пізнав! Він пізнав! Був се віл той старий,
Що у батька ходив ще у плузї,
А тепер був у пана... І скрикнув Хома
У великій нестриманій тузі:

„Воле рідний! чи ти се? чи знавш мене?
Рідний син я тому, о земляче,
Хто тобою колісь, — памятавш? — орав
Наше батьківске поле козаче!

А тепер ти на панський роботї! Свого
Ти не маєш хазяїна, воле,

І, безщасний, на вжиток чужому ореш —
Боголюбському — ріднеє поле!

Та і я... О, стоклятий отой!...“ Але враз
Тут Хома Макогін зупинився,
До землі він припав, духа він затримав,
З переляку страшенно трусився,

Бо урядницький наче з'явився картуз
На межі, недалечко од саду, —
І згадались Хомі і блощиці, й канчук,
І слова про Сибір та про зраду.

Що, як чув?... Але далі дивився Хома
І обличчя йому заясніло:
Не картуз, але сояшник був то сухий —
Хоч-би громом його вже розбило!

Налякав він Хому і, безщасний, з страху
Він забув свою гарну промову,
Але потім, одхакавшись, де що згадав
І казати почав тоді знову:

„От, як бачиш, я стражду! Така мінї,
Що за правду стояв я, заплата!...
Але-ж ми земляки, мій коханий, згадай,
Що одна у нас рідная хата!

Старовинні однакові згадки у нас:
Треба край свій нам, воле, кохати
І не дати у двох на поталу та глум
Боголюбському рідної хати.

Розженися-ж, порви сей проклятий ланцюг,
Тоді знову я буду на волі
І укупі з тобою робить почнемо
На широкому нашому полі.

Розженись! Розірви!...“ — Роспалившись Хома
Аж підскочив з землі і руками
Замахав на всі боки. Віл наче злякавсь
І... на його наміривсь рогами!...

Зрозуміть Хоминої промови не міг,
А здалося йому, що пеначе
Хоче вдарить Хома, — він на його сунувсь
І наставив знаряддя воляче.

З переляку Хома знов до долу упав, —
А віл бачивши те, зупинився,

Довго мовчки стояв над Хомою, а там
Догадався, що він помилився, —

А чи може Хома йому здався не страшний, —
Тільки він просто чмихнув на його
Та й пішов собі геть знову пастися в степ,
А Хоми не зробив він нічого...

Шієня сема й остання.

Тоді був уже вечір і бідний Хома,
Перемучений веїм що спіткалось
За цей проклятий день, — впав до долу й заснув,
Та погано ту ніч йому спалось.

Сон приснився йому. Наче бачить: Кацап,
Панський наймит, рудий, бородатий,
В свою „соху“ застріг він вола бовкуном
Та й почав їм неначе орати.

Віл, що плуга тягати умів, а „сохи“
Не зазнав ще ніколи із роду,
У їй борсавсь, пручавсь, а Кацап проклинав
„Рострекляту волячу породу.“

І почав його бить: спершу бив батогом,
Потім пужалном бив, не жалівши,
Бив по спині, по ребрах, по морді вола,
У налигача руку вжрутивши.

Спершу віл утекти поривався з „сохи“,
Далі бачить, — нема йому змоги:
Він притих і скорився, похнюпившись став,
Похиливши позбивані роги,

И дві великі сльози в товариши з очей
Покотились і долі упали...
І Хома упізнав: се той віл був, що й в день,
Що батьки Хомині їм орали.

А Кацап утомившись, плюнув і лїг
Та й захріп; віл-же, тягнучи „соху“,
На неоране вийшов і пастись почав
І дотягсь до Хоми він потроху.

І промовив до його Хома: „Міні жаль,
Що терпиш ти таке катовання...“

Гірко віл усміхнувшись, балакать почав,
І не стямивсь Хома з дивування:

— „Жаль? Еге, ти сьогодні у день ще казав,
Що з тобою немов земляки ми, —
Може й правда... Хоча ти — людина, мене-ж
Запрягають руками людськими

— І як правду сказати, то від коли живу,
Од людей я добра ще не бачу...
Ну, та буду мовчати, бо не краще й тобі:
Долю маєш тепер ти собачу.

— Ми обидва у путях. Мене закликав
Ти, щоб я тебе вирвав з неволі,
І тоді тільки наче-б то зможу зазнати
На с'їм сьвітї я кращої долї. —

— Може й так... Але думка у мене така,
Що, зробившись паном в сій хатї,
Ти-б запряг мене в плуг та й ізнову почав
Так, як батько твій, мною орати.

— Ти казав, що в обох у нас згадкі одні...
Ти дурний, чи сьміявся ти, може?
В тебе в згадках розкоші минулі, а я —
Що згадаю я? Боже мій, Боже!

— Батько твій, що його ти так славив міні,
Може й гарна був дуже людина,
Але в його я був не істота жива,
А був тільки до праці машина.

— Як на каторзі, на полі в його робив,
А чим жив, то шкода і казати!...
Я і холоду, й голоду в його зазнав
І за працю — домакою плати.

— Правда, тяжко мене сей катує Кацап,
Але-ж можеш ти сам зрозуміти,
Що не добрії згадки у мене й про тих,
Хто до його ще вмів мене бити.

— Ти до спільної праці мене закликав, —
Бачу тут я велику облуду:
Ти людина, я віл — запряжеш ти мене...
На що-ж пана міняти я буду?

— Все одно уже пан — не втечеш од біди!
І не маю я зовсім бажання

Всі до решти собі тупі роги побить,
Щоб здобути тобі панування!...“

Тут Хома припинив: „Але-ж, воле, скажи,
Що на світі така за одміна?
Ти балакаєш добре, — я-ж думав, що віл
Нерозумна, німа товарина!

Чом-же досі ховав ся ти с хистом своїм?“
— „Коли хочеш, скажу я, небоже,“ —
Віл одмовив, — „ти-ж слухай уважно, бо тут
Єсть єдиний ратунок твій може:

— Я не віл, а така-ж людина, як ти,
Але зле-чарівнича Темнота
Перекинула здавна мене вже волом
І заткнула міні мого рота.

— Я роблю за вола та надходить той час,
Що міні тую шкуру волячу
Треба скинуть і хто в сїм пособить міні,
Я тому за те щиро віддячу.“

— „Розумію!“ — Хома загукав, та не встиг
Він сказати воліві і слова,
Як почув те Кацап та до їх з батогом,
Кричучи: „У вас зрада тут, змова!“

І відразу прокинув ся з крику Хома —
Ні вола, ні Кацапа немає,
Тільки стиха на шиї ланцюг дзеленчить
Та навкруг усе ніч покриває...

Е п і л о г.

Годі! білше нічого не можу сказать,
Бо нічого я білше не знаю:
На сьому зупинило ся діло й незнать,
Коли дійде та справа до краю,

Бо те буде колись ще, тепер же нема, —
Я тоді й розкажу, як що буде,
А тепер два-три слова скажу та й кінець
Підпишу під сим добрії люде.

Мені жалко Хому... А як правду казать, —
Чи хто винен, що він на приноні?

Пособачивсь — собак-же в'язать на ланцюг
Здавна звелено навіть в законї

І порвати ланцюг той не можна Хомі,
Але що перервати не сила,
Перетерти його нам можливо, коли
Не лякати ся довгого дїла.

Ну, а від... Як що буде Хома не дурний,
То з волом бути може в їх дїло, —
Поки-ж буде, — кінчаю базікання я,
Щоб, буває, людям не остило.

На добра ніч!

Добра ніч натомленим усім!
Тихим сном спочинуть хай таким,
Що-б забути втому і турботу!
Хто свій піт що-дня на праці лив,
Хто ясних не мав за нею днів —
Хай в віснї забуде про роботу!

Хто важке на плечах горе нїс,
Хто стомивсь з щоденних мук та слїз, —
Щастя хай тому яене приснить ця!
Зійде хай спокій з небес на веїх,
Щоб в віснї набратись сил нових
І в борнї із лихом не хилить ця!

С і м' я.

Кажуть: ти маєш дітей багатенько,
Бідная ненько, —
Чим веселять тебе рідні діти —
Нам розкажи ти!
— Правда, у мене дітей тих чимало
Повиростало,

Тільки-ж ті діти не знали про згоду
Мабуть із роду :
Перший — він юдиним шляхом ступає,
Всяк його знає —
Добре ганьби я зазнала від його,
Сина гидкого!
Другий — тікає робити с чужими
І, в купі з їми,
Хоче мене, — бо забув, що я мати, —
В пута скувати.
Третій говорить: не варто робити,
Краще спочити!
Та й затина хропака недоріка, —
Пухла аж пика!
Любить всю людськість *четвертий* так дуже,
Рідне-ж — байдуже!
Цей промовляє промови гримучі,
Зводить до бучі.
Скоро ті діти до купи зійшли ся,
Вже й завели ся:
Сварка, незгода! Користи-ж із того
Мабш — нічого.
Єсть іще, правда, у мене єдина
Щира дитина, —
Він положив би на матір похилу
Всю свою силу, —
Тільки-ж із'язано в його на муки
Ноги і руки...
Ось діточки мої! Єсть чим хвалитись —
Слїзми умитись!...

1891.

По весні росцвітаютьця квіти
І до осени пишно цвітуть,
А зимою вмирають і знову
Росцвітають і знову живуть.

І не скаже ніхто, що за снігом
Їх не мати ме більше земля,

Що весна не народить їх знову,
Закрасивши гаї та поля.

Так і в серці у мене надії
То вмирають, то знову живуть
І то зиму, то весну веселу
Міні в грудях натомлених чуть.

І не можу сказати, щоб горе,
Що сьогодні зустріло мене,
Панувало у серці до віку,
Що ніколи зима не мине.

1892.

Промінням усе золотило,
Сьміяло ся радісно сонце
І в темную нашу хатину
Гляділо в низькеє віконце.
Гляділо... І радість, і втіху
Несло воно наче с собою,
А ми не зважали на його,
Зібравши ся всі над труною.
Сьміяло ся сонце... Про щастя
Життя і надію казало
І сяйвом воно в домовині
Того, хто не жив, обливало.
І в його були ті надії,
І він вірив сяйву ясному,
І смерть узяла його й білше
Його не віддасть вже нікому...
І в нас у душі не надія, —
З образи там зло піднімалось!
Як сьміє й тепер оце сонце,
Сьміятись, як перше сьміялось!...

П р и й д е !

О, прийде запевне той день,
Що ми відпочинем од мук
І скинем заліза важкі
З із'язаних стомлених рук!
О, прийде запевне той день,
Що гніт, і неволя, і кров —
Все зникне навіки й тоді
Подужа сьвятая любов.
Безсилий не знати-ме білш
Од дужого в час той наруг:
Народові руку подасть
Народ, його брат, його друг.
О, прийде він, прийде той день,
І хвальний та радісний сьнів,
Поллєть ся по сьвітові скрізь
Із вуст у людей, у братів:
Про волю і щастя, й любов
Казати-муть дивні піснї,
Віщуючи людськості їх,
На довгі, довішні дні!...

Н а д і ї.

Ласкавіше глянуло сонце
Південним повіяло вітром
І виразно так у холоднім повітрі
Запахло весною, весною, весною!
Заплющую очі,
Не бачу ні білого снігу,
Ні голих дерев,
А чую, неначе тихесенько-тихо
Шепоче в горі надо мною зеленєв листя,
А я на шовковій травиці
Лежу, й надо мною
Веселі схиляютьця квіти,

І пахнуть, і в вічі міні зазирають
І кажуть міні: не жури ся!
Стомила поранене серце зима ця гнітюча,
Намучила хворії груди, —
Але те все зникне: на тебе весна вже дихнула!
Впивай ся, втягай собі в хворії груди
Солодкі пахощі наші
І будеш здоровий та дужий,
І знову веселе життя засьміється тобі.[«]
Я знаю це добре
І я розкриваю уста свої, хочу дихнути,
І гостре холодне повітря
Пронизує хворії груди міні.
Росплющую з болю я очі, —
А сніг навкруги ще й не думав рушати
І голі дерева як мертві стоять...
Ой ні! не діждуся я пахущих квіток!

Н і ч.

Ясно світили ся зорі
В горі на блакитному небі;
Без краю високим склепінням стояло
Чудовне, таємне, величезне небо;
Здавало ся, храм усесвітній знімав ся,
Рукою Господнею зведений в гору.
Сьвятими вогнями,
Що перед Божим престолом сияють,
Здавалися зорі ясні.
А скелі високі,
Укриті мохом старезним,
І тихі садки, що білили скрізь цвiтом біленьким,
І парою-димом повиті долини,
І річка блискуча
Молились в безкрайому божому храмі.
І тихе їх шепотіння —
Од скель, од садків, од долини і од річки —

Зливалось до купи
В єдину молитву
І невимовно — безкрая хвала
Була в кожному слові у тій цілосвітній молитві
Тому, хто панує в цім храмі,
Тому, хто єсть Бог і Господь!

Перед сонцем.

Нічого не видно навкруг: туман повиває усе;
Долини і гори, й річки хвилястим зробили ся морем;
Не видно ніяких шляхів, — нема тобі виходу зовсім.
Але не кажи, що воно так бути і далі повинно:
Ось-ось уже сонце блисне, і зникне туман той з'усюди,
І знову воскресне земля в своїй яснобарвій красі.
О, серце! чого-ж ти тремтиш? усе-ж це дочасне в тілкі:
Ми вийдемо скоро на шлях, як зникне гнітючий туман.

Тяжкої праці зазнаєм
І терпимо великі муки,
І ледві здужають робить
У нас натовлені руки,

А все ще темрява у нас,
І рідний край несе зневагу,
Народ спрацьований забув
Про людську втіху і розвагу.

За хліба той шматок б'ючись,
Під батогом зігнувши сшину,
Забув і хто такий він є,
Забув і рідною країну.

А той, хто мусить на чолі
В борні за рідний край стояти,
Хто мусить сьвітло увести
До темної низької хати, —

Пішов у зрадники давно
Або, згубивши ідеали,
В темноті гіршій, ніж мужик,
Блука вїкчемний, занепалий.

Але-ж хоч тяжко бачить се,
Хоч серце в грудях кривавить ця, —
Ми не покинем працювать,
За рідний край не кинем бить ця.

Ми знаєм певне: що здола
Високий людський дух придбати,
Того несила вже віднять,
Несила знищити, зламати.

Придбання кожнеє його
Єсть непохитнеє на віки,
Тими придбаннями ростуть
Народи із малих великі.

Зросте і наш! Що здобули,
Того відняти в нас незмога, —
До його иньше додамо —
І буде наша перемога,

Зросте і наш! І хоч не ми
Побачим зріст його і славу,
Та працю ми свою на те
Положим щиру і криваву.

* * *

Блискучі зорі, небесні сьвітила,
І очі ясні;
Троянда пахуща, кохана мила,
Квітки і пісні!...

Природо... кохання... душі раювання —
О, знаю я й вас;
Але в мене иньші в душі почування
Живуть у цей час.

О зорі, трояндо і мила єдина!
Все серце в крові:
В неволі ще досі вся наша країна, —
Невільниці й ви!

В неволі країна, і все умирає,
Ввесь край мій — труна,
І зорі згасають, троянда всихає,
І мила смутна.

Природо... кохання... душі раювання...
Квітки і пісні!...
Я-ж бачу кайдани, я-ж чую — стогнання
Рвуть душу міні!...

1892.

ПЕРЕСЬПІВІ.

Селянинові думки.

(О. В. Кольцов.)

Сяду я за стіл
Та подумаю,
Як у світі жить
Одинокому ?

Ні дружиньки
Нема вірної,
Ні товариша,
Друга щирого ;

Ні свого кутка,
А ні притулку,
Ні хазяйствечка,
А ні воликів.

Батько дав міні
С тим убожеством
Тільки хист один —
Силу дужую,

Та і ту украй
Горе лютеє
По чужих людях
Всю розвіяло.

Сяду я за стіл
Та подумаю,
Як у світі жить
Одинокому ?

Mag da draussen Schnee sich thürmen.

(Гайне).

Хай на дворі сніг спадає,
Хуртовина завиває
І лютує край вікна!
Серця бурі не лякають:
Там живуть і розцвітають
Образ милої й весна.

Лісовий цар.

(Гете).

Хто їде в негоду тим лісом густим?
То батько, спізнившись, і хлопець із їм, —
Малого, обнявши, в руках він держить,
Його пригортає, його він пестить.

„Чом личко сховав ти, мій синку малий?“
— Ой, тату! чи бачиш? — он цар лісовий:
У довгій киреї, в короні — дивись! —
„То, синку, тумани навкруг простяглись.“

— „Мій хлопчику любий! до мене сюди
На луки зелені ти гратись іди;
В моєї матусї є пишні квітки,
Гаптовані злотом тобі сорочки.“ —

— Ой, тату, він кличе на луки рясні,
І квіти, і злото дає він мінї. —
„Нема там нічого, мій синочку, цить!
То вітер між листям сухим шелестить.“

— „До мене, мій хлопче! в дібровах густих
Побачиш вродливих дочок ти моїх —
Вести муть таночок і будуть сьпівать,
Сьпівуючи будуть тебе колихать.“ —

— Ой, тату, мій тату! туди подивись:
В танку королівни за руки взялись. —
„О, ні! усе тихо у темряві там:
То верби старії схилились гіллям.“

— „Мене, хлопче, вабить урода твоя:
Хоч хочеш-не хочеш, — візьму тебе я!“ —
— Ой, тату! вже близько, він нас дожене!
Він давить, він душить, він тягне мене! —

Наляканий батько не їде — летить,
А хлопець нудьгує, а хлопець кричить.
Добіг він до дому і дивить ця він:
В руках уже мертвий лежить його син.

1885.

Д е с п о.

(А. Майков.)

Сулї впала, К'яфа впала,
В'єть ця скрізь турецький стяг,
Тільки Деспо в чорній башті
Не в турецьких ще руках.

І гукають Турки: „Деспо!
Зброю ти свою клади
І схиливши ся, рабою
Ти виходь до нас сюди!“

— Не була й не буде Деспо
Вам рабою — ворогам! —
Гніт вхопила і гукнула:
— Діти! час умерти нам! —

Пада гніт у льох, де порох...
Льох ревнув, торохнув грім,

І над Турками, й над Деспо
Звивсь у гору чорний дим.

1886.

Як землю ділено.

(Шіллер.)

„Беріте сьвіт!“ — людям Зевес великий
Гукнув з небес: „тепер він ваш, — беріть!
Даю його вам в спадщину на віки,
І ви його як брата поділіть!“

Хто руки мав, — біжить усяке брати,
Сипнув народ по всіх землі кутках;
Мужик узяв лани, почав орати;
Метнувся панок стріляти по лісах.

Загарбав піп старі смашнії вина,
Вхопивсь купець свій крам мерщій тягти;
„Десята тут міні з усіх частина!“
Король гука й замкнув шляхи, мости.

І ось, як все на сьвітї поділили,
Прийшов поет з далеких десь країв;
Поглянув він; — все люде захопили
Все мав скрізь уже своїх панів.

„Невже-ж оце я сам зоставсь забутий,
Я, той, хто твій вірніший, боже, син?!...“
Згукнув поет з жалю й з лихої скрути
І впав перед престолом божим він.

— Як згаяв час, у мріях ти, — зо мною
Не сперечайсь! — йому прорік Зевес:
— Де-ж був, як сьвіт тут ділено? — „С тобою“ —
Поет сказав — „я був серед небес.

„Мене всього привабив, боже милий,
Твій вид сьвятий і той небесний сьпів...
Прости мене: з небесного сп'янілий,
За їм земне своє я загубив!

— Ну, — бог сказав, — я все віддав на сьвітї, —
Вже не мої базар, поля, гаї,
Як схочеш же зо мною вкупі жити,
То йди сюди, у небеса мої! —

Гірка доля.

(О. Кольцов.)

Ой зникнули скоро
Літа молодії,
Мов хвилї, забігли
І щастя, й надїї.

Часи золотїї
Кудись залетїли
І сила змарїла
У дужому тїлї.

Від думки, від скрути
І кров застигає —
Вже зрадило й теє,
Що кохав без краю.

Як билину вітер —
Козака хитає,
Зіма вид морозить,
Сонце припаляє.

Йшли літа, минули, —
Я вкрай підтоптав ся,
Жупан мій козацький
Давно вже подрав ся.

Без щастя й кохання
По світу блукаю:
Втечу я від горя, —
Біду зостріваю.

Так дуб ріс зелений
На скелі високій,
Тепер лежить долі,
Гниє самотній...

1886.

Наслідування античних форм.

(Г е т е)

I. Анакреонова домовина.

Тут, де цвітуть сі твоєнди, де виноградина в'єть ця,
Горлиці тихо воркують, бавлють ця коники жваві, —
Тут се чия домовина, ця, що боги всі життям
Пишно і гарно квітчають? Анакреовів спочинок.
Осінню, літом, весною може поет упиватись,
А від зими захищає згірря високе його.

II. Брати.

Сон і дрімоту, братів, богам на послугу узятих,
Людям на радість зійти на землю прохав Прометей.
Тільки-ж що лехко богам, то важко те зносити людям:
Їх бо дрімота за сон, а сон їх нам став ся за смерть.

III. Міра.

В кожній, Ероте, руці держиш ти пісковий годинник.
Як то? Пустотливий боже, вдвоє ти знищуєш час?
„Тихо течуть з одного години коханцям в розлуці,
Швидко із другого час коханцям, що в купі, біжить.“

IV. Пересторога.

Ні, ще Амур не прокинувся! Він спить іще, хлопець
[коханий:
Йди і роби своє діло, яке тобі день твій велить!

Дбалая мати так саме свій час уживає розумно,
Як задріма її хлопець, бо скоро прокинець ця він.

V. Самотність.

Ви, що в лісах живете й по скелях, прихильній німфи,
Кожному ви даєте, чого він в душі забажа.
Дайте-ж розвагу сумним, зневіреним дайте пораду,
Щастя зустріти своє ви дайте усім, хто коха!
Те-бо дали вам боги, немає чого поміж людьми:
Кожному, хто на вас здавсь, розвагою й радістю будь.
1887.

Мандруй!

(Гайне.)

К
оли тебе дівчина зрадить, —
Закохуй ся швидче уп'ять,
А краще: бери собі збіжжя
І в сьвіта іди мандрувать.

Натрапиш на озеро синє,
Що в вербах сховалось гнучких, —
Своє невеличкеє горе
Та виплакать зможеш край їх.

Деручись на скелі високі,
Заохкаєш ти, як старий,
А злізши на гору почувеш
Ти клекіт орлячий дзвінкий.

І сам ти орлом тоді станеш,
Почувеш ти сили приплив,
Почувеш, що вільний зробив ся
І долі — так мало згубив.

Гейнрих.

(Гайне.)

Ніч холодна, дощ. В Каносі
У дворі стоїть край брами
У покутницькій одежі
Імператор Гейнрих босий.

А в горі з вікна чатують
Хтось то двоє... Глянув місяць
І в вікні осяяв папу
І укупі з їм Матільду.

Гейнрих зблідлими губами
„Pater noster“ промовляє,
А в глибокім серці стиха
Проклинає він і каже:

„Там, далеко в ріднім краю,
Гір твердих стоїть багато
І лежить, у їх сховавшись,
Там залізо на сокиру.

„Там, далеко в ріднім краю,
Ліс дубовий знявсь у гору,
І у лісі виростає
Топорище на сокиру.

„Краю мій! на сьвіт породниш
Ти того, що зарубає
Мук моїх гадюку люту
Він сокирою тією!...“

1887.

Vergiftet sind meine Lieder...

(Гайне.)

Пісні отрутні мої, кажеш?
Чи будуть же иньші пісні,

Коли у життя молодее
Влила ти отруту міні?

Пісні отрутні мої, кажеш?
Чи иньші-ж сьпівати му я,
Коли в мене в серці гадюки, —
Ще й ти там, кохана моя?

1888.

Ein Jüngling liebt ein Mädchen...

(Гайне.)

Кохав один хлопець дівчину, —
Їй иньший до серця припав,
А иньший теж иньшую любить,
За себе її він узяв.

Дівчина пішла с пересердя
За першого, хто їй зустрівсь...
Доводить ця хлопцеві скрутню,
На вік він тепер зажурились.

Стара се історія дуже,
Але-ж і довішно нова:
Кому вона трапить ся тілки,
То серце тому розбива.

Aus meinen Thränen spriessen...

(Гайне.)

С сліз моїх зростуть без ліку
Рясно квіти запашні
І обернуть ця зітхання
В соловейкові пісні.

Покохай мене — й для тебе
Квіти будуть росцвітатъ
І тобі ті соловейки
Будуть край вікна сьпівать.

Великий день.

(А. П. Мельницький. — С чеської.)

Великий прийде день колись,
Великий день сьвятої волі,
До раю-щастя чоловік
Узятий буде із недолі.
Той день не буде днем таким,
Що сонце бігом одміряє, —
Ні, буде він довішнім днем,
Що божество над їм вітає.
З народом зійдеть ця народ,
З'єдна братерство цілий сьвіт
Що зроду зародком було —
Те процвіте, як пишний квіт!

1888.

Н І Ч.

(А. Плещеев.)

Сном повиваючи землю,
Линула ніч небесами,
С темно-блакитної ризи
Сиплючи рясно зірками.

Дужі дуби предковічні,
Вербн сумні і похилі,
Вічно-зеленії сосни
Ночі на зустріч шуміли;

Радісно хвилі дзюрчали,
Ніч в їх з зірками відбилась;
Пахла трава запашиїше,
Поле з житами хилилось;

В темнім садку соловейко,
Коники в полі — що сили,
Славлючи ніч яснозору,
Радісним сьпівом дзвенїли.

І усьміхалась, як мати,
Линувши ніч небесами, —
С темно-блакитної ризи
Сипала рясно зірками.

1889.

Перший коваль.

(Пересьпів з московської.)

Був той час — земля велика
Молодая ще була,
Розлягалась цілинами,
Буйно й пишно скрізь цвїла;
Дикий зьвір гуляв у лісі,
У повітрі вив ся птах;
Люди, власних хат не мавши,
Кочували по степах.
Серед дикого народу
На просторі тих степів,
Там могутний Тубалкаїн,
Працьовник великий жив.
Був коваль той Тубалкаїн,
Сам один кувати вмів;
У распечене залїзо
Гучно молотом він бив;
Горн палав, заїзо грїлось,
Молот стукав і кував,
Дощ з вогню навкруг од себе

Тубалкаїн розсилав;
І штаба залізна гнулась,
Розбивалась на шматки,
І з'явив ся меч блискучий
С під могутньої руки.
І зрадів коваль великий,
Що скував меча того:
„Дам народові своєму
На ужиток я його.
Хто його з'уміє вжити,
Сьвіт увесь той осягне, —
І мої далекі внуки
Уславляти муть мене...“

Одмінила ся відразу
Досї радісна земля:
Незліченнії народи
Йшли усї до коваля,
Зброї всі прохали в його, —
Всім він дав мечі ясні,
І про його склали люде,
Уславляючи, пісні:
„Слава вічна ковалеві!
Силу нашим дав рукам:
Все подужати ми зможем
І ніщо не страшно нам!“
Та не довго Тубалкаїн
Ту ю радість зазнавав:
Скоро вздрів, яке він лихо
Всім людям у руки дав.
Силу маючи страшную,
Дикий люд затуманїв:
Люде різались, рубались,
Гризлись гірше од звірів.
Зникла скрізь тоді зі сьвіту
Згода братня і любов.
І на землю неповинну
Скрізь лилась людська кров.
Все те бачив Тубалкаїн,
Сам себе він проклинав:

„На що смерть страшну у руки
Сам людям я диким дав?“
Кинув він свою роботу,
Кинув молота свого,
І журба та сум великі
Обняли тоді його.
Сів замислений і довго
Він не роблючи сидів,
І відразу все обличча
Сьвіт-якийсь йому облив.
Скочив він і горн холодний
Роспалив тоді уп'ять
І, роспикши там залізо,
Заходив ся знов кувать.
І, радіючи, покрикнув:
„Дам тепер я иньше їм
І скую знаряддя иньше
Я людям на щастя всім;
Знов воно на землю верне
І любов, і братній дух...“
І, працюючи невтомно,
Він скував найперший плуг.

І, забувши ворожнечу,
Всі до його йшли уп'ять
І, плуги узявши в його,
Почали степи орать.
І оброблене поле
Пишний їм врожай дало,
І уп'ять в людському серці
Все, що добре, ожило.
І, працюючи, щасливий
Люд тоді на сьвітї став
І нові пісні веселі
Ковалеві засьпівав:
Славив плуг важкий та працю
І сьпівав: „Не лиймо кров!
І між нами хай панує
Згода братня та любов!“

Сонце та місяць.

(Я. Полонський.)

Вночі на ліжко на дитину
Промінням місяць засіяв.
„Чого се так сияє місяць?“
У мене хлопчик поспитав.

— За довгий день втомилось сонце, —
І Бог сказав: „підн, засни,
Спочинь саме, і сьвіт спокоєм
І сном солодким обгорни!“

— І сонце місяця благає:
„Мій брате, місяцю ясний!
Ти засьвіти лихтар і за ніч
Скрізь обійди ти край земний.

— „Усе доглявь, що за ніч буде, —
Хто молить ця, хто сльози ллє,
Хто тихо снить і хто там другим
Спокійно спати не дав!“

— І сонце спить, а місяць ходе
І навкруги за веім глядить,
А вранці-рано знов до сонця
У двері він заторохтить.

— „Встань, братїку! вже треті півні
Були і в церкві чути дзвін;
Граки моторні пролинули, —
Вставай, жени туман з долин!“

— І сонце встает і спитає:
„Живий — здоровий, брате мій?
Що там робилось і чого ти
Зробивсь тепер такий блідий?“

— І повідає місяць сонцю,
Що на землі вночі уздрів:

І як що ніч була спокійна,
І зла ніхто там не зробив,

— То сонце весело засяє
І буде радість на землі
І підуть весело гулятиєсь
Великі діти і малі;

— А як що ні, — смутне обличча
В тумані сонце захова,
Ударить з вітром дощ холодний,
Поникнуть квіти і трава;

— І буде холодно і сумно,
Неначе пізно в осени
Не вийдуть діти у садочок,
Не будуть грати ся вони. —

І довго думав хлопець, мовчки
На небо довго він глядів,
Як місяць ясно і поважно
На землю дивлячи ся плив.

І проказать йому молитву
Мене він потім попрохав
І, рученята склавши, тихо
Її за мною промовляв.

1890.

Про пшеницю.

(Боровиковський.)

Промовляють діти: „Тату!
А чия се тут пшениця
Скрізь широкими ланами
Розлягла ся — колосить ця?“

— Це усе моє та ваше.
Трохи батьківщини взяв я,

Трохи — посагу від мами,
Трохи — сам уже придбав я.

— Але люблячи як брата
Мужика — йому вживати
Всі поля оці дозволив,
Хоч, звичайно, не без плати. —

„А який же тато добрий!
Мужики є тії пшениці
Будуть їсти, дуже раді,
І франзолі, й паляниці.“

— Ні, мужик франзоль не любить:
Суперечучись є панами,
Любить все він годуватись
Житняками-гливтяками.

— Та ще висівок і в тії
Любить на щось намішати, —
Через звичаї мужичі
Й смак мужичий мусів стати. —

„Він не їсть франзоль? Так на що-ж
Любить він вживать пшеничку?“
— Глитаям її він любить
Продавати за дурничку;

— Гроші-ж любить за податки
До скарбниці він возити, —
От такий той смак мужичий
І мужичий звичай, діти! —

1892.

К І Н Е Ц Ь.

З М І С Т.

	Сторона
1. Бажання	23
2. Беатриче Ченчи	141
3. Біла бранка	52
4. Благання	168
5. „Блискучі зорі, небесні сьвітила“	193
6. Буває	11
7. Бурлака	10
8. Вагання	167
9. Велика вечеря	76
10. Весілля	19
11. і 12. Весна	9, 162
13. Весняні сонети I—XIV.	119
14. Вечір	23
15. „Відмови ти в мене шукала“	166
16. „Вітер виє, плеще хвили“	84
17. „Вітер пісню, повну смутку“	30
18. В ночі на могилі	31
19. Воша сьпіва!	82
20. Ворогам	57
21. Галіма	158
22. Горе вам!	63
23. Гроза	130
24. Давня казка	79
25. Де воно?	18
26. Доки?	6
27. Домовина	5
28. До народу	34
29. До праці!	7
30. Дочка	87

	Сторона
31. Дружам	135
32. Дуб	25
33. Дух і тіло	129
34. Душа горить	75
35. Заклик	114
36. Закоханий	82
37. Зіма	131
38. З минулого	133
39. Зорі	95
40. Зрада	15
41. Зрадник	39
42. Іван Попович	71
43. „І згадалися мінї на чужинї“	80
44. „І молила ся я“	6
45. Кара	74
46. „Колись було, виходила“	26
47. Коханни	112
48. Купанни	66
49. Лаврін Костер	136
50. Мати	38
51. „Ми з нею вчора посварились“	80
52. Минуле	8
53. Могила	13
54. Мов щастя	78
55. Молоді сльози	56
56. Над Двїпром	65
57. Надїї	190
58. На добра ніч	187
59. Найбільше горе	167
60. На полі	14
61. На чужинї	30
62. Наша доля	9
63. Небо	50
64. Не гордуй ти	27
65. „Не на те ми боротись ставали“	132
66. Неначе	5
67. Не сумуйте!	161
68. „Не те мене мучить“	131
69. „Нї, не плач ти!“	32

70. Ніч	191
71. Ніч на озері	21
72. Н. Н. I—VIII.	60
73. Нудьга	55
74. Останній борець	49
75. Останні квітки	77
76. Останній промінь	57
77. Отаман Музика	68
78. Перед сонцем	192
79. Південь на степу	50
80. Під гнітом	26
81. „Під небом соняшним“	46
82. „Пий кубок життя“	83
83. По весні	28
84. „По весні розцвітають ці квіти“	188
85. Подивись!	51
86. Прийде!	190
87. „Прийдуть часи, як і наші“	77
88. Про кохання пісні	118
89. „Промінням усе золотило“	189
90. Професор Пшик	84
91. Ранок	12
92. Розмова	126
93. Серед стенів	64
94. Сім'я	187
95. Смерть	169
96. Смерть отаманова	105
97. Смутні картини	17
98. Сон	64
99. Сон I.—V.	115
100. Сонце	95
101. С пісень про рідний край I—2.	163
102. С чужини	65
103. Тепер!	39
104. „Тільки одна не пишалась“	51
105. „Тільки раз всього й зустрів“	24
106. „Ти кажеш: засьпівай“	170
107. Троянда	163
108. „Тяжкої праці зазнаєм“	192

	Сторона
109. Удові	13
110. Україна	20
111. У лісі	37
112. У темряві	22
113. Хвора	47
114. Хлібороб	33
115. Хлопці	19
116. Хома Макогін	171
117. Христи	97
118. Шматок хліба	12
119. „Як Богові вірю тобі“	28
120. Я мучив ся довго	81
121. Ярина	108
122. Я чую, неначе	75

П Е Р Е С Ъ П І В Н І.

1. Великий день (Мельницький)	203
2. Гейррих (Гайне)	191
3. Гірка доля (Кольцов)	198
4. Деспо (Майков)	196
5. „Кохав один хлопець“ (Гайне)	202
6. Лісовий цар (Іете)	195
7. Mag da draussen (Гайне)	195
8. Мандруй! (Гайце)	200
9. Наслідування античних форм (Іете)	199
10. Ніч (Плещеев)	203
11. Перший коваль (З московської)	204
12. „Пісні отруті мої“ (Гайне)	201
13. Про пшеницю (Боровиковський)	208
14. Селянинові думки (Кольцов)	194
15. Сонце та місяць (Полонський)	207
16. „С сліз моїх“ (Гайне)	202
17. Як землю ділено (Шіллер)	197

Помилки друкарські важливіщі:

	рядок:	надруковано .	треба:
Стр. 11,	знизу 1:	І знов тебе	Ізнов тебе.
" 27,	" 6:	Нї, хто щиро уміє	Нї, хто щиро уміє любити
" 64,	згори 16:	вітаючи свободу	вітаючи свободу,
" 80,	" 2:	Тїї давні	Ті і давні
" "	" 8:	ростання	розстання
" "	" 18:	ростання	розстання
" 96,	" 15:	Тільки вже глотку	Тільки вже горло
" 97,	" 5:	Не стихли муки:	Не стихли ті муки:
" 144,	" 15:	в своїй хатї, а вона	в своїй хатї вона
" 171,	" 10:	Він помало	Він помалу
" 181,	знизу 14:	поглядив Хому	погладив Хому

Др. Кость Левицький. Німецько-руський словар правничий	3-50	з
Юл. Стінде. Родина Бухгольців, повість	1-00	"
А. К. Толстой. Князь сребрянний, повість	2-00	"
З чужих зільників, збірник оповідань	1-40	"
Василь Варвінок. Безталанне сватане, оповіданє	—80	"
Волод. Левенко. Солдатський розрух	—10	"
І. Баштовий. Українство на літературних поєвах з Московщиною	—50	"
Стефан Качала. Похід Собеского під Відень 1683	—20	"
" Історія коротка Русь	1-50	"
Микола Костомаров. Руска історія в життєписах 3 томи	1-00	"
" Історичні монографії т. I	2-00	"
" Богдан Хмельницький т. I, II, III, IV.	6-40	"
" Гетьманованє Івана Виговского і Юрія Хмельницького	1-60	"
" Руїна, історична монографія	1-30	"
" Гетьманованє Дамяна Многогрішного	1-25	"
" Гетьманованє Самійловича	1-25	"
В. Антонович і Д. Іловайський. Історія велик. Князівства литов.	1-60	"
Д. Іловайський. Княжий період до Володимира Мономаха ч. 1.	1-60	"
" Княжий період до Данила Галицького ч. 2.	1-80	"
М. Смирнов, М. Дашкевич, Гр. І. Шараневич. Монографії до історії Галицької Русь	1-50	"
Василь Лукич. Угорска Русь	—15	"
" Ватра, альманах стрийський	1-00	"
Др. Смаць-Стоцький. Minoritätsvotum	—50	"
" Руска школа, випуск 1 і 2 по	—30	"
Хванько. В народ, оповіданє	—15	"
Мих. Пачобський. Про Білини і думи рускі	—10	"
Олександр Колеса. Юрій Косован Федькович	—20	"
Левенко. Пани і люди, повість	—80	"